



**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA  
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ  
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

# **Wpływ WPR na zmiany w rolnictwie w ujęciu regionalnym**

**Agnieszka Judzińska  
Wiesław Łopaciuk**

**nr 76**

**Warszawa 2013**

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI  
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI  
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**



**Wpływ WPR  
na zmiany w rolnictwie  
w ujęciu regionalnym**





INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA  
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ  
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

# **Wpływ WPR na zmiany w rolnictwie w ujęciu regionalnym**

*Praca zbiorowa pod redakcją  
mgr Wiesława Łopaciuka*

*Autorzy:  
mgr Agnieszka Judzińska  
mgr inż. Wiesław Łopaciuk*



KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI  
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI  
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

**Warszawa 2013**

Autorzy publikacji są pracownikami Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu: **Analiza efektów wybranych instrumentów wspólnej polityki rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich,**

w zadaniu: *Analiza i ocena instrumentów WPR mających wpływ na decyzje produkcyjne rolników*

Celem pracy jest przedstawienie zarysu teorii z zakresu WPR i jej konfrontacja ze stanem rzeczywistym w polskim rolnictwie, jak również ocena wpływu wybranych instrumentów WPR na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Niniejszy raport jest kontynuacją poprzednich prac traktujących ten problem w ujęciu krajowym. Zawiera analogiczną analizę wsparcia i dochodów przeprowadzoną w ujęciu regionalnym w podziale na klasy ekonomiczne i typy produkcyjne gospodarstw.

Recenzent

*dr hab. Krzysztof Firlej, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*

Opracowanie komputerowe

*Agnieszka Judzińska*

Korekta

*Krzysztof Mirkowski*

Redakcja techniczna

*Leszek Ślipki*

Projekt okładki

*AKME Projekty Sp. z o.o.*

ISBN 978-83-7658-390-7

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej*

*– Państwowy Instytut Badawczy*

*ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa*

*tel.: (0 22) 50 54 444*

*faks: (0 22) 50 54 636*

*e-mail: [dw@ierigz.waw.pl](mailto:dw@ierigz.waw.pl)*

*<http://www.ierigz.waw.pl>*

## Spis treści

1. Wprowadzenie.....	7
2. Metodologia.....	11
3. Dopłaty do działalności operacyjnej według danych Polskiego FADN w ujęciu regionalnym .....	13
3.1. Zmiany wysokości dopłat w według klas ekonomicznych.....	16
3.2. Zmiany wysokości dopłat w według typów produkcyjnych .....	28
4. Dochody gospodarstw rolnych według danych Polskiego FADN w ujęciu regionalnym .....	43
4.1. Zmiany wysokości dochodów gospodarstw rolnych w ujęciu regionalnym według klas ekonomicznych.....	46
4.2. Zmiany wysokości dochodów według typów produkcyjnych.....	59
5. Podsumowanie i wnioski.....	73
Literatura .....	80
Aneks.....	83



## 1. Wprowadzenie

Ograniczenie ingerencji regulacji polityki rolnej w mechanizm rynkowy stało się również jednym z priorytetów w Unii Europejskiej, szczególnie w ostatniej dekadzie, kiedy wdrożono nowy system wsparcia (2005 r.), który był najbardziej radykalną zmianą regulacji WPR w jej historii. W nowym systemie poziom wsparcia zależał raczej od historycznego poziomu plonów i powierzchni upraw, niż bieżącego poziomu produkcji, cen, czy zużycia środków produkcji. Tak radykalna zmiana sposobu wspierania sektora miała wywrzeć i wywarła ogromny wpływ na europejskie rolnictwo.

W ślad za tym w literaturze pojawiały się coraz częściej głosy mówiące o pewnym wpływie systemu na decyzje rolników i tym samym na produkcję. Początkowo naukowcy, głównie z USA, kwestionowali brak wpływu płatności oddzielonych na produkcję. W licznych pracach dostarczali dowodów na powiązania (bezpośrednie lub pośrednie) tego rodzaju wsparcia z decyzjami rolników w zakresie co produkować i jak produkować<sup>1</sup>, chociaż podobne głosy pojawiały się już dużo wcześniej<sup>2</sup>.

Pojęcie płatności oddzielonych bazuje na dwóch głównych źródłach – uzgodnieniach Rundy Urugwajskiej (RU) i pracach OECD<sup>3</sup>. Według RU płatności takie powinny spełniać szereg kryteriów:

- świadczenie powinno opierać się na określonych kryteriach dostępności: status producenta lub właściciela, zużyciu środków produkcji czy produkcji, dochodach w określonym okresie bazowym;
- płatności w danym roku nie powinny wynikać z prowadzenia określonej działalności i jej rozmiarów po okresie bazowym;
- płatności w danym roku nie powinny wynikać z poziomu cen produktów rolnych na rynku krajowym lub na rynkach międzynarodowych po okresie bazowym;
- płatności w danym roku nie powinny wynikać z poziomu zużycia środków produkcji zużywanych po okresie bazowym;
- prowadzenie produkcji rolniczej nie jest konieczne do otrzymywania płatności.

---

<sup>1</sup> B. Goodwin, A. Mishra, *Are „decoupled” farm program payments really decoupled?, An empirical evaluation*, American Journal of Agricultural Economics 88(1), 2006, s. 73-89; J. Peckham, J. Kropp, *Decoupled Direct Payments Under Base and Yield Updating Uncertainty: An Investigation of Agro Chemical Use*, referat prezentowany na rocznym spotkaniu Agricultural and Applied Economics Association, Denver, Colorado, 2010.

<sup>2</sup> J.M. Alston, B.H. Hurd, *Some Neglected Social Costs of Government Spending in Farm Programs*, Amer. J. Agr. Econ., nr 70, 1990, s. 149-156.

<sup>3</sup> S. Cahill, *Calculating the rate of decoupling for crops under cap/oilseeds reform*, Journal of Agricultural Economics 48(3), s. 349-378.



Natomiast OECD definiuje oddzielenie w kategoriach efektów regulacji polityki rolnej, które są w pełni oddzielone, jeżeli nie mają wpływu na decyzje produkcyjne płatności bezpośrednich rolników-beneficjentów. To drugie podejście jest znacznie mniej restrykcyjne. Według niego, zarówno poziom produkcji, jak i obrotów handlu zagranicznego, pozostają niezmienione (niezakłócone). Jednakże nie wyklucza to zmian kształtu krzywych podaży i popytu<sup>4</sup>.

Wiele form wsparcia bezpośredniego jest w wąskim zakresie zgodne z kryteriami ustalonymi podczas RU, ale jednocześnie generują one efekty alokacyjne, czyli przeciwne do oddzielenia. W literaturze najczęściej przywołuje się pięć głównych kanałów, przez które płatności oddzielone przejawiają wpływ na produkcję:

- ryzyko prowadzenia działalności rolniczej,
- rynek kredytów,
- alokację siły roboczej,
- wartość ziemi rolniczej,
- oczekiwania co do przyszłego kształtu płatności.

Płatności oddzielone (bezpśrednie) mają przełożenie na **ryzyko** prowadzenia działalności rolniczej na dwa sposoby – po pierwsze poprzez redukcję awersji do ryzyka rolników, a po drugie poprzez redukcję jego poziomu<sup>5</sup>. Ten typ płatności niezależny od poziomu produkcji i zużycia środków w zasadzie nie podlega rokrocznym zmianom. Dlatego jest czynnikiem stabilizującym dochody, a to nic innego jak redukcja poziomu ryzyka. W ślad za tym maleje awersja do ryzyka. D. Henessy<sup>6</sup> sugeruje, że aby obniżyć wpływ na ryzyko wysokość płatności bezpośrednich musi być stała niezależnie od źródeł ryzyka.

Płatności bezpośrednie mogą mieć wpływ na decyzje inwestycyjne rolników ponieważ są źródłem dodatkowych środków, pozwalającym na zgromadzenie ich większej ilości i co za tym idzie zwiększenie inwestycji. Rolnicy, których możliwości ogranicza brak kapitału, otrzymując płatności bezpośrednie powiększają swą **zdolność kredytową**. Zdolność kredytowa może być również

---

<sup>4</sup> A. Bhaskar, J.C. Beghin, *How coupled are decoupled farm payments? A review of the evidence*, Iowa State University, Department of Economics Working Paper Series, working paper nr 07021, Ames, Iowa 2009.

<sup>5</sup> D. Henessy, *The production effects of agricultural income policies under uncertainty*, *America Journal of Agricultural Economics* 80(1), s. 46-57.

<sup>6</sup> Op. cit.

powiększana poprzez wzrost wartości aktywów trwałych gospodarstwa, tu ziemi, która może być używana jako zastaw w transakcjach kredytowych<sup>7</sup>.

Płatności bezpośrednie mogą wywierać dość silny wpływ **na rynek pracy** poprzez decyzje rolników dotyczące podaży siły roboczej, a mianowicie, czy ją kierować poza gospodarstwo czy nie. Z punktu widzenia rolników praca w rolnictwie i poza nim ma różne charakterystyki. Rolnicy mogą czerpać z pracy w gospodarstwie korzyści inne niż finansowe, a wpływy z płatności bezpośrednich powodują wzrost podaży siły roboczej kierowanej do gospodarstwa<sup>8</sup>. Wpływy ze wsparcia bezpośredniego podnoszą płynność gospodarstw, których zarządcy decydują się zmniejszyć podaż swej siły roboczej poza gospodarstwem, aczkolwiek skala wpływu zależy tu od technologii produkcji i innych form wsparcia.

Wsparcie oddzielone od produkcji jest kapitalizowane w ziemi rolniczej, zarówno poprzez wyższe ceny ziemi, jak i koszty jej dzierżawy, nawet w długim horyzoncie czasowym. To z kolei, oprócz wpływu na rynek kredytów, tworzy znacznie większe bariery wejścia i wyjścia, poprzez negatywny wpływ na rynek ziemi rolniczej – hamowanie obrotów ziemią rolniczą. Z tytułu wyższych cen i przychodów z tytułu dzierżawy skłonność właścicieli (i tak niska) do sprzedaży ziemi zmniejsza się. Z drugiej strony maleją również możliwości zakupu ziemi. W krajach o rozdrobnionym rolnictwie skutkuje to działaniem spowalniającym zmiany niekorzystnej struktury agrarnej.

Płatności oddzielone oddziałują również na decyzje rolników poprzez określone oczekiwania tych ostatnich w stosunku do przyszłego kształtu wsparcia. Rolnicy bowiem oczekując konkretnych zmian, podejmują określone decyzje w celu dostosowania portfolio działalności tak, aby zmaksymalizować wpływy z płatności.

Powyższe rozważania rzucają inny pogląd na oddzielenie płatności niż ten, który prezentowano w momencie ich planowania, kiedy uważano, że ingerencja tej formy wsparcia rynku i tym samym w procesy decyzyjne rolników były minimalne, co do pewnego stopnia było zgodne z prawdą. W porównaniu z poprzednimi systemami wsparcia dochodów, płatności oddzielone kreowały

---

<sup>7</sup> B. Goodwin, Mishra A., *Are „decoupled” farm program payments really decoupled?*, *An empirical evaluation*, American Journal of Agricultural Economics 88(1), 2006, s. 73-89; J. Peckham, J. Kropf, *Decoupled Direct Payments Under Base and Yield Updating Uncertainty: An Investigation of Agro Chemical Use*, referat prezentowany na rocznym spotkaniu Agricultural and Applied Economics Association, Denver, Colorado, 2010.

<sup>8</sup> N. Key, R. Roberts, *Nonpecuniary benefits to farming: Implications for supply response to decoupled payments*, American Journal of Agricultural Economics 91(1), s. 1-18.

bowiem najmniej bodźców do zwiększania produkcji i miały znacznie mniejszy wpływ na międzynarodowy handel<sup>9</sup>.

Różne było podejście do istoty płatności oddzielonych, gdyż były one postrzegane jako przejściowy mechanizm na drodze do konkurencyjności sektora rolno-spożywczego lub też jako kolejny program wsparcia charakteryzujący się mniejszym stopniem protekcjonizmu i zniekształceń handlu międzynarodowego. Postrzegano je także jako sposób transferu dochodów do producentów rolnych, ale z czasem nadawano im szerszy kontekst – płatności za utrzymanie dóbr publicznych jakim na przykład jest środowisko naturalne.

Płatności bezpośrednie trafiły na zróżnicowane warunki (sytuacja ekonomiczna, struktura rynków, itp.), zarówno w poszczególnych krajach całej UE, jak i w Polsce<sup>10</sup>. Oprócz tego różne były metody ich wdrażania. Różniły się w tym względzie systemy płatności pomiędzy starymi, a nowymi krajami członkowskimi, gdzie zastosowano system uproszczony. Chociażby z tego powodu nie można mówić o jednolitej WPR. Właściwie UE-15 i nowe kraje członkowskie startowały z innego punktu. Duże różnice były w historycznym poziomie i sposobach wsparcia rolnictwa pomiędzy starymi krajami członkowskimi, a krajami wchodzącymi do UE. Wśród nich była także Polska, ze swą spolaryzowaną strukturą agrarną o dużym stopniu rozdrobnienia.

W okresie 10 lat członkostwa Polski w UE w polskim rolnictwie nastąpiły bardzo duże zmiany. Po części były one kontynuacją przemian rozpoczętych w okresie transformacji, jak również częścią globalnych zmian i dostosowań w rolnictwie światowym.

Znaczenie WPR w przeobrażeniach polskiego sektora rolnego było i jest niezaprzeczalne. Widoczne to było w zwiększeniu poziomu wsparcia kierowanego do sektora, co w pierwszej kolejności skutkowało wzrostem dochodów rolnictwa. Potwierdzają to zarówno wyniki analizy danych GUS i agend rządowych oraz Polskiego FADN, jak i opinie rolników. Dlatego w dużej mierze zarówno w poprzednich analizach, przeprowadzanych na poziomie kraju, jak i w niniejszym opracowaniu traktującym problem w ujęciu, skoncentrowano się na zagadnieniu wsparcia i dochodów rolników.

---

<sup>9</sup> J. Rude, *Production Effects of the EU's Single Farm Payment*. CATPRN, Edmonton, wrzesień 2007.

<sup>10</sup> M. Brady, S. Ekman, E. Rabinowicz, *Impact of decoupling and Modulation In the European Union: A Sectoral and Farm Level Assessment*, synteza badań prowadzonych w ramach projektu IDEMA (SSPE-CT-2003-5021171) prezentowana na warsztatach OECD, Paryż, 10-11 marca 2010 r.

## 2. Metodologia

Głównym celem niniejszego opracowania jest pokazanie wpływu WPR na zmiany zachodzące w polskim sektorze rolnym. W poprzednich opracowaniach z jednej strony poddano analizie dane liczbowe z Polskiego FADN i GUS, a z drugiej zinterpretowano informacje zebrane na podstawie Załącznika 2 do ankiety IERIGŻ-PIB „Rodzina i Gospodarstwo” przeprowadzonej w 2011 r., która dostarczyła informację na temat postrzegania WPR i reakcji na te regulacje przez grupę najbardziej nim zainteresowaną – rolników.

W celu zdefiniowania zmian w polskim rolnictwie i znaczenia WPR w tych procesach, przeanalizowano dane liczbowe wygenerowane z Polskiego FADN za lata 2004-2010. Ze względu na zmiany typologii gospodarstw i metodologii gromadzenia informacji, dane z 2010 nie są porównywalne z danymi z wcześniejszych lat. Wobec tego poprzednie analizy obejmowały lata 2004-2009, a prace koncentrowały się na identyfikacji zależności pomiędzy wielkością wsparcia skierowanego do gospodarstw, a zmianami w produkcji. Niniejsze opracowanie jest logiczną ich kontynuacją. Analizowany okres podzielono na dwa podokresy: lata 2004-2006 i 2007-2009, dla których wyliczono średnie wielkości zmiennych używanych do analizy, w celu przynajmniej częściowego wyeliminowania zmian wynikających z krótkookresowych wahań koniunktury na rynkach rolnych. Wobec tego, aby zapewnić porównywalność wyników, analizę zmian w poszczególnych typach produkcyjnych i klasach ekonomicznych w poszczególnych regionach FADN<sup>11</sup> prowadzono w takich samych ramach czasowych. Do analizy wyodrębniono następujące profile badawcze:

- gospodarstwa w podziale na klasy wielkości ekonomicznej:
  - bardzo małe (BM) do 4 ESU,
  - małe (M) 4-8 ESU,
  - średnio małe (ŚR-M) 8-16 ESU,
  - średnio-duże (ŚR-D) 16-40 ESU,
  - duże (D) 40-100 ESU,
  - bardzo duże (BD) powyżej 100 ESU;
- gospodarstwa według typów rolniczych:
  - uprawy polowe (UP),
  - uprawy ogrodnicze (UO),

---

<sup>11</sup> Pełny opis metodologii gromadzenia i podziału danych w „Wyniki standardowe uzyskiwane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku”, Warszawa, 2010.

- uprawy trwałe (UT),
  - produkcja mleka (KML),
  - zwierzęta żywione w systemie wypasowym (ZTR),
  - zwierzęta ziarnożerne (ZZI),
  - produkcja mieszana (MIE);
- gospodarstwa w podziale na makroregiony FADN:
    - Pomorze i Mazury (POM-MAZ) – województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie i lubuskie,
    - Wielkopolska i Śląsk (WLKP-ŚL) – województwa: kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie oraz opolskie,
    - Mazowsze i Podlasie (MAZ-PODL) – województwa: podlaskie, mazowieckie, łódzkie i lubelskie,
    - Małopolska i Pogórze (MLP-POG) – województwa: śląskie, małopolskie, podkarpackie oraz świętokrzyskie.

Do obliczeń użyto szereg zmiennych generowanych w systemie FADN w podziale na regiony, które dotyczyły następujących kategorii:

- dopłat do działalności operacyjnej,
- dochodu na gospodarstwo rolne.

Analiza danych FADN wykazała, że w skali kraju wpływ wsparcia unijnego na zmiany w rolnictwie w poszczególnych grupach gospodarstw jest zróżnicowany, w zależności od przede wszystkim ich rozmiarów oraz w mniejszym stopniu, profilu działalności i regionu. Zmiany po wejściu do UE były obserwowane głównie w gospodarstwach mających większy udział wsparcia w dochodach (gospodarstwa duże oraz najmniejsze), bądź też relatywnie wyższe dochody. W ujęciu przestrzennym były widoczne na północy i zachodzie Polski. Polegały przede wszystkim na zwiększaniu areалу produkcyjnego, głównie poprzez dzierżawy i eliminowanie gruntów wyłączonych z użytkowania (ugory, odłogi). Zmieniły się w tej grupie gospodarstw metody produkcji – wzrost kosztów świadczy o jej intensyfikacji. Z drugiej strony ograniczano produkcję zwierzęcą. Widoczna była też tendencja dostosowywania produkcji w celu maksymalizacji wpływów z tytułu wsparcia bezpośredniego, szczególnie w gospodarstwach, w których poziom wsparcia był mniejszy (ogrodnictwo, plantacje trwałe).

W ujęciu regionalnym można mówić o ekspansji rolnictwa na północy i zachodzie kraju, podczas gdy na południowym wschodzie następuje odwrotny

proces. W zależności od charakterystyki danego regionu wpływ WPR był zdecydowanie różny. Zależało to od wielu czynników, począwszy od warunków klimatyczno-glebowych, istniejącej struktury agrarnej, a kończąc na uwarunkowaniach historycznych ją warunkujących. Powyższe czynniki, a w szczególności struktura agrarna, determinują w dużym stopniu spektrum odbiorców dopłat typowo obszarowych (płatności JPO, UPO) oraz w znacznie mniejszym stopniu ONW i pozostałych. Dlatego w zależności od regionu zmienia się kompozycja beneficjentów w zależności od rozmiarów gospodarstwa, jego położenia czy profilu działalności, co pociągało za sobą określone zmiany, które niejednokrotnie zachodziły w różnych kierunkach. Dlatego niniejsze opracowanie poświęcone jest określeniu powiązań i prawidłowości warunkujących te procesy w poszczególnych regionach. W tym celu dokonano analizy zamian wsparcia i dochodów w rolnictwie w poszczególnych regionach według wielkości gospodarstwa (w podziale na klasy ekonomiczne FADN) i rodzaju prowadzonej działalności (w podziale na typy produkcyjne FADN).

### **3. Dopłaty do działalności operacyjnej według danych Polskiego FADN w ujęciu regionalnym**

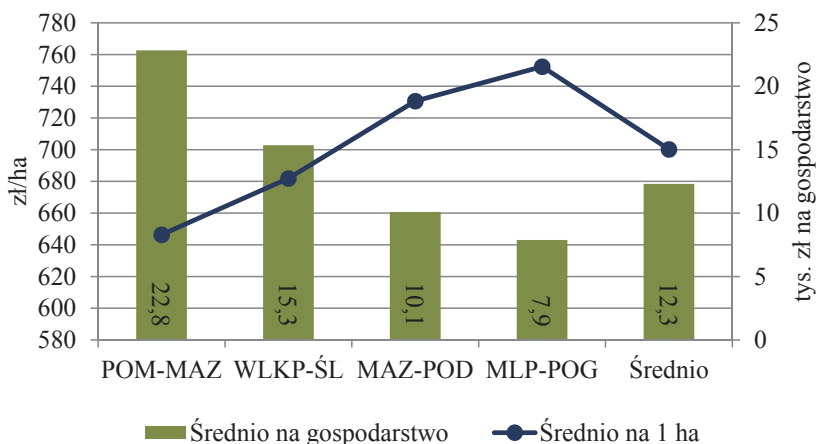
W latach 2004-2009 średnia wysokość świadczeń przypadająca na jedno gospodarstwo w poszczególnych regionach FADN<sup>12</sup> była silnie zróżnicowana. Najwyższe dopłaty otrzymywali beneficjenci z regionów Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk, natomiast najniższe z regionów Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze. Rozpiętość pomiędzy wysokością świadczeń w regionie Pomorze i Mazury (22,8 tys. zł/gospodarstwo rocznie), a regionem Małopolska i Pogórze (7,9 tys. zł/gospodarstwo rocznie) była blisko trzykrotna (rys. 3.1).

Wysokość dopłat w przeliczeniu na gospodarstwo była odwrotnie skorelowana z ich wysokością przeliczoną na 1 ha użytków rolnych. Pod tym względem najwyższe stawki odnotowano w regionie Małopolska i Pogórze, gdzie beneficjenci średnio do 1 ha otrzymywali 747 zł, tj. o blisko 100 zł/ha więcej, niż w regionie Pomorze i Mazury, gdzie stawki były najniższe. Różnice w wysokości stawek na 1 ha wynikają z tego, że udział płatności innych niż JPO i UPO na wschodzie i południu kraju jest znacznie większy. Beneficjenci na tych obszarach częściej otrzymują dopłaty ONW, czy płatności środowiskowe.

---

<sup>12</sup> Pomorze i Mazury – warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodnio-pomorskie, lubuskie; Wielkopolska i Śląsk – kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie, opolskie; Mazowsze i Podlasie – łódzkie, mazowieckie, polskie, lubelskie; Małopolska i Pogórze – śląskie, małopolskie, świętokrzyskie, podkarpackie.

Rysunek 3.1. Średnia roczna wielkość płatności na gospodarstwo i na 1 ha UR w latach 2004-2009 według regionów FADN



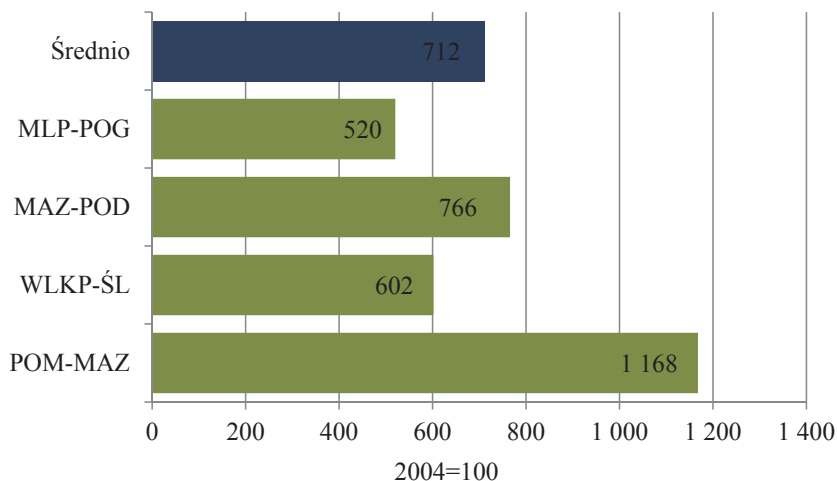
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Zatem różnice te wiążą się bardziej z charakterystyką ekonomiczną, przyrodniczą i społeczną danego regionu. Z tego powodu skala wpływu płatności na rolnictwo w poszczególnych regionach jest inna, a zmiany zachodzą w różnych kierunkach. W regionach, gdzie jest wyższy poziom rolnictwa i bardziej korzystna struktura agrarna, następują większe zmiany w rolnictwie. W regionach, gdzie dominuje rolnictwo rynkowe, średnie wsparcia do gospodarstw są większe niż w regionach słabiej pod tym względem rozwiniętych. Silniejsze ekonomicznie gospodarstwa mają większe pole manewru, jeżeli chodzi o zmiany produkcyjne, czy wdrażanie nowych technologii, itp. Jednocześnie te jednostki to z reguły gospodarstwa duże, co powoduje, że wielkość wsparcia trafiającego do nich jest znacznie większa niż do małych gospodarstw. Na tej podstawie można się pokusić o stwierdzenie, że to nie wielkość wsparcia na 1 ha UR, a na gospodarstwo warunkuje zmiany w rolnictwie.

Analizując zmiany relatywnej wysokości dopłat w ujęciu dynamicznym można stwierdzić, że pogłębia się rozwarstwienie pomiędzy regionami o niższym od średniej krajowej poziomie dopłat, a regionami plasującymi się pod tym względem powyżej, w tym zwłaszcza Pomorzem i Mazurami (rys. 3.2).

W latach 2004-2009 najszybciej zwiększały się dopłaty w regionie Pomorze i Mazury. Tempo ich wzrostu była około dwukrotnie wyższe niż w regionach, w których zanotowano najmniejszy wzrost wsparcia (Wielkopolska i Śląsk oraz Małopolska i Pogórze), jak również znacząco wyższe od przeciętnego. Podobnie kształtowała się dynamika wzrostu świadczeń w przeliczeniu na 1 ha UR.

Rysunek 3.2. Wzrost wysokości dopłat na gospodarstwo według regionów FADN w latach 2004-2009 (nominalnie)

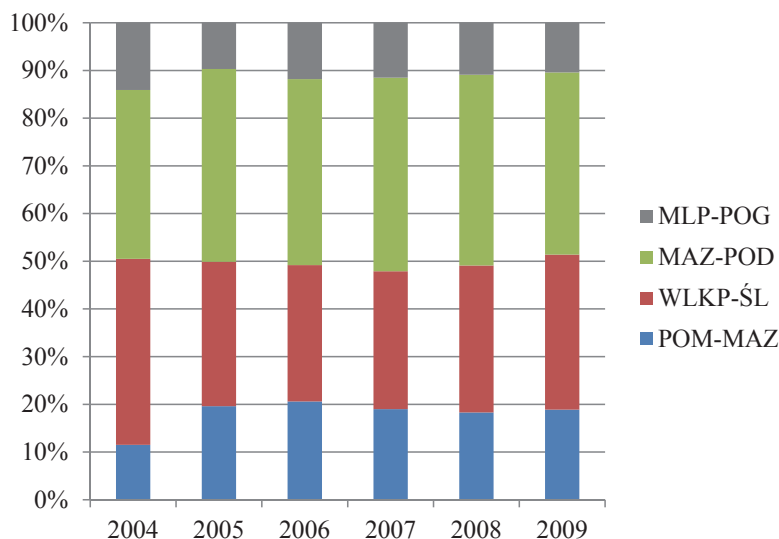


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Przeprowadzona analiza wykazała znaczące dysproporcje w dystrybucji płatności pomiędzy poszczególnymi regionami FADN. Około 70% dopłat skierowana była do regionów Mazowsze i Podlasie oraz Wielkopolska i Śląsk. Pozostała część wsparcia trafiła w większości do beneficjentów z regionu Pomorze i Mazury (ok. 20%), zaś w mniejszym zakresie (ok. 10%) do rolników z regionu Małopolska i Pogórze (rys. 3.3). Różnice te wynikają z nierównomiernego rozkładu liczebności gospodarstw oraz ich areалу.



Rysunek 3.3. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej według regionów FADN



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### 3.1. Zmiany wysokości dopłat w według klas ekonomicznych

Analiza wykazała duże zróżnicowanie wysokości wpływów pieniężnych z tytułu dopłat do działalności operacyjnej pomiędzy gospodarstwami z danej klasy ekonomicznej. Wysokość wsparcia uzyskiwanego przez beneficjentów zależała w pierwszej kolejności od przeciętnej wielkości gospodarstw w danym regionie FADN. Mniejszą rolę odgrywała średnia powierzchnia UR, do których przysługiwały poszczególne rodzaje płatności.

Zaznaczała się wyraźna linia podziału kraju odzwierciedlająca wielkość oraz strukturę agrarną gospodarstw. Najwyższe świadczenia na gospodarstwo rocznie otrzymywali rolnicy z Polski północno-zachodniej (regiony Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk), natomiast w centrum i na wschodzie kraju (regiony Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze) najniższe.

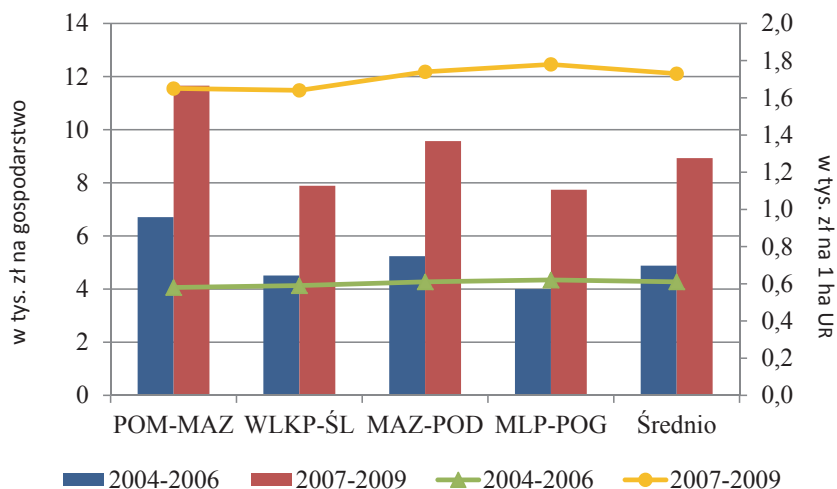
## Gospodarstwa bardzo małe

W latach 2004-2009 kwota dopłat do działalności operacyjnej w bardzo małych gospodarstwach rolnych wyniosła średnio 6,9 tys. zł na gospodarstwo rocznie. W regionie Pomorza i Mazur wysokość wsparcia była znacznie wyższa (o 33%) od przeciętnej, zaś porównywalna na obszarze Mazowsza i Podlasia. Na pozostałym obszarze kraju dopłaty otrzymywane przez beneficjentów były wyraźnie niższe od średniej, w tym najbardziej w Małopolsce i Pogórzu.

W analizowanym przedziale czasu rolnicy z bardzo małych gospodarstw rolnych do 1 ha UR otrzymywali średnio 861 zł. Regionalne zróżnicowanie tej kategorii wsparcia nie było duże, tym niemniej zauważalne. Kwota dopłat przeliczona na 1 ha UR była odwrotnie skorelowana z wysokością wsparcia na gospodarstwo. Pod tym względem najwyższe świadczenia otrzymali beneficjenci z regionu Małopolska i Podkarpacie, zaś najniższe na obszarze Pomorza i Mazury (rys. 3.4).

Analiza zmian wysokości dopłat w ujęciu dynamicznym wykazała, że najszybciej (blisko 2-krotnie) zwiększyły się one w gospodarstwach bardzo małych z regionu Małopolska i Pogórze. Równocześnie tempo to odbiegało w górę zarówno od dynamiki wzrostu notowanej w pozostałych częściach kraju, jak i od średniej dla całej badanej zbiorowości. W regionie Mazowsze i Podlasie stawki dopłat rosły w tempie zbliżonym do przeciętnego. Natomiast wolniej ich wartość zwiększała się w północno-zachodniej części kraju.

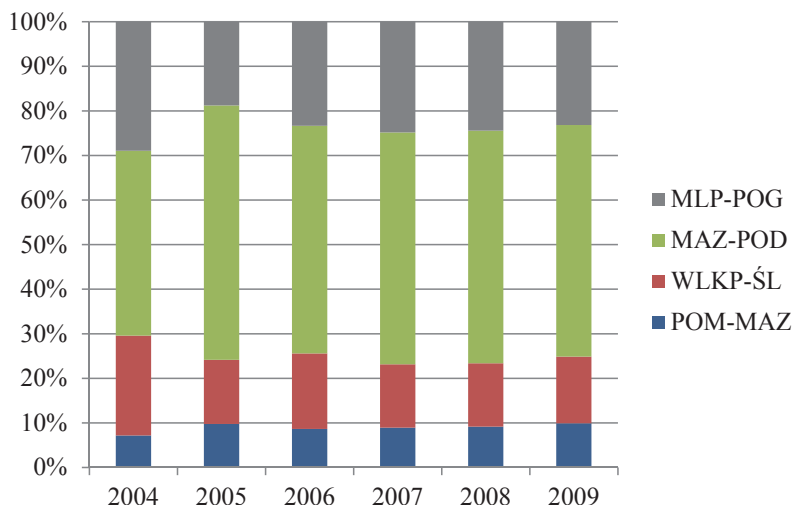
Rysunek 3.4. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach bardzo małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W podobnym tempie jak wartość dopłat na 1 gospodarstwo wzrastała wysokość świadczeń przeliczona na 1 ha UR. Proces ten przebiegał najszybciej (wzrost o 87%) na obszarze Małopolski i Pogórza, zaś najwolniej w regionie Wielkopolska i Śląsk (o 77%).

Rysunek 3.5. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach bardzo małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

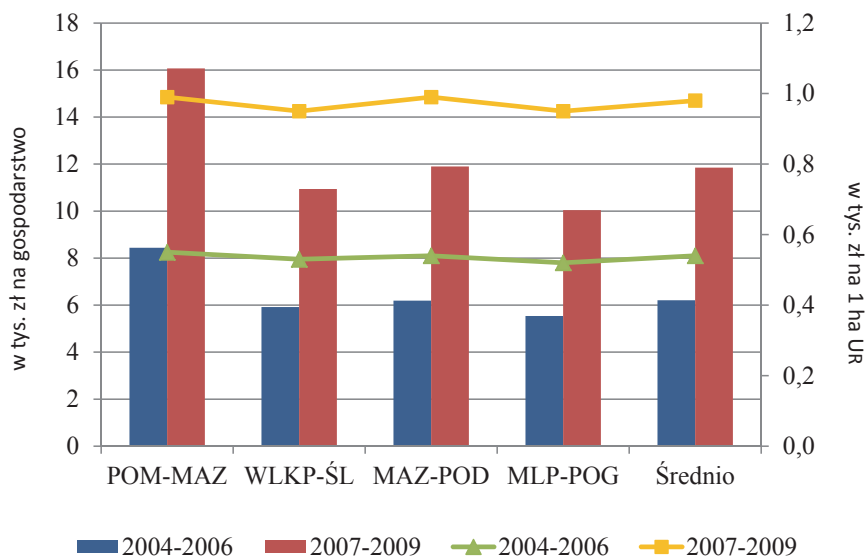
Dystrybucja płatności pomiędzy gospodarstwa bardzo małe wykazała, że ponad połowę z łącznej kwoty wsparcia otrzymywali rolnicy z Mazowsza i Podlasia, tj. regionu o największej liczebności podmiotów tej klasy ekonomicznej. W Polsce południowej i zachodniej do gospodarstw trafiało odpowiednio 24% i 16% ogółu dopłat. Najmniejsza ilość świadczeń przekazywana była natomiast do gospodarstw z Pomorza i Mazur (rys. 3.5).

### Gospodarstwa małe

W latach 2004-2009 najwyższe płatności w tej grupie podmiotów otrzymywali rolnicy z Pomorza i Mazur, wynosiły one przeciętnie 12,3 tys. zł na gospodarstwo rocznie i były o ponad 3 tys. zł wyższe od średniej dla badanej zbiorowości. Tak wysokie wpływy wynikały przede wszystkim z dużego areалу gruntów ornych i użytków zielonych jakim dysponują podmioty z tego regionu Polski. Najniższy poziom świadczeń odnotowano natomiast w gospodarstwach z Małopolski i Pogórza (7,8 tys. zł) charakteryzujących się najmniejszą powierzchnią UR ze wszystkich badanych grup gospodarstw. Na pozostałym

obszarze kraju przeciętna wysokość dopłat kształtowała się na poziomie 8-9 tys. zł. Średnia kwota wsparcia przeliczona na 1 ha UR była skorelowana analogicznie jak kwota dopłat przeliczona na 1 gospodarstwo, przy czym jej wysokość była mniej zróżnicowana regionalnie (rys 3.6).

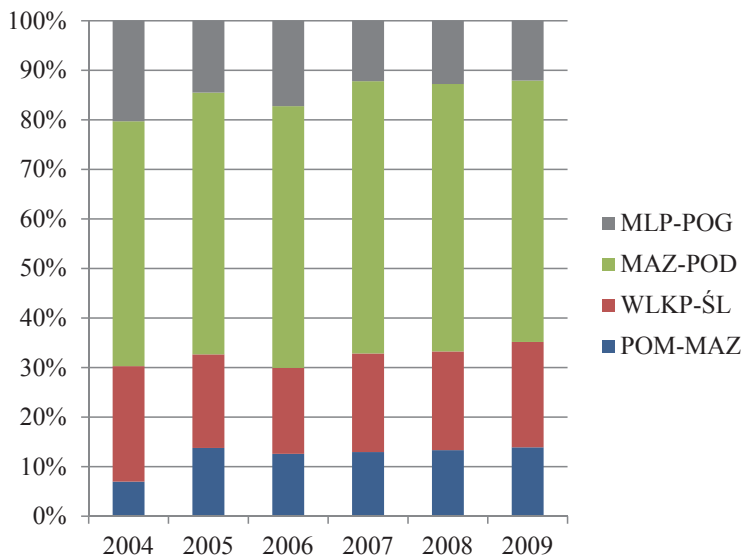
Rysunek 3.6. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Analiza zmiany relatywnej wysokości wsparcia w ujęciu dynamicznym wskazała, że w latach 2007-2009, w relacji do pierwszych lat integracji, przeciętna kwota dopłat w tej grupie podmiotów zwiększyła się średnio o 91%. Dynamika ich wzrostu nieznacznie przewyższała średnią jedynie na obszarze Mazowsza i Podlasia, zaś na Pomorzu i Mazurach była do niej zbliżona. W pozostałych dwóch regionach skala wzrostu wsparcia była niższa od przeciętnej, w tym najbardziej w regionie Małopolska i Pogórze. W porównywanych okresach tempo wzrostu świadczeń przeliczonych na 1 ha UR było na obszarze całego kraju praktycznie identyczne i wyniosło średnio 81%.

Rysunek 3.7. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach małych według regionów



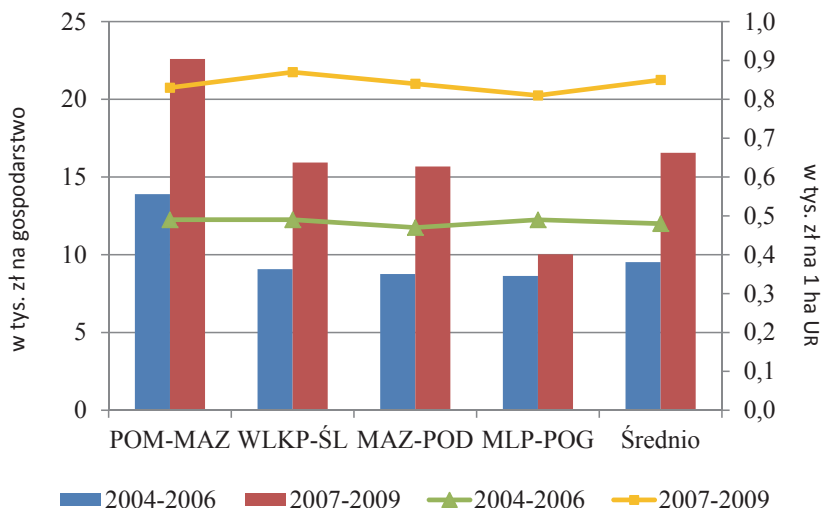
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Z przeprowadzonej analizy dystrybucji dopłat pomiędzy małe gospodarstwa rolne wynika, że blisko 53% ich łącznej kwoty trafiło do beneficjentów z Mazowsza i Podlasia, zaś 20% do podmiotów z Wielkopolski i Śląska na których obszarze znajdowało się ok. 75% wszystkich gospodarstw z tej grupy. Najmniejszą część wsparcia (ok. 12%) uzyskiwali rolnicy z regionu Pomorze i Mazury (rys. 3.7).

### Gospodarstwa średnio-małe

W pierwszych latach integracji najwyższe dopłaty, w grupie gospodarstw średnio-małych, otrzymywali rolnicy z Pomorza i Mazur. Wyniosły one przeciętnie 18,2 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym były o ponad 40% wyższe od średniej z pola obserwacji FADN. W pozostałych regionach FADN wsparcie uzyskiwane przez beneficjentów było wyraźnie niższe. Najbardziej zbliżoną do przeciętnej wysokość dopłat odnotowano w gospodarstwach z zachodniej części kraju. W Polsce wschodniej średnia wartość świadczeń na 1 gospodarstwo wyniosła 12,2 tys. zł, zaś w Małopolsce i Podkarpaciu jej poziom nie przekroczył 11,5 tys. zł. W ujęciu dynamicznym, w porównywanych okresach wysokość dopłat zwiększyła się najbardziej na Mazowszu i Podlasiu (o 80%), podczas gdy na północy i południu kraju dynamika jej wzrostu była wyraźnie niższa (o 18 p.p.) (rys. 3.8).

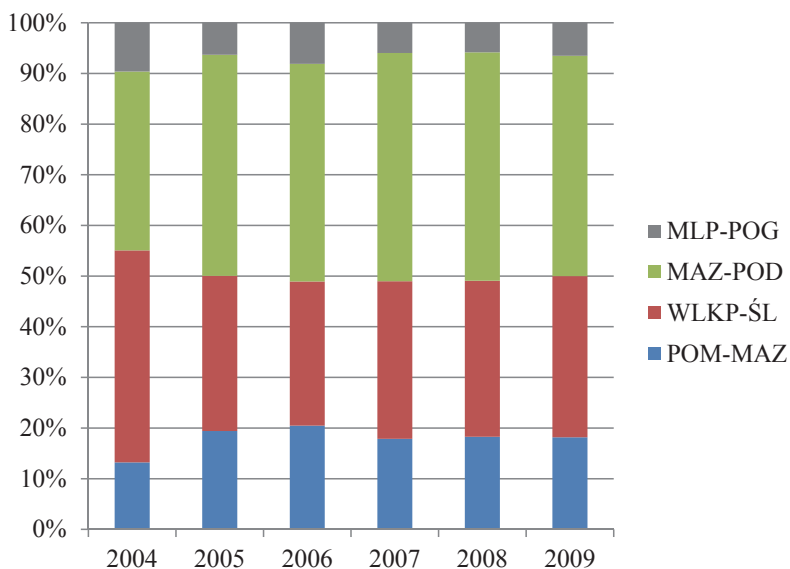
Rysunek 3.8. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach średnio-małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Kwota dopłat przeliczona na 1 ha UR na obszarze całego kraju była praktycznie jednolita i wyniosła przeciętnie 663 zł. Nieco wyższe od średniego wsparcie otrzymywali beneficjenci z regionu Wielkopolska i Śląsk, zaś niższe z Małopolski i Pogorza. Dynamika wzrostu stawek dopłat do 1 ha UR przedstawiała się analogicznie jak dynamika wzrostu płatności na 1 gospodarstwo. Najbardziej ich wartość zwiększyła się w regionie Mazowsze i Podlasie oraz Wielkopolska i Śląsk (o ok. 81%). Podczas gdy na pozostałym obszarze kraju wzrost wysokości tej kategorii dopłat wyniósł przeciętnie o 63-69%.

Rysunek 3.9. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach średnio-małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Również w tej grupie gospodarstw dało się zaobserwować duże dysproporcje w podziale łącznej kwoty dopłat pomiędzy gospodarstwa z poszczególnych regionów FADN. Z przeprowadzonej analizy wynika, że blisko  $\frac{3}{4}$  z ogólnej puli wsparcia otrzymywali rolnicy z Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska. Podczas gdy, w Polsce południowej do beneficjentów trafiło jedynie 7% całości dopłat (rys 3.9).

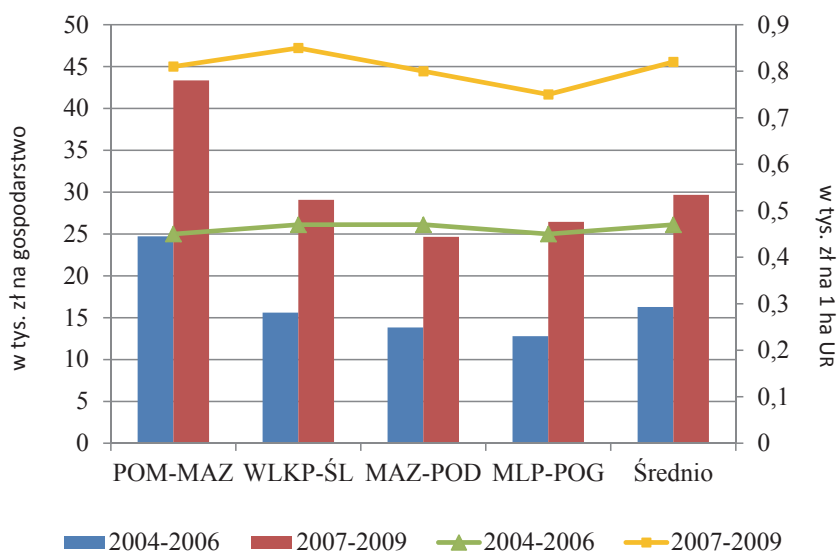
### Gospodarstwa średnio-duże

W latach 2004-2009 wysokość dopłat do działalności operacyjnej w średnio-dużych gospodarstwach rolnych wyniosła średnio 23 tys. zł na gospodarstwo rocznie. W regionie Pomorze i Mazury kwota wsparcia była znacznie wyższa od przeciętnej (o blisko połowę), zaś porównywalna na obszarze Wielkopolski i Śląska. Natomiast w gospodarstwach w południowo-wschodniej części kraju średnia wysokość dopłat kształtowała się na wyraźnie niższym poziomie (ok. 19,5 tys. zł).

Analiza zmian relatywnej wysokości dopłat w ujęciu dynamicznym wykazała, iż pod względem kierunku oraz natężenia przebiegły one podobnie jak miało to miejsce w bardzo-małych gospodarstwach. W porównywanych okresach przeciętna kwota świadczeń na 1 gospodarstwo, w regionach FADN,

zwiększyła się średnio o 82%. W Małopolsce i Pogórzu dynamika jej wzrostu przewyższała średnią (o 1/4), zaś w Wielkopolsce i Śląsku była do niej zbliżona. Na pozostałym obszarze kraju skala wzrostu wysokości dopłat była niższa od przeciętnej, w szczególności w regionie Pomorze i Mazury, gdzie wyniosła 75%.

Rysunek 3.10. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach średnio-dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

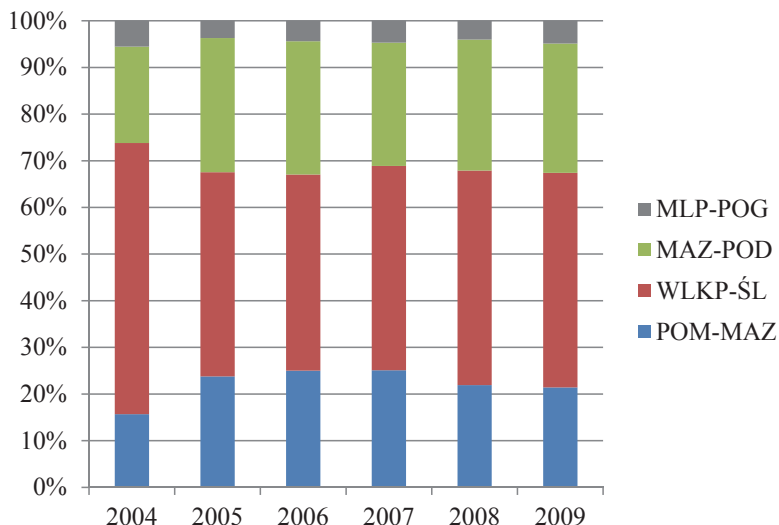
W analizowanym okresie na 1 ha UR w średnio-dużych gospodarstwach przypadło przeciętnie 642 zł wsparcia. Pod tym względem, najwyższe dopłaty uzyskiwali rolnicy z regionu Wielkopolska i Śląsk, gdzie wynosiły one przeciętnie 660 zł/ha, tj. o blisko 60 zł/ha UR więcej niż w Małopolsce i Pogórzu, gdzie poziom wsparcia był najniższy (rys. 3.10).

Porównanie zmian wysokości dopłat, przeliczonych na 1 ha UR, w ujęciu dynamicznym wykazało, że najszybciej (o 80%) zwiększyły się one w gospodarstwach z Wielkopolski i Śląska. W Polsce północnej dopłaty rosły w tempie zbliżonym do przeciętnego (o 77%), zaś na pozostałym obszarze kraju ich wzrost nie przekroczył 70%.

Z analizy podziału łącznej kwoty dopłat pomiędzy gospodarstwa średnio-duże z poszczególnych regionów FADN wynika, że blisko połowę wsparcia otrzymywali rolnicy z Mazowsza i Podlasia. W Polsce północno-wschodniej do gospodarstw trafiło 22-27% ogólnej sumy wsparcia. Najmniejsza ilość świadczeń przekazywana była natomiast do beneficjentów z Małopolski i Pogórza (rys. 3.11).



Rysunek 3.11. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach średnio-dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa duże

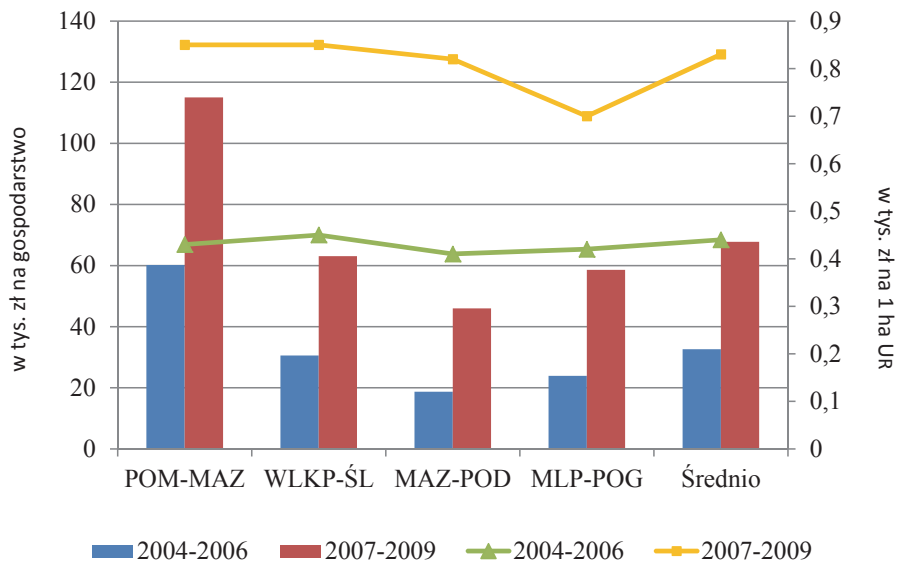
Spśród dużych gospodarstw rolnych najwyższe płatności w latach 2004-2009 otrzymywali rolnicy z Pomorza i Mazur, wynosiły one przeciętnie ok. 88 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym były one o  $\frac{3}{4}$  wyższe od średniej z pola obserwacji FADN. Najniższą wysokość wsparcia odnotowano natomiast w gospodarstwach z Mazowsza i Podlasia (32 tys. zł) charakteryzujących się relatywnie najmniejszą powierzchnią UR w tej grupie podmiotów. Na pozostałym obszarze kraju stawki dopłat otrzymywanych przez beneficjentów wahały się w granicach 41-47 tys. zł rocznie.

Rozpatrując zmiany wysokości otrzymywanego przez rolników wsparcia w ujęciu dynamicznym zaobserwowano, że w porównywanych okresach, średnia kwota dopłat w dużych gospodarstwach zwiększyła się przeciętnie o 108%. W regionie Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze dynamika wzrostu świadczeń była wyraźnie wyższe od średniej z pola obserwacji FADN (o 37-38 p.p.), zaś w gospodarstwach z Wielkopolski i Śląska była do niej zbliżona. Wyraźnie niższe (o 17 p.p.) od przeciętnego tempo wzrostu dopłat odnotowano natomiast w Polsce północnej.

Zaobserwowano wyraźnie większe zróżnicowanie wysokości wsparcia przyznawanego do 1 ha UR niż to miało miejsce w podmiotach z niższej klasy ekonomicznej. Pod tym względem, najwyższe stawki dopłat otrzymywali bene-

ficjenci z Wielkopolski i Śląska, zaś najniższe z Małopolski i Pogórza. W porównywanych okresach dynamika wzrostu tej kategorii świadczeń wyniosła średnio 91%. Wyższe od przeciętnego tempo wzrostu wpływu z 1 ha UR odnotowano w gospodarstwach z regionu Mazowsze i Podlasie oraz Wielkopolska i Śląsk, zaś wyraźnie niższe na obszarze Małopolski i Pogórza (rys 3.12).

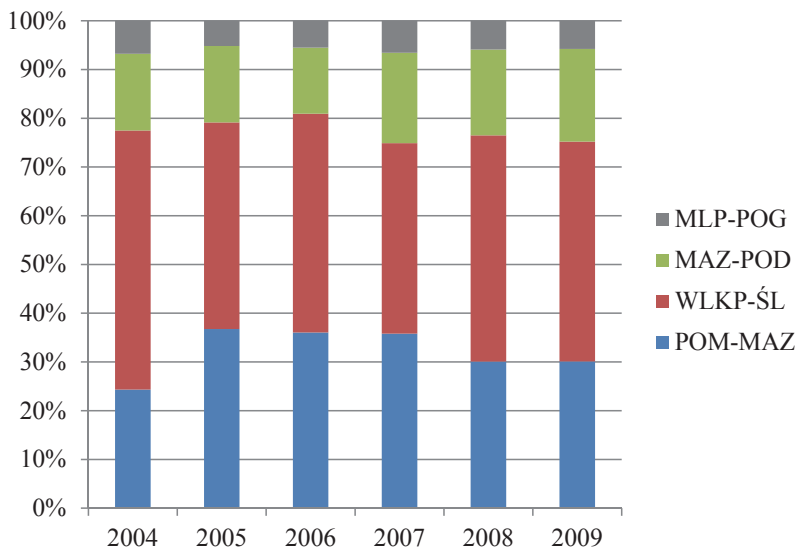
Rysunek 3.12. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Analizując dystrybucję dopłat pomiędzy duże gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN, zaobserwowano znaczne dysproporcje w ich podziale pomiędzy Polską północno-zachodnią, a pozostałą częścią kraju. Blisko 80% łącznej kwoty świadczeń trafiło do beneficjentów z Wielkopolski i Śląska oraz Pomorza i Mazur. Natomiast najmniejszą ich część uzyskiwały gospodarstwa z Polski południowej.

Rysunek 3.13. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

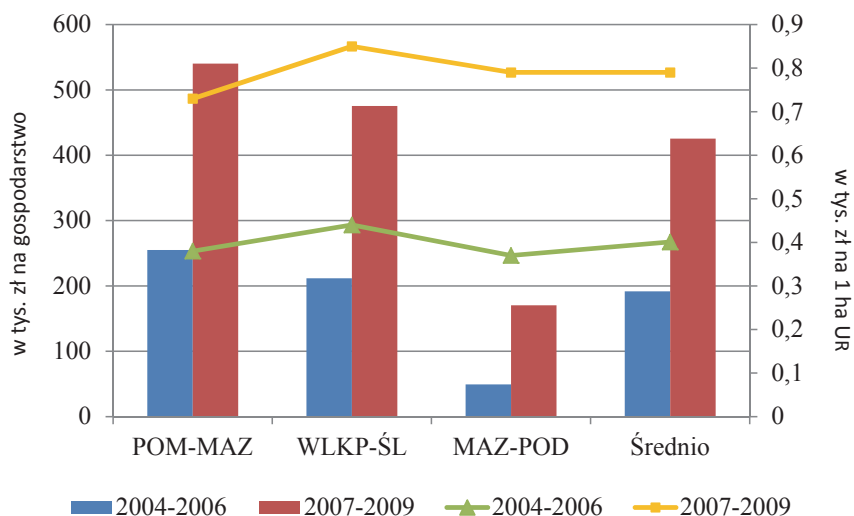
### Gospodarstwa bardzo duże

W latach 2004-2009 średnia wysokość płatności do działalności operacyjnej w gospodarstwach bardzo dużych wynosiła przeciętnie ok. 309 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Świadczenia przewyższające średni poziom wsparcia (o 11-29%) otrzymywali beneficjenci z Polski północno-zachodniej. Natomiast na wschodzie kraju przeciętna kwota dopłat na gospodarstwo była niższa od średniej dla całej zbiorowości o blisko 65%. Tak niskie wpływy wynikały przede wszystkim z relatywnie mniejszego areału gruntów ornych i użytków zielonych, jakim dysponują duże gospodarstwa z tego regionu. Średnia wysokość wsparcia przeliczona na 1 ha UR była znacznie mniej zróżnicowana regionalnie niż kwota dopłat przeliczona na 1 gospodarstwo. Pod tym względem najwyższe stawki świadczeń uzyskiwali rolnicy z Wielkopolski i Śląska, zaś najniższe odnotowano w gospodarstwach z Pomorza i Mazur (rys 3.14).

Porównanie zmiany relatywnej wysokości wsparcia w ujęciu dynamicznym wykazało, że w latach 2007-2009, w relacji do pierwszych lat członkostwa Polski w UE, przeciętna kwota dopłat w największych gospodarstwach zwiększyła się średnio o 122%. Dwukrotnie szybciej wzrosła wysokość świadczeń uzyskiwanych przez beneficjentów z regionu Mazowsze i Podlasie. W Wielkopolsce i Śląsku tempo wzrostu dopłat było zbliżone do przeciętnego, natomiast na obszarze Pomorza i Mazur było od niego niższe o 10 p.p. Dynamika wzrostu

wsparcia przeliczonego na 1 ha UR była bardziej jednolita i przebiegała z mniejszym natężeniem. W skali całego kraju wyniosła ona średnio 95%. Wyższe od przeciętnego tempo wzrostu tej kategorii dopłat odnotowano w gospodarstwach z Mazowsza i Podlasia, zaś nieco niższe w podmiotach z północno-zachodnich części Polski.

Rysunek 3.14. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach bardzo dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Analizując regionalne zróżnicowanie podziału dopłat pomiędzy największe gospodarstwa zaobserwowano, że przeważająca część ogólnej kwoty wsparcia (blisko 60%) trafiła do rolników z Wielkopolski i Śląska, tj. regionu na którego obszarze znajdowała się zdecydowana większość gospodarstw z tej grupy. Najmniejsza ilość z całości dopłat przekazywana była natomiast do gospodarstw z Małopolski i Pogórza (niespełna 6%).

### **3.2. Zmiany wysokości dopłat w według typów produkcyjnych**

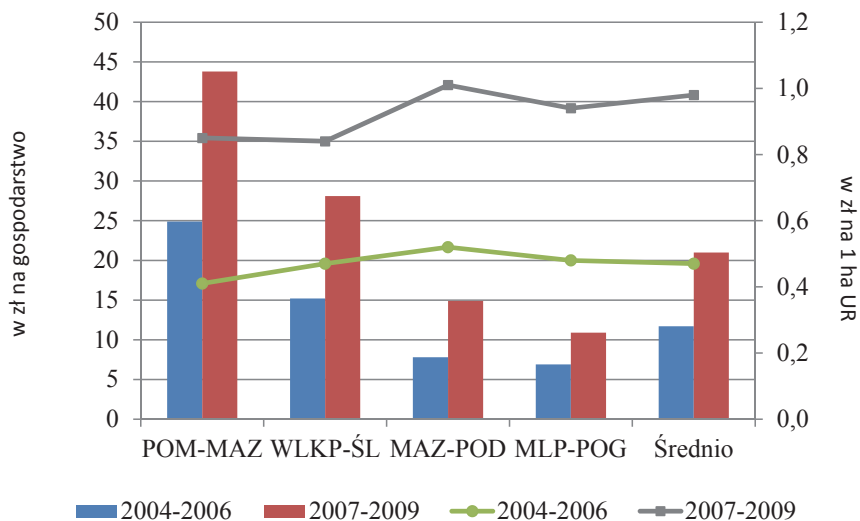
Pomimo tego, że duża część wsparcia skierowanego do gospodarstw rolnych nie wynika z kierunku prowadzonej produkcji, to także w podziale na typy produkcyjne, pomiędzy poszczególnymi regionami FADN, występują dość duże różnice w wysokości świadczeń, zarówno na gospodarstwo, jak i na 1 ha. Tym niemniej, ich zróżnicowanie jest zdecydowanie mniejsze niż to miało miejsce przy klasyfikacji według klas wielkości ekonomicznej.

#### **Gospodarstwa z przewagą upraw polowych**

W latach 2004-2009 średnia wysokość płatności do działalności operacyjnej w gospodarstwach z przewagą upraw polowych wynosiła ok. 16,3 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Świadczenia przewyższające (ponad 2-krotnie) przeciętny poziom wsparcia otrzymywali rolnicy z regionu Pomorze i Mazury. W Polsce zachodniej przeciętna kwota dopłat była również wyższa od średniej dla badanej zbiorowości (o 32%). Tak wysokie wpływy wynikały głównie z dużego areału gruntów ornych i użytków zielonych jakim dysponowały podmioty z tych dwóch regionów. Na pozostałym obszarze kraju przeciętna wielkość gospodarstw była wyraźnie mniejsza, a co się z tym wiąże, niższa była także średnia wysokość dopłat otrzymywanych przez rolników. Kształtowała się ona na poziomie 9-11 tys. zł. W porównywanych okresach czasu, wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawiał się na Mazowszu i Podlasiu oraz w Wielkopolsce i Śląsku (o 4 p.p.). Natomiast na pozostałym obszarze kraju jego wartość obniżyła się (średnio o 6 p.p.).

W ujęciu przestrzennym przeciętna kwota wsparcia przeliczona na 1 ha UR była znacznie mniej zróżnicowana niż kwota dopłat przeliczona na 1 gospodarstwo. Pod tym względem najwyższe stawki świadczeń uzyskiwali beneficjenci z Mazowsza i Podlasia. Dopłaty przekraczające przeciętny poziom otrzymywali także rolnicy z Polski południowej. Na pozostałym obszarze kraju kwota dopłat przeliczona na 1 ha UR była wyraźnie niższa od średniej, w tym najbardziej w regionie Pomorze i Mazury (rys 3.15).

Rysunek 3.15. Średnia roczna wysokość płatności w gospodarstwach z przewagą upraw polowych w regionach FADN.

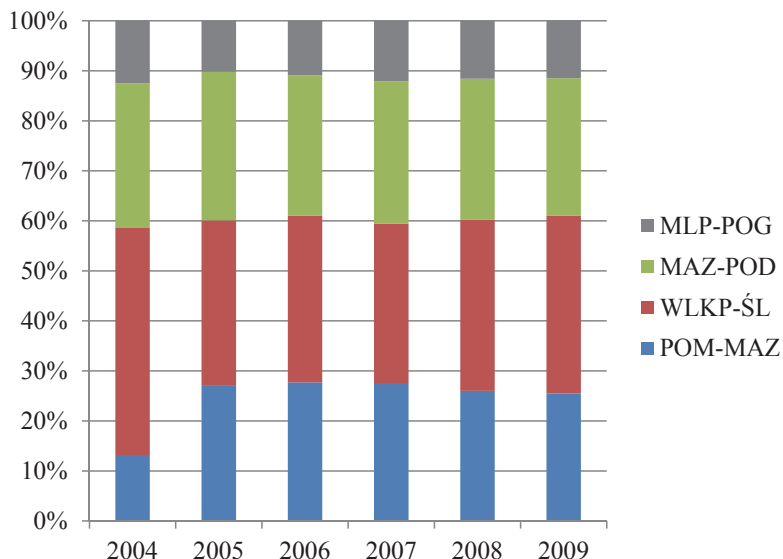


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Porównanie zmiany relatywnej wysokości wsparcia w ujęciu dynamicznym wykazało, że w latach 2007-2009, w relacji do pierwszych lat integracji, przeciętna kwota dopłat zwiększyła się średnio o 80%. W szybszym (o 5-10 p.p.) tempie wzrastały świadczenia uzyskiwane przez beneficjentów z Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska. W Polsce północnej dynamika wzrostu dopłat była niższa od przeciętnej o 4 p.p., podczas gdy na południu wysokość wsparcia zwiększyła się o niespełna 60%. Tempo wzrostu dopłat przysługujących do 1 ha UR było bardziej jednolite, przy czym charakteryzowało się większym natężeniem. W skali całego kraju wyniosło ono średnio 91%. Zauważalnie wyższą (o 15 p.p.) od przeciętnej dynamikę wzrostu dopłat do 1 ha UR odnotowały gospodarstwa z przewagą upraw polowych z Pomorza i Mazur, zaś niższą (o 11 p.p.) podmioty z zachodnich części Polski.

Zaobserwowano wyraźne dysproporcje w dystrybucji łącznej kwoty dopłat pomiędzy analizowane gospodarstwa. Ponad 60% ogólnego wsparcia trafiało do beneficjentów z regionu Wielkopolska i Śląsk oraz Mazowsze i Podlasie, zaś najmniej do rolników z Małopolski i Pogórza (rys 3.16). Struktura ta stanowi odzwierciedlenie liczebności gospodarstw oraz ich wielkości charakterystycznych dla poszczególnych części kraju.

Rysunek 3.16. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach z przewagą upraw polowych w regionach FADN



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

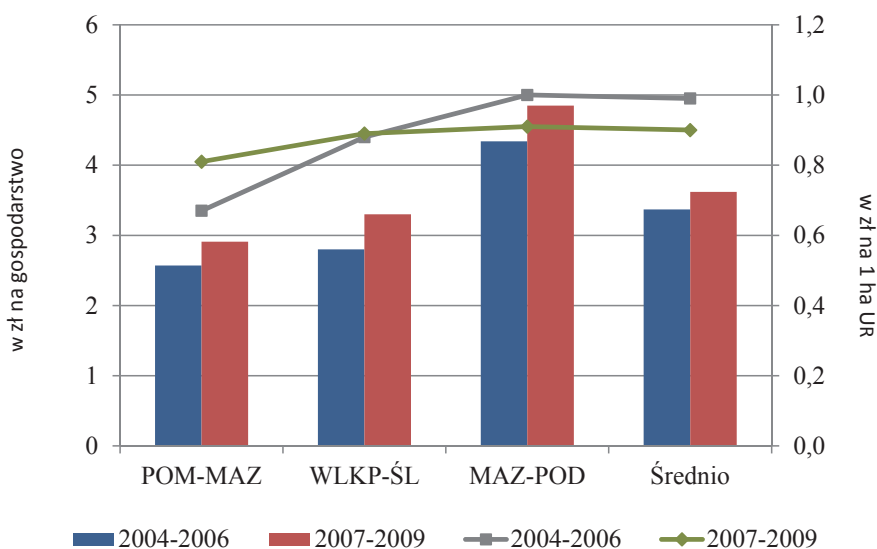
### Gospodarstwa ogrodnicze

W pierwszych latach integracji, wśród gospodarstw ogrodniczych, najwyższe stawki dopłaty uzyskiwali rolnicy z Mazowsza i Podlasia. Wyniosły one przeciętnie 4,6 tys. zł na gospodarstwo, tym samym były o ponad 30% wyższe od średniej z pola obserwacji FADN. W pozostałych regionach wysokość wsparcia uzyskiwanego przez beneficjentów była wyraźnie niższa. W Wielkopolsce i Śląsku dopłaty wyniosły średnio 3 tys. zł, zaś na Pomorzu i Mazurach ich poziom nie przekroczył 2,8 tys. zł. W analizowanych latach wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się we wszystkich regionach, w tym najbardziej w Polsce zachodniej (o 9 p.p.). Wysokość dopłat przeliczona na 1 ha UR na obszarze całego kraju była umiarkowanie zróżnicowana i wyniosła przeciętnie ok. 950 zł. Wsparcie przewyższające (o 30%) średni poziom otrzymywali beneficjenci z Mazowsza i Podlasia. Natomiast w pozostałych częściach kraju wysokość tej kategorii dopłat kształtowała się poniżej przeciętnej (rys. 3.17).

W porównywanych okresach, we wszystkich gospodarstwach ogrodniczych, wysokość dopłat do działalności operacyjnej uległa zwiększeniu. Najwyższy (18%) ich wzrost miał miejsce w Wielkopolsce i na Śląsku. W Polsce północno-wschodniej dynamika wzrostu dopłat była niższa o ok. 5-6 p.p, zaś na

południu kraju o ponad 11 p.p. Tempo wzrostu wysokości dopłat do 1 ha UR przedstawiało się odmiennie niż dynamika wzrostu dopłat na jedno gospodarstwo. Wzrost (20%) wartości tej kategorii wsparcia odnotowano jedynie w regionie Pomorze i Mazury. Na zachodzie kraju przeciętna wysokość dopłat do 1 ha UR nie uległa zmianie, podczas gdy na Mazowszu i Podlasiu zmniejszyła się ona o 8%.

Rysunek 3.17. Średnia roczna wysokość płatności w gospodarstwach ogrodniczych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

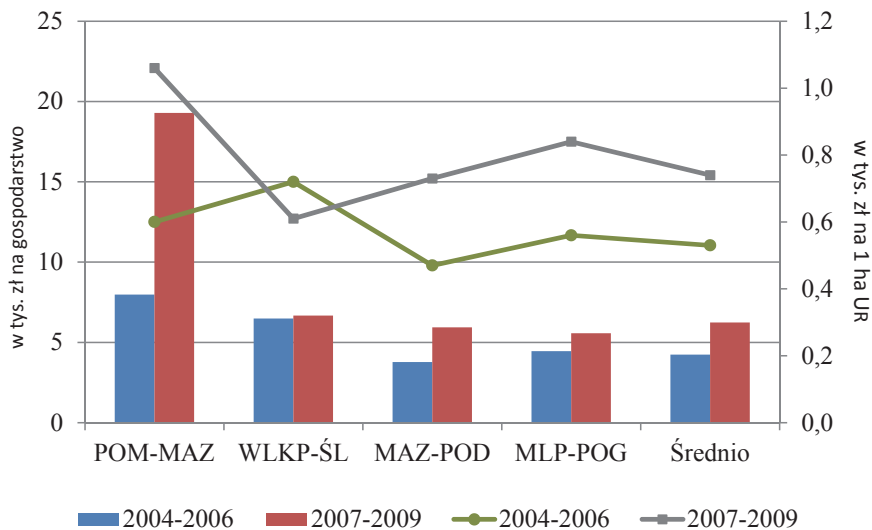
Analiza podziału łącznej kwoty dopłat pomiędzy gospodarstwa ogrodnicze wykazała, że ponad 60% wsparcia otrzymali rolnicy z Mazowsza i Podlasia. W Polsce zachodniej do gospodarstw trafiało odpowiednio ok. 31% ogółu dopłat. Najmniejsza część świadczeń przekazywana była natomiast do gospodarstw z Pomorza i Mazur (niespełna 9%).



## Gospodarstwa z przewagą upraw trwałych

W latach 2004-2009 w próbie FADN kwota dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach prowadzących uprawy trwałe wyniosła średnio 5,2 tys. zł rocznie. W regionie Pomorze i Mazury wysokość świadczeń była ponad 2,5-krotnie wyższa od przeciętnej, zaś w Wielkopolsce i Śląsku o ponad ¼. W południowo-wschodnich częściach kraju kwota dopłat była wyraźnie niższa od średniej dla badanej zbiorowości i kształtowała się na poziomie 4,8-5 tys. zł na gospodarstwo. Wysokość wsparcia przeliczonego na 1 ha UR była relatywnie mniej zróżnicowana. Pod tym względem najwyższe stawki dopłat notowano w regionie Pomorze i Mazury, gdzie beneficjenci otrzymywali przeciętnie 841 zł/ha UR., tj. o blisko 40% więcej niż w regionie Mazowsze i Podlasie, gdzie wsparcie było najniższe (rys. 3.18). W analizowanych latach, wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawiał się znacząco na Pomorzu i Mazurach (o 121 p.p.), zaś umiarkowanie na Mazowszu i Podlasiu (o 6 p.p.). Na pozostałym obszarze kraju jego wartość obniżyła się, w tym najbardziej w regionie Wielkopolska i Śląsk (o 46 p.p.).

Rysunek 3.18. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach z przewagą upraw trwałych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

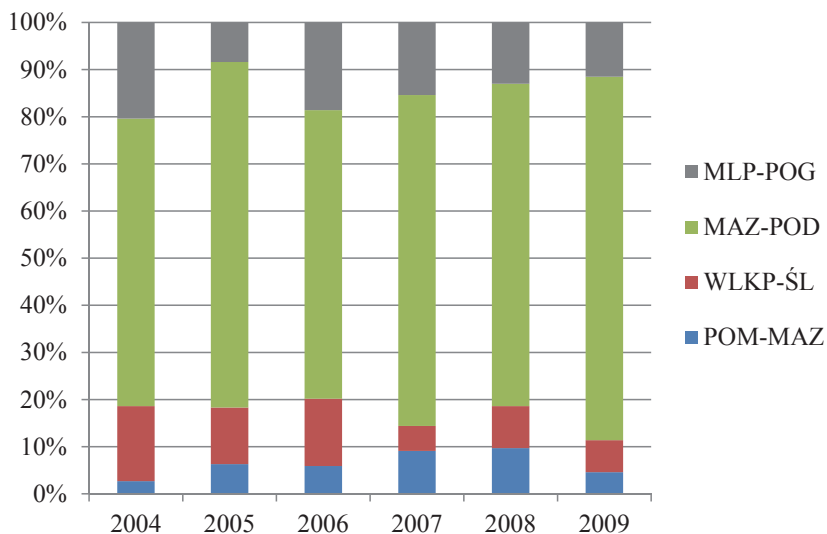
W ujęciu dynamicznym, w porównywanych latach, najsilniejszy (blisko 2,5-krotny) był wzrost wysokości dopłat na gospodarstwo w regionie Pomorze i Mazury. Tempo to odbiegało wyraźnie w górę zarówno od dynamiki wzrostu

notowanej w pozostałych częściach kraju, jak i od średniej dla całej zbiorowości. Szybciej niż przeciętnie zwiększały się stawki wsparcia w regionie Mazowsze i Podlasie. W Polsce południowej wzrost wysokości dopłat był zdecydowanie niższy (wyniósł 25%), podczas gdy na zachodzie kraju nie uległa ona większym zmianom (rys. 3.18).

Podobny był kierunek zmian świadczeń wypłacanych do 1 ha UR. Przy czym ich natężenie było mniej zróżnicowane regionalnie. Najszybciej wzrastały dopłaty w regionie Pomorze i Mazury. W latach 2007-2009 ich średnia wartość, w relacji do pierwszych lat akcesji, zwiększyła się o 74%. W Polsce południowo-wschodniej dynamika wzrostu tej kategorii dopłat była wyraźnie niższa. Spadek wysokości świadczeń (14%) odnotowano natomiast w gospodarstwach z Wielkopolski i Śląska.

Dystrybucja wsparcia do gospodarstw z przewagą upraw trwałych przedstawiała się podobnie jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych. Blisko 70% z łącznej kwoty dopłat trafiało do beneficjentów z regionu Mazowsze i Podlasie na którego obszarze znajdowało się 75% wszystkich gospodarstw z tej grupy. Natomiast najmniejszą część ogólnej wysokości wsparcia uzyskiwały gospodarstwa z Pomorza i Mazur, stanowiące niespełna 3% badanej zbiorowości (rys 3.19).

Rysunek 3.19. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach z przewagą upraw trwałych w regionach FADN



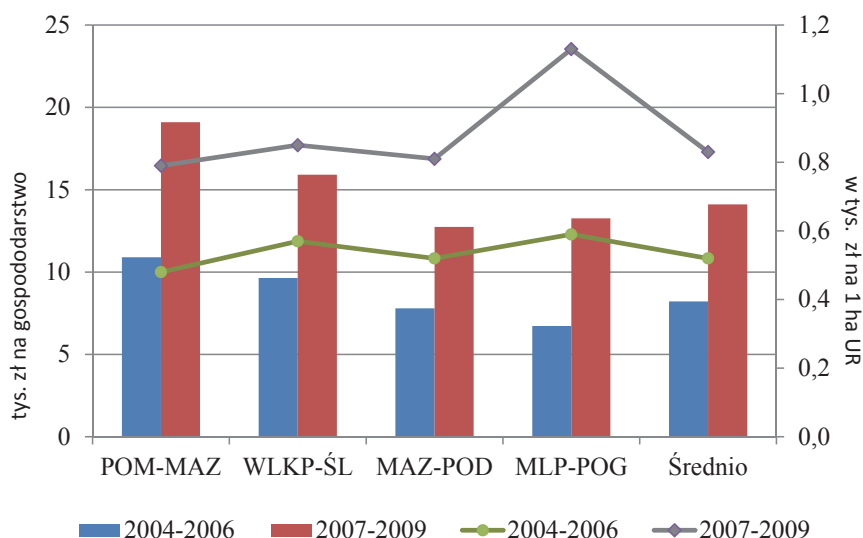
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa mleczarskie

Spośród gospodarstw mleczarskich najwyższe płatności w latach 2004-2009 otrzymywali beneficjenci z Pomorza i Mazur, wynosiły one przeciętnie 15 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym były o blisko 35% wyższe od średniej z pola obserwacji FADN. Wyraźnie niższe (wynoszące ok. 10 tys. zł) kwoty wsparcia trafiały do gospodarstw z Polski południowo-wschodniej dysponujących relatywnie najmniejszą przeciętną powierzchnią UR w tej grupie podmiotów. W zachodniej części kraju wysokość dopłaty kształtowała się natomiast na przeciętnym poziomie, nie przekraczającym 13 tys. zł. W omawianym czasie, wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawiał się w Małopolsce i Pogórzu (o 12 p.p.), a także na Pomorzu i Mazurach (o 2 p.p.). Na pozostałym obszarze kraju jego wartość obniżyła się przeciętnie o 4-5 p.p.

Rozpatrując zmiany wysokości otrzymywanego przez rolników wsparcia w ujęciu dynamicznym zaobserwowano, że w latach 2007-2009, w odniesieniu do lat 2004-2006, średnia kwota dopłat w gospodarstwach mleczarskich zwiększyła się o 72%. W regionie Małopolska i Pogórze dynamika wzrostu świadczeń była wyraźnie wyższa od przeciętnej (o 25 p.p.), zaś w gospodarstwach z Pomorza i Mazur była do niej zbliżona. Wyraźnie niższe (o 9 p.p.) od średniej tempo wzrostu dopłat odnotowano natomiast we wschodniej części kraju (rys. 3.20).

Rysunek 3.20. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach mleczarskich według regionów

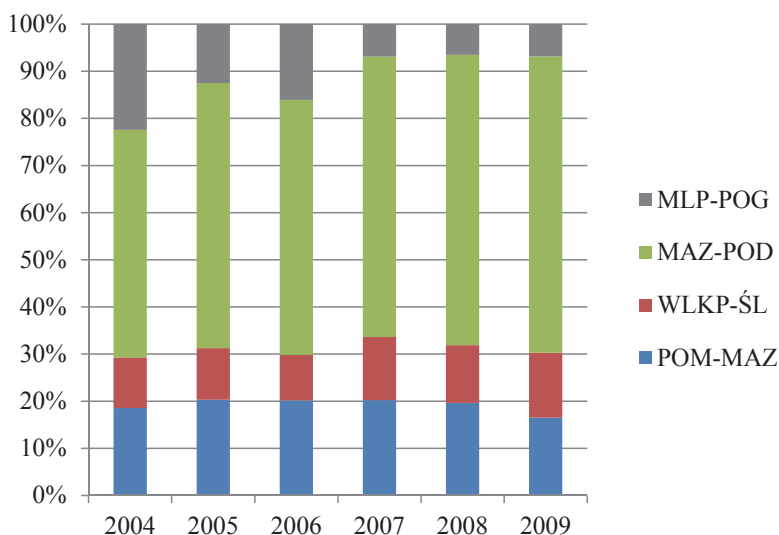


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Kwota świadczeń przypadająca na 1 ha UR była odwrotnie skorelowana niż wysokość dopłat przeliczona na 1 gospodarstwo. Równocześnie zaobserwowano relatywnie większe zróżnicowanie regionalne tej kategorii wsparcia niż to mało miejsce w podmiotach z innych grup produkcyjnych. W tym ujęciu, najwyższe stawki dopłat do działalności operacyjnej otrzymywali beneficjenci z Małopolski i Pogórza (864 zł/ha), zaś najniższe rolnicy z Polski północnej (638 zł/ha). W porównywanych okresach dynamika wzrostu świadczeń przeliczonych na 1 ha UR była na obszarze całego kraju mocno zróżnicowana. Wyniosła ona średnio 60%. Wyższe od przeciętnego tempo wzrostu wsparcia na 1 ha UR odnotowano w gospodarstwach mleczarskich z regionu Małopolska i Pogórze oraz Pomorze i Mazury. Na wschodzie kraju dynamika wzrostu dopłat była natomiast wyraźnie niższa od średniej.

Regionalne rozdysponowanie dopłat pomiędzy gospodarstwa utrzymujące krowy mleczne wykazało, że przeważająca część wsparcia (blisko 60%) trafiała do rolników z Mazowsza i Podlasia, tj. regionu na którego obszarze znajdowała się zdecydowana większość gospodarstw z tej grupy. Najmniejsza ilość świadczeń przekazywana była natomiast do gospodarstw z Wielkopolski i Śląska oraz Małopolski i Pogórza (rys 3.21).

Rysunek 3.21. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach mleczarskich według regionów

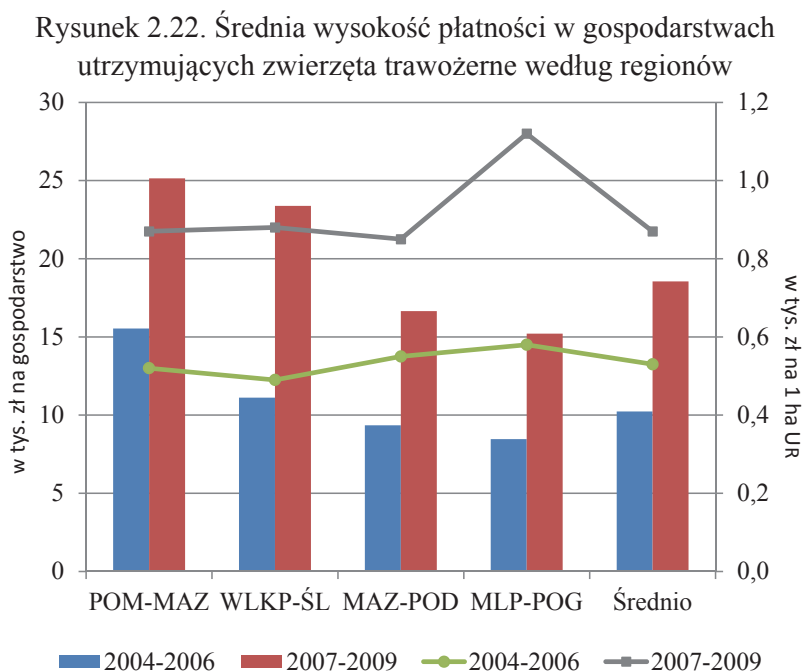


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta w systemie wypasowym

W latach 2004-2009 wysokość dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne wyniosła średnio 14,4 tys. zł rocznie. W regionie Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk poziom wsparcia był wyższy od przeciętnego, odpowiednio o 41% i 20%. Natomiast w gospodarstwach z południowo-wschodnich części kraju wysokość świadczeń była wyraźnie niższa. Kształtowała się w granicach 12-13 tys. zł na gospodarstwo rocznie. W porównywanych okresach, wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się jedynie w Wielkopolsce i Śląsku (o 17 p.p.). W Polsce południowo-wschodniej jego wartość nie zmieniła się, zaś na Pomorzu i Mazurach znacząco się obniżyła (o 16 p.p.)

Analiza zmiany relatywnej wysokości dopłat w ujęciu dynamicznym wykazała, iż przebiegły one z większym natężeniem niż w pozostałych grupach produkcyjnych. W latach 2007-2009, w relacji do lat 2004-2006, przeciętna kwota wsparcia w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta w systemie wypasowym zwiększyła się średnio o 81%. Wyraźnie wyższą od przeciętnej dynamikę wzrostu dopłat odnotowano w Wielkopolsce i Śląsku, zaś zbliżoną na obszarze Polski południowo-wschodniej. Podczas gdy w regionie Pomorze i Mazury wzrost wysokości świadczeń nie przekroczył 62% (rys. 3.22).

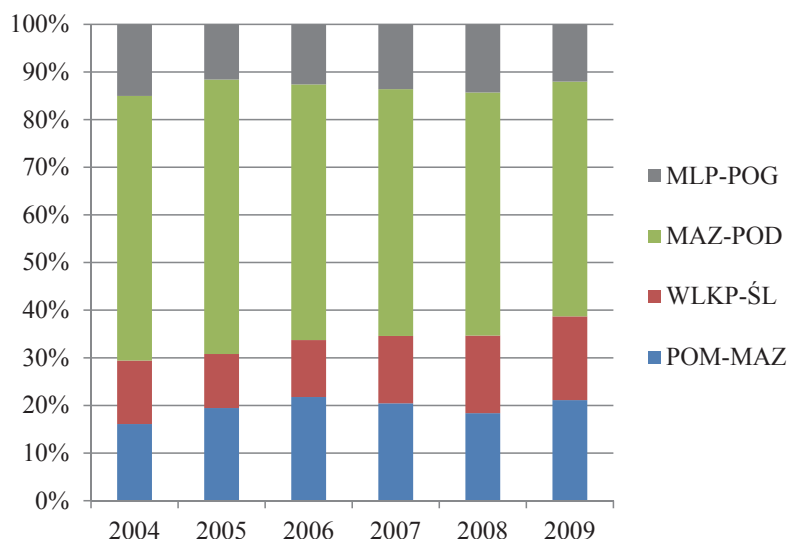


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne do 1 ha UR rolnicy otrzymywali średnio 707 zł. Najwyższe stawki tej kategorii dopłat odnotowano w regionie Małopolska i Pogórze, gdzie beneficjenci otrzymywali przeciętnie 849 zł, tj. o ponad 160 zł/ha więcej niż w regionie Wielkopolska i Śląsk, gdzie stawki były najniższe. Porównanie zmian wysokości dopłat, w przeliczeniu na 1 ha UR, wykazało, że najszybciej (o 93%) zwiększyły się one w gospodarstwach z Małopolski i Pogorza. Tempo to odbiegało w górę zarówno od dynamiki wzrostu notowanej w pozostałych częściach kraju, jak i od średniej dla całej badanej zbiorowości. Wyższe od przeciętnego tempo wzrostu dopłaty do 1 ha UR odnotowano także w Wielkopolsce i na Śląsku. Natomiast zdecydowanie najwolniej (o 55%) wartość tej kategorii wsparcia zwiększyła się w wschodniej części kraju.

Również w tej grupie podmiotów zaobserwowano duże dysproporcje w regionalnej dystrybucji łącznej kwoty płatności. Z przeprowadzonej analizy wynika, że ponad połowa całości wsparcia trafiała do beneficjentów z regionu Mazowsze i Podlasie, zaś ok. 20% do gospodarstw z Pomorza i Mazur. W pozostałych częściach kraju rolnicy otrzymywali przeciętnie ok. 13-14% z łącznej kwoty dopłat (rys. 3.23).

Rysunek 3.23. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

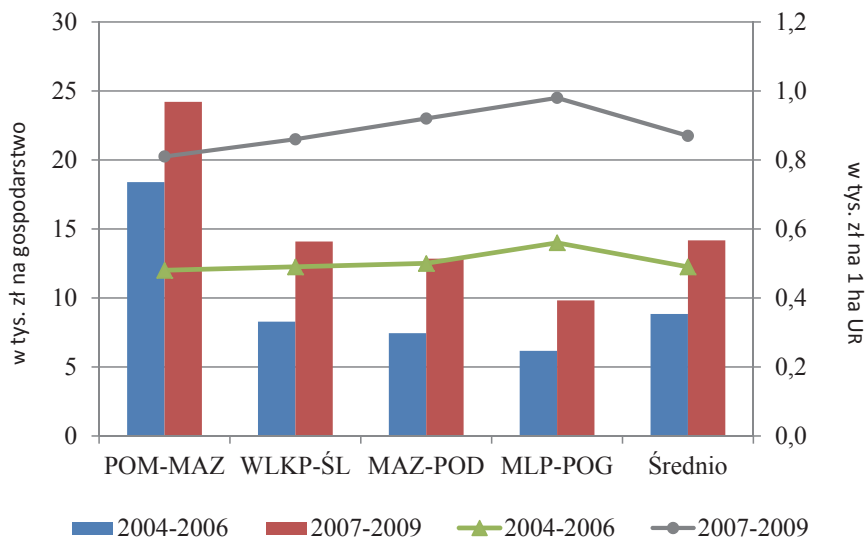
## Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne

W pierwszych latach integracji, wśród gospodarstw utrzymujących zwierzęta ziarnożerne, najwyższe dopłaty uzyskiwali rolnicy z Pomorza i Mazur. Wyniosły one przeciętnie 21 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym były o 85% wyższe od średniej z pola obserwacji FADN. W pozostałych regionach poziom wsparcia uzyskiwanego przez beneficjentów był wyraźnie niższy (rys. 3.24). Najbardziej zbliżoną do przeciętnej wysokość dopłat odnotowano w gospodarstwach z Wielkopolski i Śląska (11 tys. zł). Podczas gdy w Polsce południowej średnia wysokość świadczeń nie przekraczała 10 tys. zł. W analizowanych latach wskaźnik relacji przeciętnej kwoty dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się na Mazowszu i Podlasiu (7 p.p.) oraz w Wielkopolsce i Śląsku (5 p.p.), natomiast na pozostałym obszarze kraju jego wartość uległa zmniejszeniu, w tym najbardziej w Polsce północnej (o 37 p.p.).

W porównywanych okresach, we wszystkich gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne, dało się zaobserwować wzrost poziomu dopłat do działalności operacyjnej. Najszybciej ich wartość zwiększała się na obszarze Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska (średnio o 71%).

Wysokość dopłat przeliczona na 1 ha UR na obszarze całego kraju była umiarkowanie zróżnicowana i wyniosła przeciętnie 683 zł. Wsparcie przewyższające średni poziom otrzymywali beneficjenci z regionu Mazowsze i Podlasie, zaś zbliżone z Wielkopolski i Śląska. Na pozostałym obszarze kraju dopłaty do działalności operacyjnej kształtowały się poniżej tego poziomu i wyniosły ok. 660 zł. Zmiany wysokości wsparcia do 1 ha UR przebiegały podobnie jak zmiany wysokości świadczeń na 1 gospodarstwo. Najszybciej ich wartość wzrosła w regionie Mazowsze i Podlasie (o 85%). W pozostałych regionach dynamika wzrostu dopłat przeliczonych na 1 ha UR utrzymywała się poniżej przeciętnej, w tym najniższą (71%) odnotowano w Polsce północnej.

Rysunek 3.24. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne według regionów

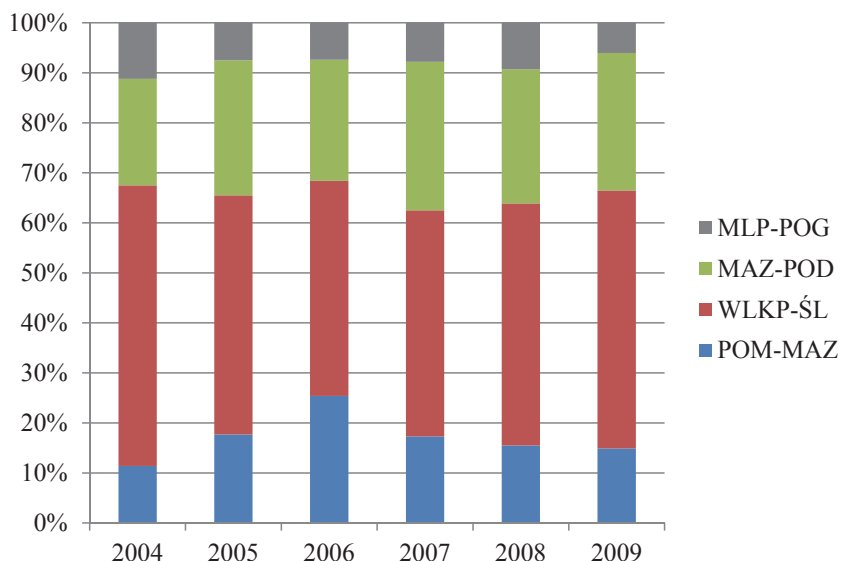


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej pomiędzy gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne wykazała, że połowę łącznej kwoty wsparcia otrzymali rolnicy z Wielkopolski i Śląska, tj. regionu na którego obszarze znajdowała się zdecydowana większość gospodarstw z tej grupy. W północnej i wschodniej części kraju do gospodarstw trafiało odpowiednio 18% i 27% ogółu dopłat. Najmniejsza ilość świadczeń przekazywana była natomiast do gospodarstw z Małopolski i Pogorza (rys. 3.25).



Rysunek 3.25. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne według regionów

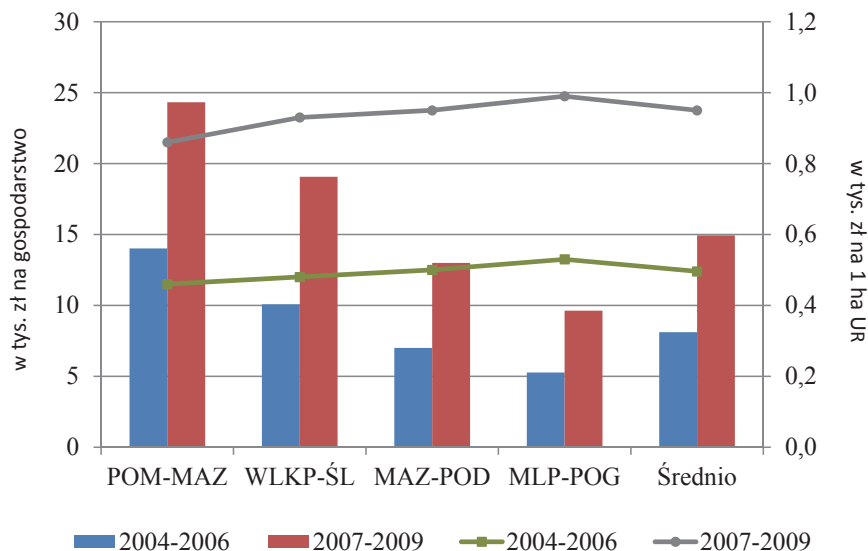


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa o mieszanym typie produkcji

Wysokość dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach z przewagą produkcji mieszanej wynosiła średnio 11,5 tys. zł rocznie. W regionie Pomorze i Mazury wysokość świadczeń była blisko 2-krotnie wyższa od przeciętnej, zaś w Wielkopolsce i Śląsku o ponad ¼. W południowo-wschodniej części kraju kwoty dopłat były wyraźnie niższe od średniej dla badanej zbiorowości i kształtowały się na poziomie 7-10 tys. zł. Wysokość wsparcia przeliczonego na 1 ha UR była relatywnie w niewielkim stopniu zróżnicowana regionalnie. Pod tym względem najwyższe stawki dopłat odnotowano w regionie Małopolska i Pogórze, gdzie rolnicy uzyskiwali przeciętnie 759 zł na 1 ha UR., tj. jedynie o 50 zł więcej niż w regionie Pomorze i Mazury, gdzie kwoty wsparcia do 1 ha UR były najniższe. W analizowanych latach, wskaźnik relacji przeciętnej wysokości dopłat do średniej z pola obserwacji FADN poprawiał się (o 3 p.p.) jedynie w Polsce zachodniej, zaś w południowo-wschodniej części kraju nie uległ on większym zmianom. Spadek wartości tego wskaźnika (o 10 p.p.) miał natomiast miejsce w regionie Pomorze i Mazury.

Rysunek 3.26. Średnia wysokość płatności w gospodarstwach z przewagą upraw mieszanych według regionów

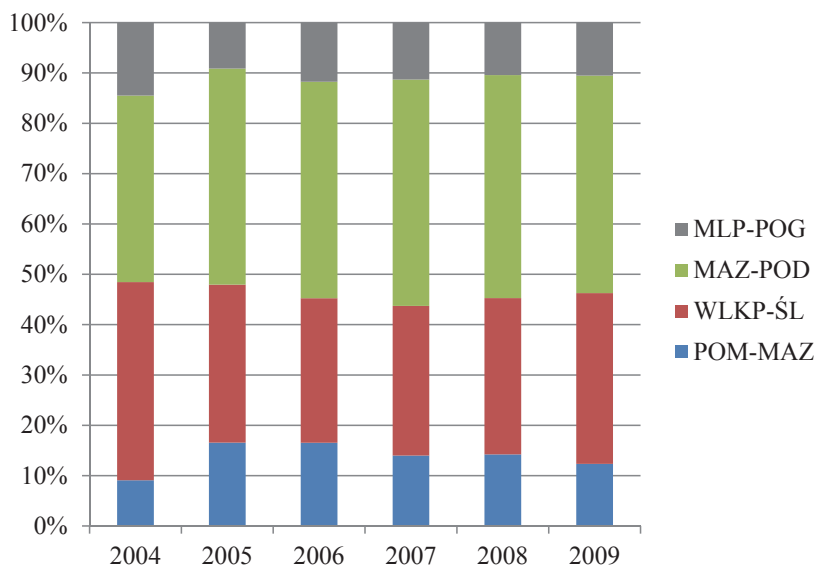


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W ujęciu dynamicznym, w porównywanych okresach, najszybciej (o blisko 90% średniorocznie) wysokość dopłat wzrastała na obszarze Wielkopolski i Śląska. Dynamika ta odbiegała w górę zarówno od tempa wzrostu notowanego na pozostałym obszarze kraju, jak i od średniej dla całej zbiorowości. Szybciej niż przeciętnie zwiększały się także stawki dopłat w gospodarstwach z Mazowsza i Podlasia. Najniższą (wynoszącą 73%) dynamikę wzrostu dopłat odnotowano natomiast w północnej części Polski (rys 3. 26).

Wzrost wysokości świadczeń przysługujących do 1 ha UR był bardziej jednolity, tym niemniej przebiegał z nieco większym natężeniem. Najszybszy wzrost tej kategorii dopłat miał miejsce w regionie Wielkopolska i Śląsk. W latach 2007-2009 ich średnia wartość, w relacji do pierwszych lat akcesji, zwiększyła się o 92%. Na pozostałym obszarze kraju stawki świadczeń na 1 ha wzrosły przeciętnie o 87-89%.

Rysunek 3.27. Dystrybucja dopłat do działalności operacyjnej w gospodarstwach z przewagą produkcji mieszanej według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Patrząc na dystrybucję dopłat pomiędzy gospodarstwa ukierunkowane na produkcję mieszaną zaobserwowano duże dysproporcje między zachodnim i wschodnim regionem FADN, a pozostałą częścią kraju. Ponad 3/4 łącznej kwoty dopłat otrzymywali beneficjenci z Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska, na których obszarze znajdowało się 75% wszystkich gospodarstw z tej grupy. Natomiast najmniejszą część całości wsparcia (poniżej 12%) uzyskiwały gospodarstwa z Polski południowej (rys. 3.27.).

#### 4. Dochody gospodarstw rolnych według danych Polskiego FADN w ujęciu regionalnym

Akcesja Polski do Unii Europejskiej znacząco zmieniła warunki gospodarowania w polskim sektorze rolnym. Przemiany gospodarcze jakie zaszły w pierwszych latach integracji wpłynęły korzystnie na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych, czego wyrazem jest istotny wzrost dochodów producentów rolnych.

Dochód rolniczy jest jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych, wyrażającą zasadniczy cel prowadzenia działalności produkcyjnej przez gospodarstwo rolne<sup>13</sup>. Stanowi on finansowy wynik prowadzenia tej działalności uzyskany poprzez pomniejszenie wypracowanego przychodu o poniesione koszty lub wydatki. Wysokość uzyskanego przez rolnika dochodu determinuje standard życia rodziny rolniczej, jak również możliwość rozwoju gospodarstwa, w tym prowadzenie działalności inwestycyjnej, będącej głównym czynnikiem wzrostu dochodu rolniczego<sup>14</sup>.

Wysokość dochodu rolniczego, w przeciwieństwie do dochodów pracowników najemnych jest silnie zróżnicowana pomiędzy gospodarstwami rolnymi. Zjawisko to wynika nie tylko z różnic w zasobach kapitału ludzkiego oraz materialnego potencjału wytwórczego gospodarstwa, ale także z efektywności gospodarowania<sup>15</sup>.

Sytuacja dochodowa producentów rolnych uzależniona jest przede wszystkim od wolumenu oraz wartości działalności wytwórczej, wysokości nakładów produkcyjnych, polityki makroekonomicznej państwa, jak również od relacji pomiędzy cenami produktów rolnych, a cenami środków produkcji (tzw. „nożyc cen”). Wysokość dochodów związana jest także z poziomem wsparcia finansowego przyznawanego w ramach WPR, a w szczególności z możliwością uzyskania płatności bezpośrednich.

W dłuższej perspektywie na wysokość dochodów rolników w sposób istotny wpływa potencjał produkcyjny gospodarstwa oraz efektywne wykorzystanie posiadanych zasobów. Gospodarstwa rolne jako uczestnicy rynku charakteryzują się różną skalą efektywności prowadzonej działalności. Stanowi ona główne źródło przewagi konkurencyjnej, zapewniającej gospodarstwu wyższy udział w podziale dochodu wytworzonego w sektorze rolnym, lepsze

---

<sup>13</sup> J.St. Zegar, *Przesłanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2001, s. 15.

<sup>14</sup> W. Musiał, J. Mikołajczyk, *Inwestycje produkcyjne jako czynnik wzrostu dochodu rolniczego* [w:] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 185.

<sup>15</sup> J.St. Zegar, *Przesłanki i uwarunkowania...*, op. cit., s. 16.

warunki rozwoju, a także ułatwiają funkcjonowanie oraz utrzymanie się na rynku. Zróżnicowanie to jest podstawowym czynnikiem przemian strukturalnych w rolnictwie<sup>16</sup>.

Do istotnych czynników determinujących dochody rolnicze zaliczyć należy także lokalizację gospodarstwa, tj. charakterystyczne dla danego regionu kraju uwarunkowania produkcyjne i klimatyczne, rozwój infrastruktury gospodarczej i społecznej, strukturę agrarną, tradycje produkcyjne, jak również historyczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa na danym obszarze<sup>17</sup>.

Celem niniejszego rozdziału było przedstawienie zmian w poziomie dochodów producentów rolnych jakie zaszły w poszczególnych regionach Polski w pierwszych latach akcesji oraz określenie wpływu pozarynkowego wsparcia w ramach WPR na sytuację dochodową gospodarstw rolnych. Do badań wykorzystano, podobnie jak we wcześniejszych rozdziałach, system Sieci Danych Rachunkowości Rolnej (Farm Accountancy Data Network – FADN). System ten funkcjonuje we wszystkich krajach członkowskich i został stworzony w celu monitorowania wyników produkcyjno-ekonomicznych gospodarstw towarowych. Obejmuje on gospodarstwa, w których standardowa nadwyżka bezpośrednia przewyższa określony minimalny poziom<sup>18</sup>. System agregowania danych umożliwia grupowanie gospodarstw rolnych według dwóch głównych kryteriów: wielkości ekonomicznej oraz typu produkcyjnego. W metodologii FADN dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest nadwyżką ekonomiczną uzyskaną w wyniku prowadzenia przez gospodarstwo działalności operacyjnej. Stanowi on wynagrodzenie rolnika za zaangażowane w procesie wytwórczym własne czynniki produkcji, tj. pracę, ziemię i kapitał.

Regionalne zróżnicowanie poziomu dochodów gospodarstw rolnych, jak również udziału wsparcia zewnętrznego w jego kreowaniu, jest efektem odmiennych struktur agrarnych charakterystycznych dla poszczególnych części kraju. Struktury te w znacznym stopniu określają kierunki produkcji typowe dla każdego regionu, a co się z tym wiąże warunkują możliwość uzyskania zarówno odpowiednio wysokiego dochodu, jak i dopłat do działalności operacyjnej<sup>19</sup>.

---

<sup>16</sup> Ibidem, s. 27.

<sup>17</sup> M. Leszczyńska, *Zróżnicowanie dochodów ludności rolniczej i ich uwarunkowania*, Monografie i Opracowania, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2007, nr 2, s. 131.

<sup>18</sup> Z. Floriańczyk, *Wpływ instrumentów wspólnej polityki rolnej a poziom dochodów rolników w Polsce*, Studia i Monografie, z. 137, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 48.

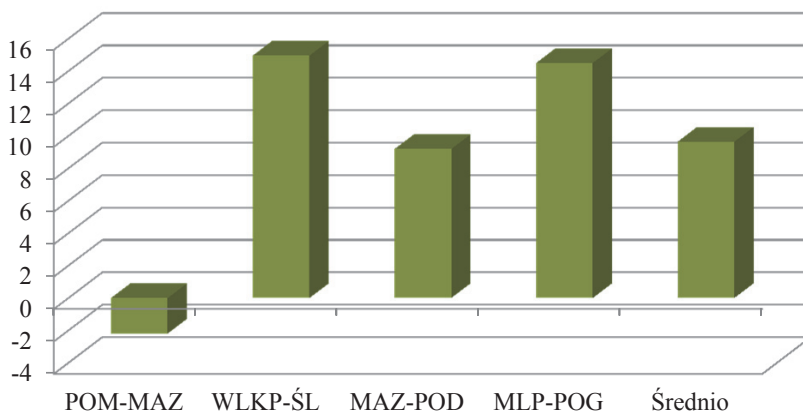
<sup>19</sup> W. Czubak, W. Poczta, A. Sadowski, *Wpływ reformy systemu dopłat bezpośrednich na dochody polskich gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN [w:] Dopłaty bezpośrednie i dotacje budżetowe a finansowanie oraz funkcjonowanie gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, seria Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 20, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 70.

W latach 2004-2009 najwyższy przeciętny dochód w przeliczeniu na gospodarstwo uzyskiwali rolnicy z regionu Pomorze i Mazury, gdzie wyniósł on średnio 37 tys. zł. Wysokie dochody uzyskiwały także podmioty z regionu Wielkopolska i Śląsk. Przeciętna wysokość dochodów w tej grupie gospodarstw wyniosła ok. 31 tys. zł. Region ten jest zdominowany przez średniej wielkości gospodarstwa, silne ekonomicznie, z przewagą produkcji zwierzęcej, które charakteryzują się relatywnie dużym potencjałem produkcyjnym oraz silnym powiązaniem z rynkiem.

Zdecydowanie słabsze wyniki ekonomiczne odnotowali rolnicy z pozostałych części kraju. W regionie Mazowsze i Podlasie średni poziom dochodu wyniósł 21 tys. zł na gospodarstwo, zaś w Małopolsce i na Pogórzu jedynie 19 tys. zł. Gorsza sytuacja dochodowa producentów z tych regionów była efektem mniejszej siły ekonomicznej prowadzonych gospodarstw oraz dużego rozdrobnienia agrarnego.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w latach 2007-2009, w odniesieniu do pierwszych lat akcesji, najszybciej rosły dochody rolników z Wielkopolski i Śląska, a także Małopolski i Pogorza. Natomiast nieznaczny ich spadek miał miejsce w gospodarstwach z „Pomorza i Mazur”. Był to efekt pogorszenia się w 2008 roku koniunktury na rynku zbóż, stanowiących główny kierunek produkcji rolnej na tym obszarze (rys. 4.1).

Rysunek 4.1. Dynamika zmian dochodów gospodarstw rolnych w podziale na regiony w latach 2007-2009 (2004-2006 =100, w %)

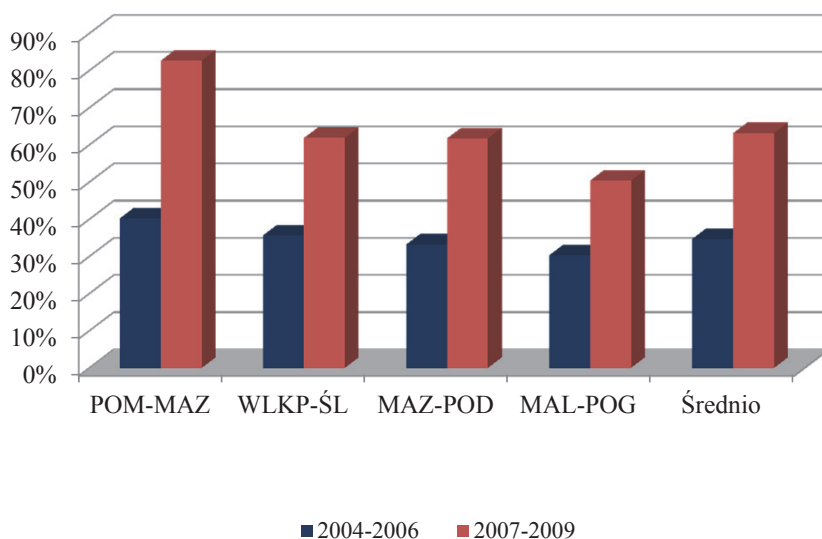


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Poziom dochodów uzyskiwanych przez rolników z poszczególnych regionów FADN był silnie uzależniony od wysokości pozarynkowego wsparcia udzielanego w formie dopłat do działalności operacyjnej. W odniesieniu do ba-

danych gospodarstw, na wsparcie to, oprócz płatności bezpośrednich, składały się także środki z unijnych funduszy strukturalnych, w tym dopłaty rolnośrodowiskowe, płatności ONW oraz inne dopłaty związane z rozwojem obszarów wiejskich. W wyniku dynamicznego wzrostu poziomu dotacji udzielanych rolnikom w ramach WPR systematycznie rosła także ich dochodotwórcza rola w sektorze rolnym. W całym analizowanym okresie największy udział dopłat oraz najszybszy wzrost ich znaczenia odnotowano w regionie Pomorze i Mazury, gdzie stanowiły one średnio 61% dochodu z gospodarstwa. W Polsce południowej natomiast skala oraz wzrost dochodotwórczej roli wsparcia były zdecydowanie najniższe (rys. 4.2)

Rysunek 4.2. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu z gospodarstwa rolnego według regionów (w %)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych FADN.

#### 4.1. Zmiany wysokości dochodów gospodarstw rolnych w ujęciu regionalnym według klas ekonomicznych

Wysokość uzyskiwanego przez producentów rolnych dochodu jest silnie powiązana z wielkością ekonomiczną prowadzonego przez nich gospodarstwa. Analiza wykazała, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej rosła wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Zaobserwowana zależność wynikała głównie ze zróżnicowania w potencjale wytwórczym pomiędzy poszczególnymi klasami gospodarstw, a także z kształtu systemu wsparcia bezpośrednie-

go (wyplacanego do powierzchni UR). Zjawisko to było widoczne we wszystkich regionach FADN i dotyczyło wartości dochodu przeliczonego zarówno na 1 gospodarstwo, jak i 1 ha.

### **Gospodarstwa bardzo małe**

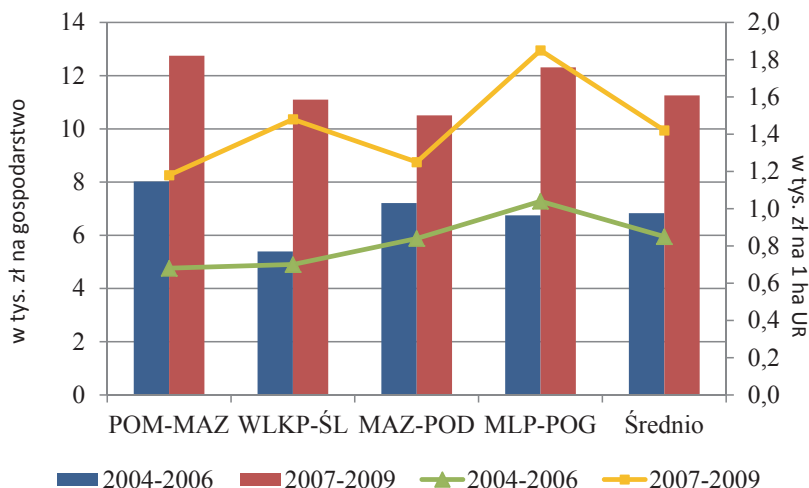
W latach 2004-2009 przeciętny dochód w gospodarstwach bardzo małych na Pomorzu i Mazurach wyniósł blisko 10,4 tys. zł, zaś w Małopolsce i Pogórze 9,5 tys. zł. W obydwu tych regionach, wartość dochodu była wyższa od średniej z pola obserwacji FADN. Na pozostałym obszarze kraju przeciętny dochód uzyskiwany przez rolników był niższy i wyniósł ok. 8,5 tys. zł. Przeprowadzona analiza wykazała, że w porównywanych okresach, we wszystkich regionach FADN nastąpiło zwiększenie wartości dochodu przypadającego na 1 gospodarstwo. Najwyższą (106%) dynamikę jego wzrostu odnotowano w Wielkopolsce i na Śląsku. Wysoki wzrost dochodu wystąpił także w Małopolsce i Pogórze. Jednocześnie gospodarstwa rolne z obydwu tych regionów charakteryzowały się wysokim tempem wzrostu produkcji oraz poziomem unijnego wsparcia. W regionie Pomorze i Mazury średni poziom dochodu zwiększył się o 60%. Relatywnie najwolniej poprawiała się sytuacja ekonomiczna producentów rolnych z Mazowsza i Podlasia.

W latach 2007-2009, w odniesieniu do pierwszych lat akcesji, poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN odnotowano w Wielkopolsce i Śląsku (20 p.p.) oraz w Małopolsce i Pogórze (o 10 p.p.), natomiast w pozostałych dwóch regionach jego wartość uległa zmniejszeniu. Zjawisko to było szczególnie widoczne na Mazowszu i Podlasiu, gdzie wskaźnik ten obniżył się o 12 p.p.

Dla bardziej szczegółowej analizy zmian wysokości dochodu pomiędzy podmiotami z poszczególnych regionów dokonano ich przeliczenia na 1 ha UR. Pod tym względem najwyższą wartość dochodu uzyskiwali rolnicy z Małopolski i Pogórze, a najniższą z Pomorza i Mazur. Dysproporcja ta wynika w głównej mierze ze zróżnicowania areалу UR, jakim dysponują gospodarstwa w tych regionach. W pozostałych częściach kraju, przeciętna wysokość dochodu była zbliżona do średniej dla badanej zbiorowości (rys. 4.3).



Rysunek 4.3. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach bardzo małych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Zmiany wysokości dochodu liczonego na 1 ha UR przebiegały analogicznie, jak to miało miejsce w przypadku dochodu przeliczonego na jedno gospodarstwo. Ponad dwukrotnie jego wartość zwiększyła się w Wielkopolsce i Śląsku, a o ok. 76% w północnej i południowej części kraju. Jedynie na Mazowszu i Podlasiu wzrost dochodowości ziemi nie przekroczył 50%.

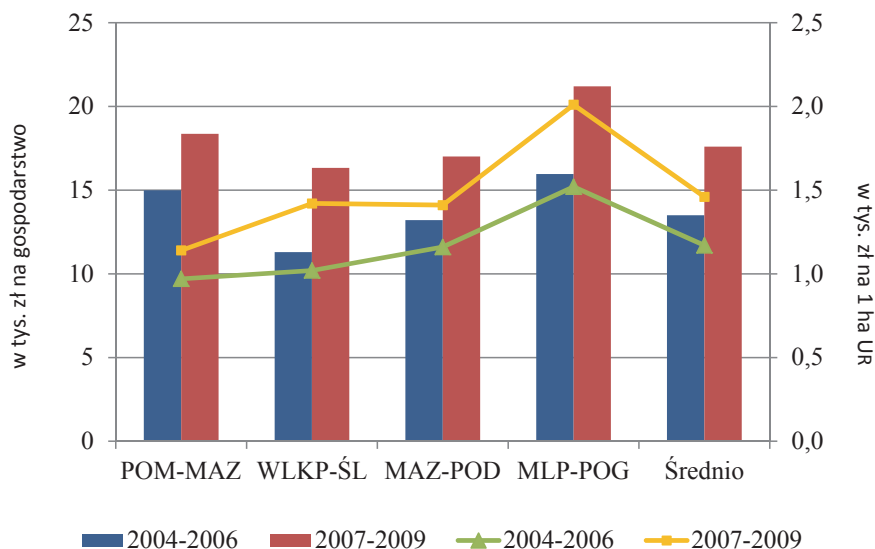
Systematyczny wzrost udziału dopłat w tworzeniu dochodu z gospodarstwa zaobserwowano w trzech regionach FADN. Proces ten przebiegał najszybciej na obszarze Mazowsza i Podlasia, gdzie w latach 2007-2009 wsparcie było niższe od dochodu o 9%, wobec 16% w pierwszych latach akcesji. W najmniejszym stopniu zwiększył się udział dopłat w dochodach gospodarstw z Małopolski i Pogórza (z 59 do 63%). Należy podkreślić, że w relacji do podmiotów z innych części Polski, wskaźnik ten w całym analizowanym okresie był najniższy. Na Pomorzu i Mazurach wzrost znaczenia dopłat w kształtowaniu sytuacji dochodowej rolników był umiarkowany. Pomimo to podmioty te od początku integracji charakteryzowały się najwyższym udziałem wsparcia w dochodzie z gospodarstwa rolnego. Niewielki spadek udziału dopłat w dochodzie z gospodarstwa rolnego odnotowano natomiast w regionie Wielkopolska i Śląsk. W latach 2007-2009 średnia wartość tego wskaźnika wynosiła 71%, tym samym była o 13 p.p. niższa niż w pierwszych latach integracji.

## Gospodarstwa małe

W pierwszych latach integracji w grupie gospodarstw małych największy przeciętny dochód osiągnęli rolnicy z Małopolski i Pogórza. Wyniósł on ponad 18,5 tys. zł rocznie i był o ok. 20% wyższy od średniej dla badanej zbiorowości. Wyższy od przeciętnego poziom dochodu notowano także w gospodarstwach z regionu Pomorze i Mazury. Na pozostałym obszarze kraju wynik ekonomiczny osiągany przez rolników był wyraźnie niższy, kształtował się na poziomie 14-15 tys. zł. W latach 2007-2009, w porównaniu z pierwszymi latami akcesji, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN zwiększył się w Wielkopolsce i na Śląsku (o 9 p.p.) oraz w Małopolsce i Pogórzu (o 2 p.p.), podczas gdy na Pomorzu i Mazowszu obniżył się on o 7 p.p. Natomiast w regionie Mazowsze i Podlasie, jego wartość nie uległa zmianie.

Analiza wykazała, że w latach 2007-2009, w relacji do wcześniejszych lat członkostwa Polski w UE, najszybciej poprawiała się sytuacja dochodowa podmiotów z Wielkopolski i Śląska (wzrost o ok. 45%). Natomiast najniższą (22%) dynamikę jej wzrostu odnotowano w regionie Pomorze i Mazury (rys 4.4).

Rysunek 4.4. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach małych według regionów

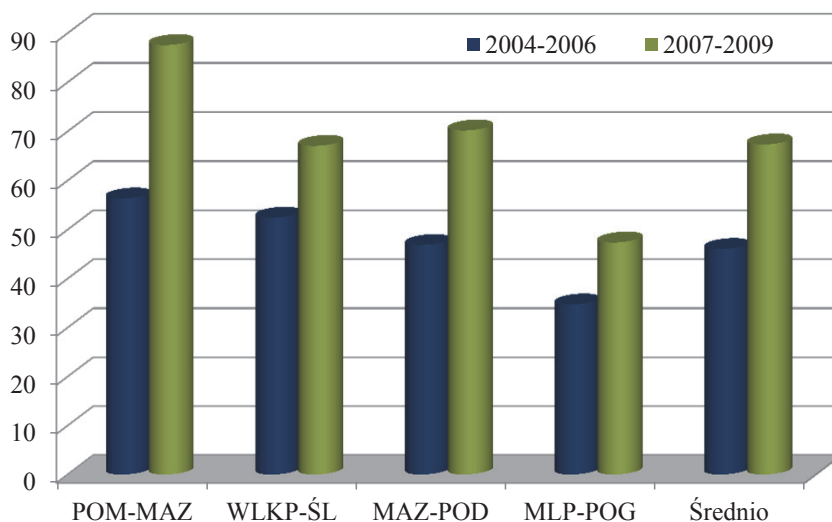


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Dochodowość ziemi małych gospodarstw rolnych była uwarunkowana przede wszystkim wielkością areалу UR charakterystyczną dla poszczególnych regionów kraju. W analizowanym okresie średni poziom dochodu przeliczonego na 1 ha UR wyniósł 1,3 tys. zł rocznie. Wyższą od przeciętnej dochodowością ziemi odznaczały się podmioty regionu Małopolska i Pogórze. Na Mazowszu i Podlasiu oraz w Wielkopolsce i na Śląsku jej wartość kształtowała się nieznacznie poniżej średniej, natomiast w Polsce północnej była od niej o 20% niższa. Skala oraz kierunek zmian wartości dochodu liczonego na 1 ha UR były tożsame ze zmianami jakie zaszły w poziomie dochodu przeliczonego na jedno gospodarstwo. Dochodowość ziemi zwiększyła się na obszarze całego kraju, w tym najbardziej w regionie Wielkopolska i Śląsk (o ok. 40%).

We wszystkich regionach FADN miał miejsce wzrost udziału dopłat w tworzeniu dochodu z małych gospodarstw rolnych. Najszybciej (o 31 p.p.) zwiększał się on na Pomorzu i Mazurach. Na Mazowszu i Podlasiu wartość tego wskaźnika zwiększyła się o 23 p.p, zaś w Wielkopolsce i na Śląsku o 15 p.p. Natomiast najwolniej rosła dochodotwórcza rola dopłat w gospodarstwach z Małopolski i Pogórza (rys. 4.5).

Rysunek 4.5. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach małych według regionów (w %)



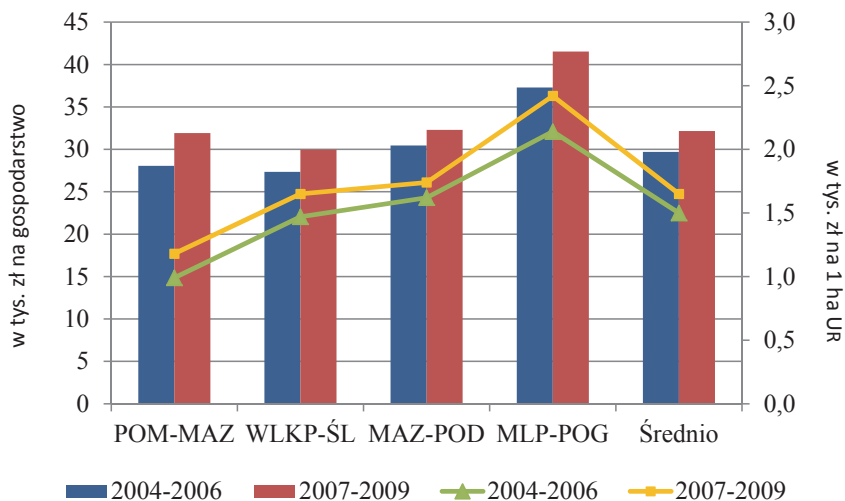
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa średnio-male

W latach 2004-2009 najwyższy dochód wśród podmiotów średnio małych uzyskiwali rolnicy z Małopolski i Pogórza, wynosił on przeciętnie 39,5 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Relatywnie wysokie dochody uzyskiwały także gospodarstwa z Mazowsza i Podlasia. Jednocześnie w obydwu tych regionach, wartość dochodu była wyższa od średniej dla badanej zbiorowości. Na pozostałym obszarze kraju sytuacja dochodowa gospodarstw średnio-małych była nieco gorsza, kształtowała się ona na poziomie 28-30 tys. zł rocznie. Pomiedzy latami 2004-2006 i 2007-2009 poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu z gospodarstwa do średniej dla całej badanej zbiorowości odnotowano w trzech regionach FADN. Największa miała miejsce na Pomorzu i Mazowszu (5 p.p.), zaś najmniejsza (o 1 p.p.) w Wielkopolsce i na Śląsku. Jedynie w regionie Mazowsze i Podlasie wskaźnik ten uległ niewielkiemu pogorszeniu.

W porównywanych okresach także w tej grupie gospodarstw dało się obserwować poprawę sytuacji dochodowej producentów rolnych. Tym niemniej dynamika tego zjawiska była wolniejsza i mniej zróżnicowana niż w gospodarstwach z niższych klas ekonomicznych. Relatywnie najszybciej wzrastały dochody w gospodarstwach z Pomorza i Mazur (o 14% średniorocznie). Umiarkowane tempo zmian (10-11%) odnotowano w południowo-zachodniej części kraju. W najmniejszym stopniu (o 6%) poprawiła się natomiast sytuacja dochodowa rolników z Mazowsza i Podlasia (rys 4.6).

Rysunek 4.6. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach średnio-małych według regionów

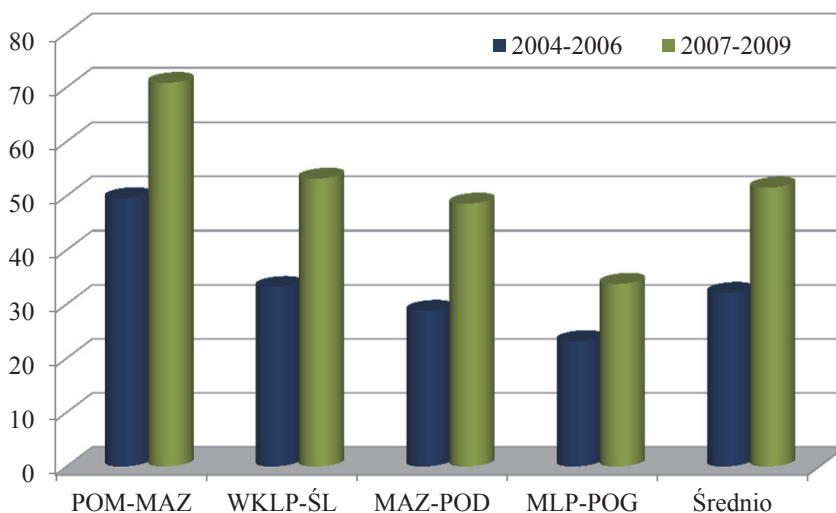


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Najwyższą przeciętną wartością dochodu przeliczoną na 1 ha UR charakteryzowały się gospodarstwa średnio-małe z Małopolski i Pogórza (2,3 tys. zł), zaś najniższą z Pomorza i Mazur (1,1 tys. zł). W pozostałych dwóch regionach FADN średni poziom tej kategorii dochodu wyniósł ok. 1,6 tys. zł. W porównywanych okresach największy wzrost dochodowości ziemi miał miejsce w gospodarstwach z Pomorza i Mazur, podczas gdy w regionie Mazowsze i Podlasie dochodowość ziemi zwiększyła się o niespełna 7%.

Najwyższym udziałem dopłat w dochodzie z gospodarstw średnio-małych charakteryzowały się podmioty z Pomorza i Mazur. W Wielkopolsce i Śląsku oraz na Mazowszu i Podlasiu wskaźnik ten w latach 2004-2009 kształtował się na poziomie 39-43%, zaś w Małopolsce i Pogórzu jego wartość wyniosła średnio 28%. Systematyczny wzrost udziału dopłat w tworzeniu dochodu z gospodarstw zaobserwowano we wszystkich regionach FADN. Proces ten przebiegał najszybciej na Pomorzu i Mazurach. Nieco wolniej wzrastał udział wsparcia w dochodach gospodarstw z Wielkopolski i Śląska oraz Mazowsza i Podlasia. W Polsce południowej natomiast skala oraz wzrost znaczenia dopłat w kreowaniu dochodu były zdecydowanie najniższe (rys. 4.7).

Rysunek 4.7. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach średnio-małych według regionów (w %)



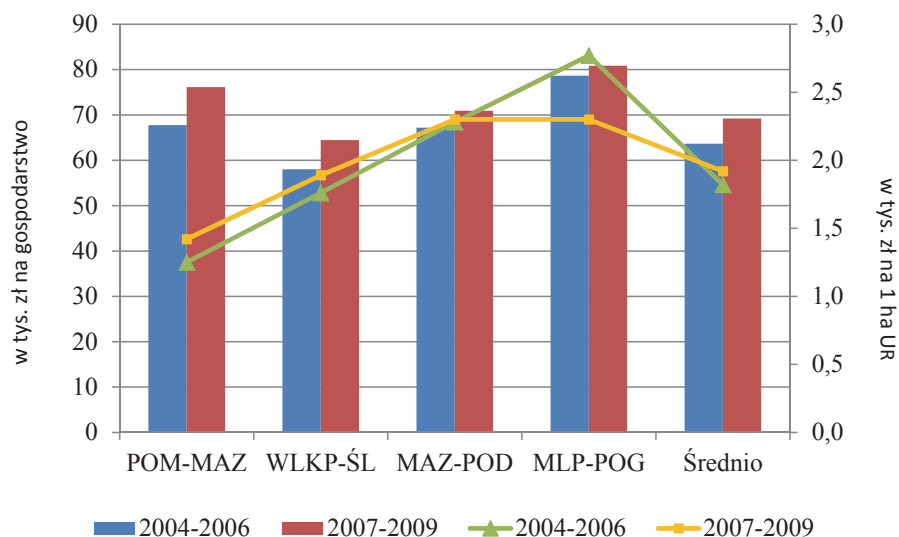
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa średnio-duże

W latach 2004-2009 najwyższy przeciętny dochód spośród gospodarstw średnio-dużych uzyskiwały podmioty z Małopolski i Pogórza. Wyniósł on blisko 80 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym był o ponad 20% wyższy od średniej z pola obserwacji FADN. Dochody powyżej przeciętnej osiągnęli także rolnicy z północo-wschodniej części kraju. Zdecydowanie najsłabszą sytuacją finansową charakteryzowały się natomiast gospodarstwa z Wielkopolski i Śląska (rys. 4.8). Wartość dochodu osiągnięta przez rolników z tego regionu wyniosła przeciętnie 61,2 tys. zł. W latach 2007-2009, w odniesieniu do pierwszych lat integracji, poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN odnotowano na Mazowszu i Pomorzu (o 4 p.p.) oraz Wielkopolsce i Śląsku (2 p.p.), podczas gdy w pozostałych dwóch regionach jego wartość uległa zmniejszeniu. Zjawisko to było najbardziej widoczne w Małopolsce i Pogórzu, gdzie wskaźnik ten obniżył się o 7 p.p.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w porównywanych okresach, wszystkie gospodarstwa z tej grupy poprawiły swoją sytuację dochodową. Najwyższą dynamiką wzrostu dochodu charakteryzowały się podmioty z Pomorza i Mazur oraz Wielkopolski i Śląska, gdzie wyniosła ona 11-12% średniorocznie. Na wschodzie kraju wartość dochodu zwiększyła się przeciętnie o 6%, zaś w Polsce południowej jedynie o 4%.

Rysunek 4.8. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach średnio-dużych według regionów

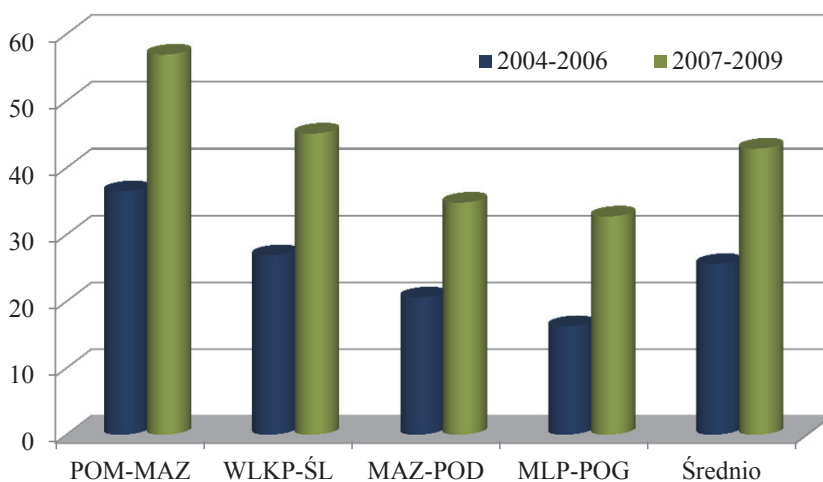


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Podobnie jak w przypadku gospodarstw z niższych klas ekonomicznych, najwyższą dochodowością ziemi odznaczały się podmioty z Małopolski i Pogórza (2,5 tys. zł), zaś najniższą z Pomorza i Mazur (1,3 tys. zł). Wyższą od przeciętnej wartość dochodu, przeliczonego na 1 ha UR, odnotowano na obszarze Wielkopolski i Śląska, zaś zbliżoną na Mazowszu i Podlasiu. Zmiany wartości dochodu liczonego na 1 ha UR, w porównaniu ze słabszymi ekonomicznie gospodarstwami, charakteryzowały się wyraźnie niższą dynamiką. Jedynie na Pomorzu i Mazurach oraz w Wielkopolsce i na Śląsku wartość tej kategorii dochodu wzrosła (o 7-14%). Na wschodzie kraju wskaźnik dochodowości ziemi nie uległ ziemnie. Natomiast w Małopolsce i Pogórzu jego wartość obniżyła się (o 17%).

Systematyczny wzrost udziału dopłat w dochodach średnio-dużych gospodarstw rolnych dało się zaobserwować we wszystkich regionach FADN. Najszybciej proces ten przebiegał na obszarze Pomorza i Mazur, gdzie w latach 2007-2009 wsparcie było niższe od dochodu o 43%, wobec 64% w pierwszych latach akcesji. W nieco mniejszym zakresie zwiększył się udział dopłat w dochodach gospodarstw z Wielkopolski i Śląska oraz Małopolski i Pogórza. W Polsce wschodniej natomiast wzrost znaczenia dopłat w kreowaniu dochodu był najniższy (14 p.p.) (rys. 4.9).

Rysunek 4.9. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach średnio-dużych według regionów (w %)



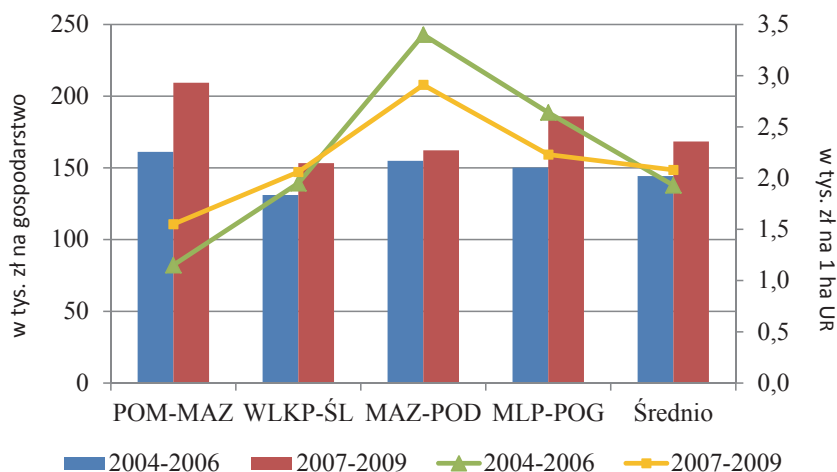
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## Gospodarstwa duże

W początkowych latach integracji przeciętny dochód dużych gospodarstw rolnych wynosił 156 tys. zł na gospodarstwo rocznie. W podziale na regiony dochody powyżej średniej z pola obserwacji FADN uzyskiwali rolnicy z Pomorza i Mazur oraz Małopolski i Pogórza. W Polsce wschodniej przeciętna wartość dochodu była zbliżona do średniej, podczas gdy w Wielkopolsce i na Śląsku była od niej niższa (rys. 4.10). Pomiędzy latami 2004-2006 i 2007-2009 poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu z gospodarstwa do średniej dla całej badanej zbiorowości odnotowano jedynie w dwóch regionach FADN. Na Pomorzu i Mazurach jego wartość wzrosła o 13 p.p., zaś w Małopolsce i Pogórzu o 6 p.p. W regionie Mazowsze i Podlasie wskaźnik ten pogorszył się o 11 p.p., natomiast w Wielkopolsce i Śląsku nie uległ zmianie.

W ujęciu dynamicznym, najszybszą poprawę sytuacji dochodowej rolników z dużych gospodarstw odnotowano na Pomorzu i Mazurach (wzrost o 30%). Umiarkowane tempo wzrostu dochodów wystąpiło w Małopolsce i Podkarpaciu oraz w Wielkopolsce i Śląsku. W regionie Mazowsze i Podlasie natomiast wartość dochodu z gospodarstwa zwiększyła się zaledwie o 5%.

Rysunek 4.10. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

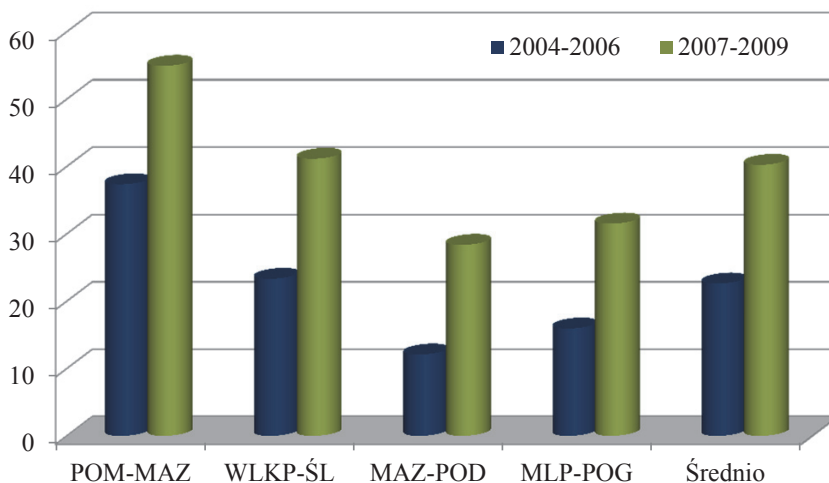
Gospodarstwa duże charakteryzowały się znacznym zróżnicowaniem dochodowości ziemi. Pod tym względem najwyższy jej poziom odnotowano na Mazowszu i Podlasiu (3,1 tys. zł/ha). Relatywnie wysoką dochodowością odznaczały się także gospodarstwa z Polski południowej. W regionie Wielkopól-



ska i Śląsk przeciętna wartość dochodu przeliczonego na 1 ha UR była zbliżona do średniej dla całej zbiorowości, podczas gdy na Pomorzu i Mazurach była od niej wyraźnie niższa. Kierunek oraz natężenie zmian wartości dochodu liczonego na 1 ha UR były silnie zróżnicowane. Największy (35%) wzrost dochodowości odnotowano na Pomorzu i Mazurach. W Wielkopolsce i na Śląsku, w latach 2007-2009, jej wartość była o 6% wyższa, niż jak to miało miejsce w pierwszych latach integracji. Natomiast w pozostałych dwóch regionach FADN dochodowość ziemi zmniejszyła się (o 14-15%).

Duże gospodarstwa rolne, na tle pozostałych grup gospodarstw wyodrębnionych pod względem klasy ekonomicznej, cechują się najmniejszą dochodotwórczą rolą wsparcia zewnętrznego. W całym analizowanym okresie największy (46%) udział dopłat w dochodzie odnotowano w gospodarstwach z Pomorza i Mazur. W Wielkopolsce i Śląsku wartość tego wskaźnika wyniosła przeciętnie 32%, zaś w pozostałych dwóch regionach nie przekroczyła 25%. Skala wzrostu dochodotwórczej roli wsparcia zewnętrznego we wszystkich częściach kraju była praktycznie taka sama, wyniosła średnio o 16-18 p.p. (rys 4.11).

Rysunek 4.11. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach dużych według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

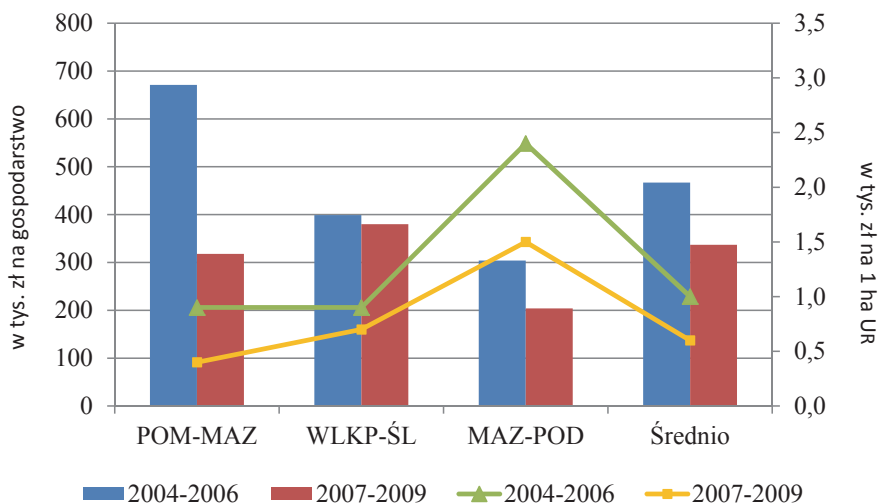
## Gospodarstwa bardzo duże

W analizowanym okresie przeciętny dochód gospodarstw bardzo dużych wynosił średnio ponad 400 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Dochody powyżej przeciętnej (o ok. 22%) uzyskiwali rolnicy z Pomorza i Mazur oraz Małopolski i Pogórza. W pozostałych dwóch regionach sytuacja ekonomiczna producentów rolnych była relatywnie gorsza. W Wielkopolsce i na Śląsku średni poziom dochodu wyniósł 389 tys. zł, podczas gdy na Mazowszu i Podlasiu jego wartość nie przekroczyła 254 tys. zł. W latach 2007-2009, w porównaniu z okresem bezpośrednio po akcesji Polski do UE, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN zwiększył się jedynie w Wielkopolsce i Śląsku (o 27 p.p.). Na pozostałym obszarze uległ on pogorszeniu, w tym najbardziej na Pomorzu i Mazowszu, gdzie jego wartość obniżyła się o ok. 50 p.p.

Na obszarze całego kraju we wszystkich bardzo dużych gospodarstwach nastąpiło zmniejszenie wysokości dochodu przypadającego na 1 gospodarstwo rolne (rys. 4.12). W oparciu o analizę danych FADN można przypuszczać, że zjawisko to było spowodowane przede wszystkim wysokimi kosztami ponoszonymi przez rolników. Dynamika ich wzrostu była znacznie wyższa niż przyrost produkcji, stąd też pomimo wysokiego wsparcia podmioty te ponosiły straty. W latach 2007-2009, w relacji do pierwszych lat integracji, najbardziej obniżyły się dochody rolników z Pomorza i Mazur (spadek o 53%). Na Mazowszu i Podlasiu ich przeciętna wartość zmniejszyła się o 33%. Natomiast najniższą (5%) dynamikę spadku dochodu odnotowano w Polsce zachodniej.

Dochodowość ziemi bardzo dużych gospodarstw rolnych była silnie zróżnicowana i podobnie jak w przypadku słabszych ekonomicznie podmiotów, zależała przede wszystkim od wielkości areалу UR jakim dysponują rolnicy. W analizowanym okresie średni dochód przeliczony na 1 ha UR wyniósł 0,8 tys. zł. Tym samym był najniższy spośród wszystkich analizowanych klas ekonomicznych. Wyraźnie wyższą (blisko 2-2,5 krotnie) od przeciętnej dochodowość ziemi odnotowano na Mazowszu i Podlasiu. W regionie Wielkopolska i Śląsk jej wartość była zbliżona do średniej, natomiast w regionie Pomorze i Mazury była od niej o 18% niższa (rys. 4.12).

Rysunek 4.12. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach bardzo dużych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Dynamika oraz kierunek zmian wartości dochodu przeliczonego na 1 ha UR były analogiczne do zmian jakie zaszły w poziomie dochodu na gospodarstwo. Dochodowość ziemi obniżyła się we wszystkich częściach kraju, w tym najbardziej na Pomorzu i Mazurach (o 52%). Na wschodzie kraju, w latach 2007-2009, dochodowość ziemi była o 37% niższa niż w pierwszych latach akcesji, zaś w Wielkopolsce i Śląsku o 16%.

Sytuacja ekonomiczna bardzo dużych gospodarstw rolnych, w porównaniu z gospodarstwami z niższych klas ekonomicznych, była w największym stopniu uzależniana od wysokości pozarynkowego wsparcia. W całym analizowanym okresie, największe znaczenie miały dopłaty w gospodarstwach z Pomorza i Mazur, gdzie przewyższały one dochód średnio o ok. 5%. W Wielkopolsce i Śląsku udział dopłat w dochodzie wyniósł przeciętnie 89%, zaś w Polsce wschodniej nie przekroczył 50%.

Wzrost udziału dopłat w tworzeniu dochodu z bardzo dużych gospodarstw rolnych był widoczny we wszystkich regionach FADN. Zjawisko to przebiegało z większym natężeniem niż to miało miejsce w mniejszych gospodarstwach. W porównywanych okresach dochodotwórcza rola wsparcia zewnętrznego zwiększyła się najbardziej (o 132 p.p.) w gospodarstwach z Pomorza i Mazur. Jednocześnie w regionie tym wartość tego wskaźnika w całym analizowanym okresie była najwyższa. W zachodniej części kraju udział dopłat w dochodach rolników wzrósł o 72 p.p., zaś w Polsce wschodniej o 68 p.p.

## 4.2. Zmiany wysokości dochodów w według typów produkcyjnych

Wysokość dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa o danym typie rolniczym była uwarunkowana, nie tylko poziomem ponoszonych kosztów oraz wartością produkcji, ale także opłacalnością tej produkcji, jej intensyfikacją oraz stopniem powiązania danego podmiotu z rynkiem. Wzrost koncentracji zasobów w gospodarstwach oraz skala zorientowania na rynek determinuje zwiększenie się wartości dochodu. Im wyższy jest jego poziom tym większe szanse na prowadzenie działań inwestycyjnych, poprawę efektywności i innowacji zarówno procesu produkcji, jak i dystrybucji, umożliwiających osiągnięcie trwałej przewagi konkurencyjnej w sektorze.

### Gospodarstwa z przewagą upraw polowych

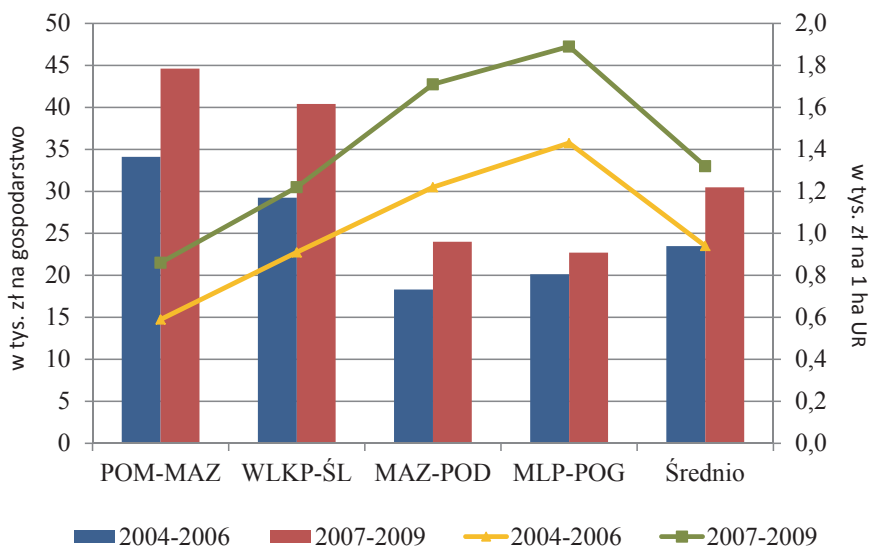
W latach 2004-2009 najwyższy przeciętny dochód w grupie gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych osiągnęły podmioty z Pomorza i Mazur. Wyniósł on blisko 40 tys. zł na gospodarstwo rocznie, tym samym był o ponad 45% wyższy od średniej z pola obserwacji FADN. Dochody przewyższające przeciętny poziom uzyskiwali także rolnicy z Wielkopolski i Śląska. Zdecydowanie słabszą sytuacją finansową charakteryzowały się gospodarstwa z południowo-wschodnich części kraju, gdzie przeciętny dochód osiągniany przez rolników wynosił ok. 21 tys. zł. W porównywanych okresach poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN odnotowano jedynie w Wielkopolsce i Śląsku. Na wschodzie oraz na północy kraju jego wartość nie zmieniła się, podczas gdy w Małopolsce i na Pogórzu obniżyła się o ponad 10 p.p.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w latach 2007-2009 w relacji do pierwszych lat integracji, we wszystkich regionach FADN, miała miejsce poprawa sytuacji dochodowej producentów rolnych. Największą dynamikę (38%) wzrostu dochodu odnotowano w Wielkopolsce i Śląsku. Gospodarstwa z tej części kraju odznaczały się także wysokim tempem wzrostu produkcji oraz poziomowi unijnego wsparcia. W Polsce północno-wschodniej wartość dochodu zwiększyła się średnio o 31%. Zdecydowanie najwolniej poprawiała się natomiast sytuacja dochodowa rolników z Małopolski i Pogórza.

Gospodarstwa z przewagą upraw polowych charakteryzowały się największym zróżnicowaniem regionalnym zarówno pod względem powierzchni UR, jak i wielkości ekonomicznej ze wszystkich badanych grup produkcyjnych. Wysokość dochodu przeliczona na 1 ha UR była odwrotnie skorelowana niż jego wartość przeliczona na 1 gospodarstwo. Pod tym względem najwyższe dochody uzyskiwali rolnicy z Małopolski i Pogórza zaś najniższe z Pomorza i Ma-

zur (rys. 4.13). Dysproporcja ta wynika w głównej mierze z dużego zróżnicowania arealów UR jakim dysponują gospodarstwa w tych regionach. Wyższa od przeciętnego poziomu dochodowość ziemi wystąpiła na Mazowszu i Podlasiu, natomiast w Wielkopolsce i Śląsku była zbliżona do średniej dla całej badanej zbiorowości. W ujęciu dynamicznym wzrost tej kategorii dochodu odnotowano we wszystkich gospodarstwach. Najszybciej (o blisko połowę) dochodowość ziemi zwiększyła się na Pomorzu i Mazurach, zaś najwolniej w południowo-zachodnich regionach Polski (przeciętnie o 1/3).

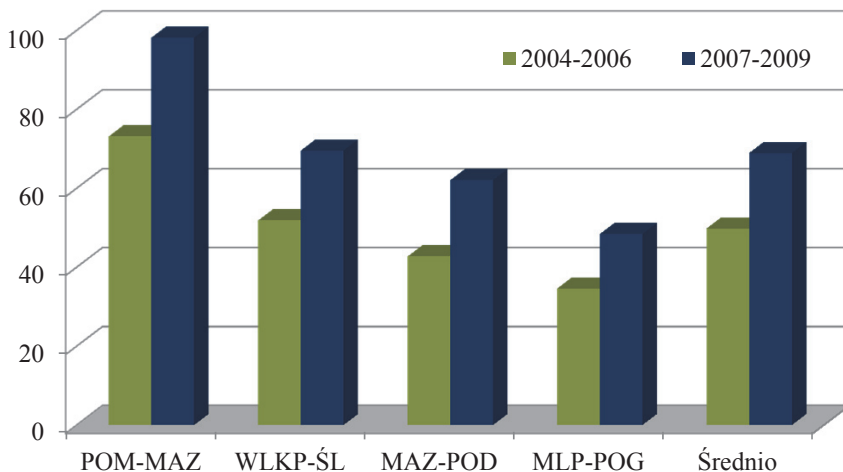
Rysunek 4.13. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach z przewagą upraw polowych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Systematyczny wzrost udziału dopłat w tworzeniu dochodu z gospodarstw z przewagą upraw polowych zaobserwowano we wszystkich regionach FADN. Proces ten przebiegał najszybciej na Pomorzu i Mazurach, gdzie w latach 2007-2009 dopłaty były niższe od dochodu zaledwie o 2%, wobec 27% w pierwszych latach integracji. Nieco wolniej wzrastał udział wsparcia w dochodach gospodarstw z Wielkopolski i Śląska oraz Mazowsza i Podlasia. W Polsce południowej skala oraz wzrost znaczenia dopłat w kreowaniu dochodu były zdecydowanie najniższe. W porównywanych okresach wartość tego wskaźnika zwiększyła się z 35 do 48% (rys 4.14).

Rysunek 4.14. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach z przewagą upraw polowych według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa ogrodnicze

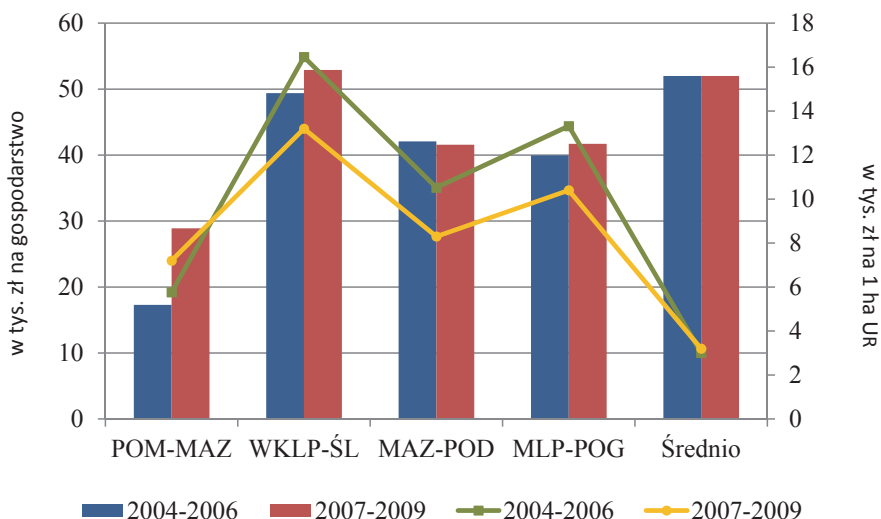
W analizowanym okresie przeciętny dochód gospodarstw ogrodniczych wyniósł ok. 41 tys. zł rocznie. Spośród wszystkich grup produkcyjnych jedynie gospodarstwa utrzymujące zwierzęta żywnościowe odznaczały się korzystniejszą sytuacją dochodową. Wyniki ekonomiczne powyżej przeciętnej (o ok. 1/4) uzyskiwali rolnicy Wielkopolski i Śląska, zaś zbliżone z Mazowsza i Podlasia. W Polsce północnej natomiast średnia wartość dochodu nie przekroczyła 24 tys. zł. W latach 2007-2009, w porównaniu z pierwszymi latami integracji, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się w większości regionów, w tym najbardziej (o 37 p.p.) w Małopolsce i Pogórzu. Odmienna tendencja wystąpiła w regionie Pomorze i Mazury, gdzie jego wartość uległa pogorszeniu (o 13 p.p.).

W trzech regionach FADN miał miejsce wzrost przeciętnego dochodu przypadającego na 1 gospodarstwo. Najwyższy (blisko 70%) odnotowano na obszarze Pomorza i Mazur. W zachodniej i południowej części kraju dynamika wzrostu dochodu była wyraźnie niższa (4-7%). Natomiast w regionie Mazowsze i Podlasie dochody rolników nieznacznie się obniżyły (rys 4.15).

Dochodowość ziemi gospodarstw ogrodniczych była także silnie zróżnicowana i podobnie jak w przypadku pozostałych grup produkcyjnych, była uwarunkowana przede wszystkim wielkością arealu jakim dysponowało dane gospodarstwo. Na obszarze całego kraju średni dochód przeliczony na 1 ha UR w tej grupie podmiotów wyniósł 11,9 tys. zł. Najwyższą dochodowością ziemi

odznaczały się gospodarstwa z Wielkopolski i Śląska. Podczas gdy na pozostałym obszarze kraju kształtowała się ona poniżej przeciętnego poziomu. Przy tym, najniższą odnotowano w Polsce północnej, gdzie na 1 ha UR przypadało jedynie 6,5 tys. zł. Kierunek oraz skala zmian dochodowości ziemi w poszczególnych regionach kraju były niejednolite. W porównywanym okresie o ¼ zwiększyła się dochodowość ziemi w gospodarstwach z Pomorza i Mazur, natomiast w pozostałych regionach FADN wartość tego wskaźnika obniżyła się przeciętnie o 20-22%.

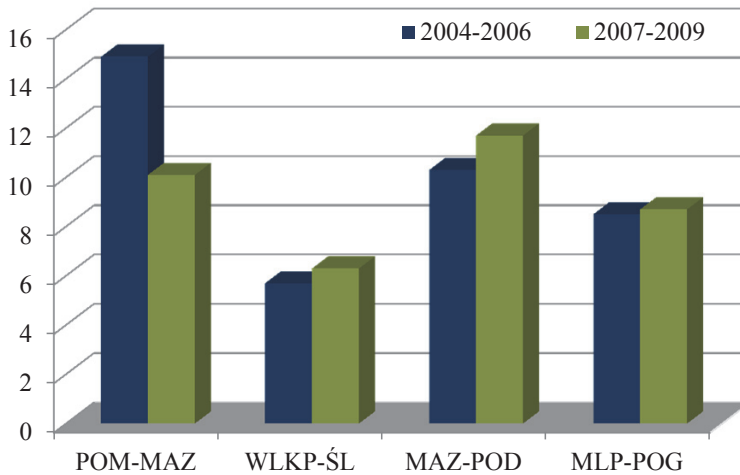
Rysunek 4.15. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach ogrodniczych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Gospodarstwa ogrodnicze, na tle pozostałych grup produkcyjnych, charakteryzują się najmniejszą zależnością poziomu uzyskiwanych przez rolników dochodów od wysokości otrzymywanego wsparcia. W całym analizowanym okresie największym udziałem dopłaty w dochodzie odznaczały się gospodarstwa z regionu Pomorze i Mazury, zaś najniższym podmioty z zachodniej części kraju. W ujęciu dynamicznym skala znaczenia dopłat w kreowaniu dochodów rolników nie uległa zasadniczej zmianie. Wyjątek stanowi region Pomorze i Mazury, gdzie udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa obniżył się (rys. 4.16).

Rysunek 4.16. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach ogrodniczych według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa z przewagą upraw trwałych

W analizowanym okresie przeciętny dochód gospodarstw z przewagą upraw trwałych wyniósł średnio ponad 25 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Niższe (o 12%) dochody odnotowano jedynie w regionie Mazowsze i Podlasie. Najlepszą sytuację dochodową charakteryzowały się natomiast gospodarstwa z Pomorza i Mazur, gdzie średni poziom dochodu wyniósł ponad 50 tys. zł. W pozostałych dwóch regionach jego wartość była wyższa od przeciętnej dla badanej zbiorowości o 30%. W latach 2007-2009, w porównaniu z latami 2004-2006, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN zwiększył się na Pomorzu i Mazurach (ponad 2-krotnie) oraz Małopolsce i Pogórzu (o 10 p.p.). Podczas gdy na zachodzie oraz wschodzie Polski uległ on pogorszeniu (średnio o 3-5 p.p.)

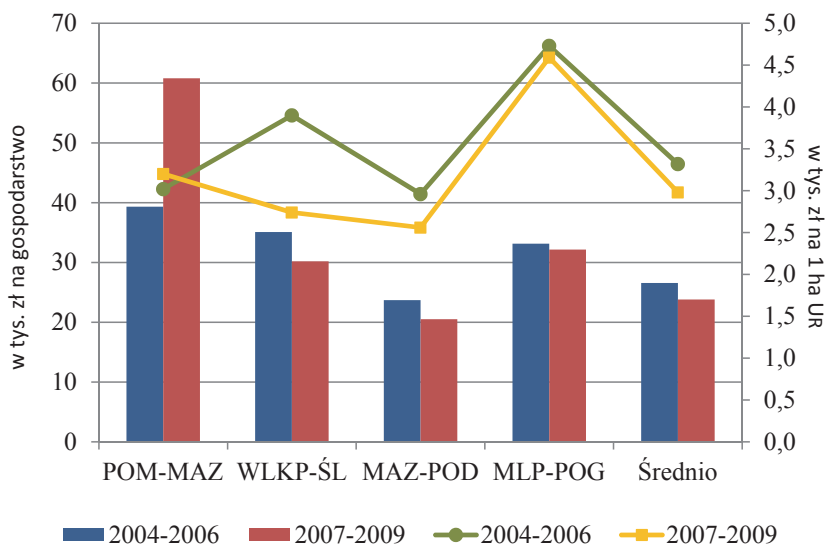
W ujęciu dynamicznym, w porównywanych okresach, aż w trzech regionach FADN wartość dochodu uległa zmniejszeniu. Najbardziej pogorszyła się sytuacja dochodowa rolników z Wielkopolski i Śląska oraz Mazowsza i Podlasia, gdzie dochody obniżyły się o 13-14%. Podczas gdy na południu Polski spadek ten wyniósł zaledwie o 3%. Znacząca poprawa wyników ekonomicznych miała miejsce natomiast w regionie Pomorze i Mazury. Na tym obszarze wartość dochodów uzyskiwanych przez rolników zwiększyła się o ponad połowę (rys. 4.17).

Dochodowość ziemi w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych wyniosła średnio 3,1 tys. zł rocznie. O blisko połowę wyższą jej war-



tość odnotowano w Małopolsce i Pogórzu. Dochodowością powyżej przeciętnej charakteryzowały się także gospodarstwa z Wielkopolski i Śląska, zaś zdecydowanie poniżej z Mazowsza i Podlasia. Zmiany wysokości dochodu przeliczonego na 1 ha UR przebiegały podobnie jak w gospodarstwach ogrodniczych, jednakże ich natężenie było dużo niższe. Nieznaczny wzrost dochodowości ziemi miał miejsce jedynie na Pomorzu i Mazurach (ok. 6%). Natomiast na pozostałym obszarze kraju jej wskaźnik obniżył się, w tym najbardziej (o 30%) w gospodarstwach z regionu Wielkopolska i Śląsk.

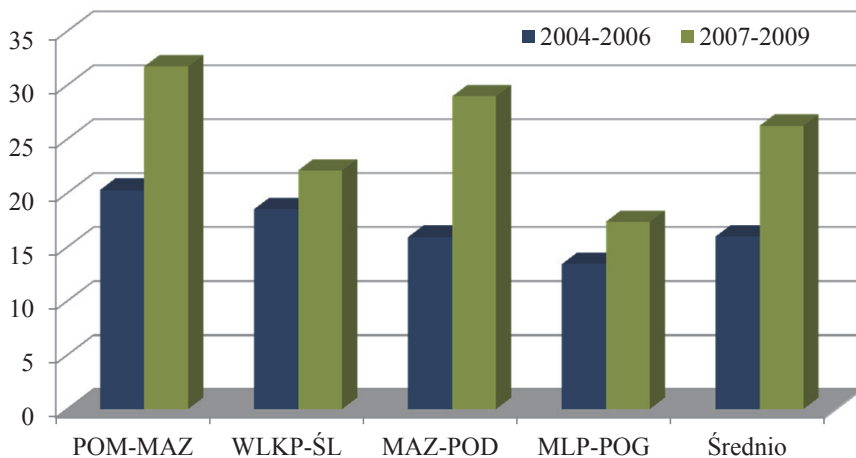
Rysunek 4.17. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach z przewagą upraw trwałych według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, podobnie jak gospodarstwa ogrodnicze, charakteryzują się najniższym udziałem dopłat w dochodach rolników. W analizowanym okresie najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano w Polsce południowej, gdzie wsparcie stanowiło średnio 15% dochodu. W pozostałych regionach udział dopłat w dochodach rolników był wyższy. Wyniósł średnio od 21% w Wielkopolsce i Śląsku do blisko 26% na Pomorzu i Mazurach. W ujęciu dynamicznym wzrost dochodotwórczej roli wsparcia zaobserwowano we wszystkich regionach FADN. W porównywanych okresach udział dopłat w dochodach zwiększył się o ok. 11-13 p.p. w północno-wschodniej części Polski, zaś na pozostałym obszarze kraju jedynie o 4 p.p. (rys. 4. 18).

Rysunek 4.18. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach z przewagą upraw trwałych według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

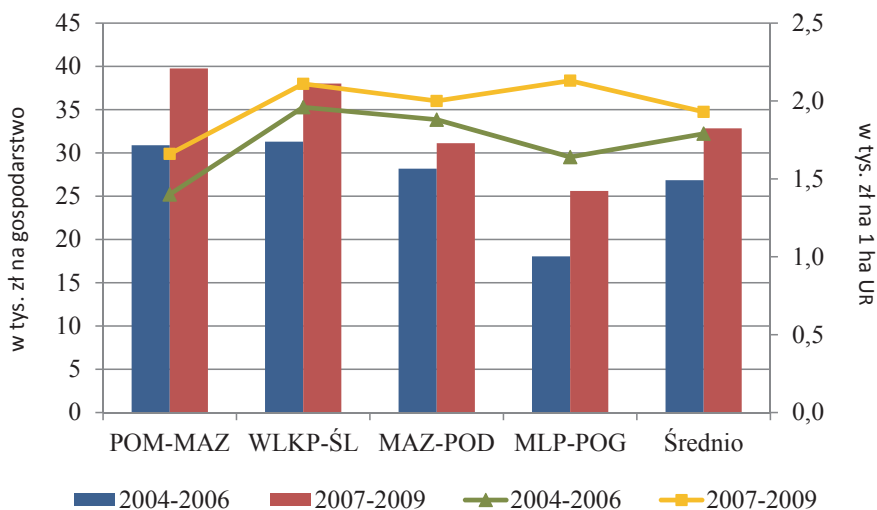
### Gospodarstwa mleczarskie

W pierwszych latach integracji w grupie gospodarstw mleczarskich najwyższy dochód na gospodarstwo osiągnęli rolnicy z Pomorza i Mazur oraz Wielkopolski i Śląska. Wynosił on 34-35 tys. zł rocznie, tym samym był o ok. 17% wyższy od średniej dla całej badanej zbiorowości. Dochody zbliżone do przeciętnego poziomu odnotowano we wschodniej części kraju, podczas gdy na południu Polski były od niego niższe o ok. 27%. W ujęciu dynamicznym najszybciej poprawiała się sytuacja dochodowa rolników z Małopolski i Pogorza (wzrost o 42%). W północnej oraz wschodniej części kraju wartość dochodu z gospodarstwa zwiększyła się odpowiednio o 29% i 21%. Wyraźnie niższą (10%) dynamikę wzrostu dochodu odnotowano natomiast w regionie Mazowsze i Podlasie. W latach 2007-2009, w porównaniu z latami 2004-2006, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstw mleczarskich z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN zwiększył się w Małopolsce i Pogórze (o 10 p.p.) oraz Pomorzu i Mazurach (o 6 p.p.). W Polsce zachodniej jego wartość nie uległa zmianie, zaś we wschodniej części kraju obniżyła się ona o 10 p.p.

Dochodowość ziemi w gospodarstwach mleczarskich była relatywnie najmniej zróżnicowana regionalnie i wyniosła średnio ok. 1,9 tys. zł. Na północy oraz wschodzie kraju wartość dochodu na 1 ha UR była (o 3-9%) wyższa od przeciętnej, zaś na południu była do niej zbliżona. Jedynie w regionie Pomorze

i Mazury wskaźnik dochodowości ziemi kształtował się poniżej 1,6 zł. We wszystkich regionach FADN wartość dochodu przeliczona na 1 ha UR uległa zwiększeniu. W porównywanym okresie najwyższy wzrost dochodowości ziemi odnotowano w regionie Małopolska i Pogórze. Natomiast zdecydowanie wolniej proces ten przebiegał we wschodniej i zachodniej części kraju (rys. 4.19).

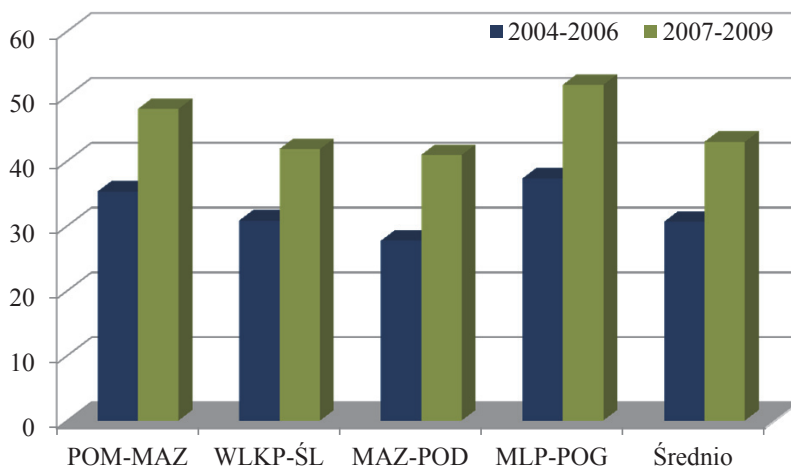
Rysunek 4.19. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach mleczarskich według regionów



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodach gospodarstw mleczarskich był zdecydowanie mniej zróżnicowany niż to miało miejsce w pozostałych grupach produkcyjnych. W całym analizowanym okresie rola wsparcia zewnętrznego była największa w gospodarstwach z Małopolski i Pogórze, gdzie dopłaty stanowiły średnio 45% dochodów rolników. W północno-zachodniej części kraju udział wsparcia w dochodzie był niższy przeciętnie o 3-8 p.p. Natomiast w regionie Mazowsze i Podlasie wartość tego wskaźnika nie przekroczyła 35%. Skala wzrostu udziału dopłat w tworzeniu dochodu z gospodarstw mleczarskich we wszystkich regionach FADN była porównywalna i wyniosła średnio ok. 12 p.p. Nieco szybciej rola wsparcia zwiększała się w Małopolsce i Pogórze, zaś wolniej w Wielkopolsce i Śląsku (rys. 4.20).

Rysunek 4.20. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach mleczarskich według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta w systemie wypasowym

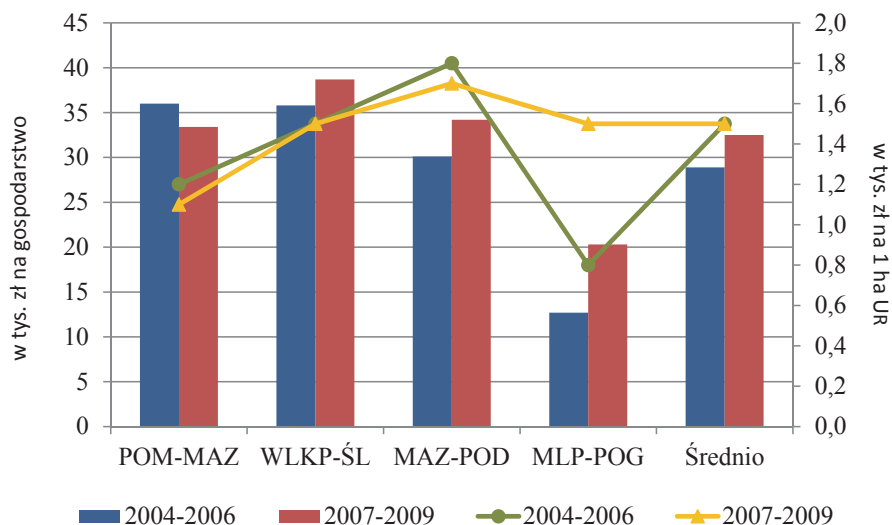
W latach 2004-2009 najwyższy dochód w omawianej grupie gospodarstw uzyskiwali rolnicy z regionu Wielkopolska i Śląsk. Wyniósł on przeciętnie ponad 37 tys. zł i był o ok. 21% wyższy od średniej dla badanej zbiorowości. Dochody przewyższające przeciętny poziom odnotowano także na obszarze Pomorza i Mazur oraz Mazowsza i Podlasia. Zdecydowanie najłagodniejszą sytuacją dochodową charakteryzowały się natomiast gospodarstwa z południa Polski. Wartość dochodu osiągnięta przez rolników z tej części kraju wyniosła przeciętnie 16,5 tys. zł. Analiza wykazała, że nie wszystkie gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych poprawiły swoją sytuację dochodową. W latach 2007-2009, w odniesieniu do pierwszych lat integracji, poprawę wskaźnika relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN odnotowano w południowo-wschodnich regionach Polski, podczas gdy na pozostałym obszarze kraju jego wartość uległa zmniejszeniu. Zjawisko to było najbardziej widoczne na Pomorzu i Mazurach, gdzie wskaźnik ten obniżył się o ponad 22 p.p.

W porównywanych okresach wzrostu dochodów rolników odnotowano jedynie w trzech regionach FADN. Najwyższy miał miejsce w Małopolsce i Pogórzu, gdzie wartość przeciętnego dochodu na gospodarstwo zwiększyła się o blisko 2/3. Niższą (8-14%) dynamiką wzrostu odznaczały się dochody rolników

z regionu Mazowsze i Podlasie oraz Wielkopolska i Śląsk. Pogorszyła się natomiast (o 8%) sytuacja dochodowa gospodarstw z Polski północnej (rys. 4.21).

Dochodowość ziemi gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych wyniosła średnio 1,5 tys. zł. Pod tym względem najwyższą wartość dochodu przeliczonego na 1 ha UR uzyskiwali rolnicy z Mazowsza i Podlasia (1,7 tys. zł). Zbliżoną do przeciętnej dochodowością ziemi odznaczały się natomiast gospodarstwa z Wielkopolski i Śląska. W pozostałych dwóch regionach FADN wysokość tej kategorii dochodu nie przekroczyła 1,2 tys. zł. W ujęciu dynamicznym wzrost dochodowości ziemi miał miejsce jedynie w Małopolsce i Pogórzu, gdzie w porównywanych okresach wzrosła ona o ok. 70%. W pozostałych regionach dochodowość ziemi zmniejszyła się, w tym najbardziej (o 8%) na Pomorzu i Mazurach.

Rysunek 4.21. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne według regionów

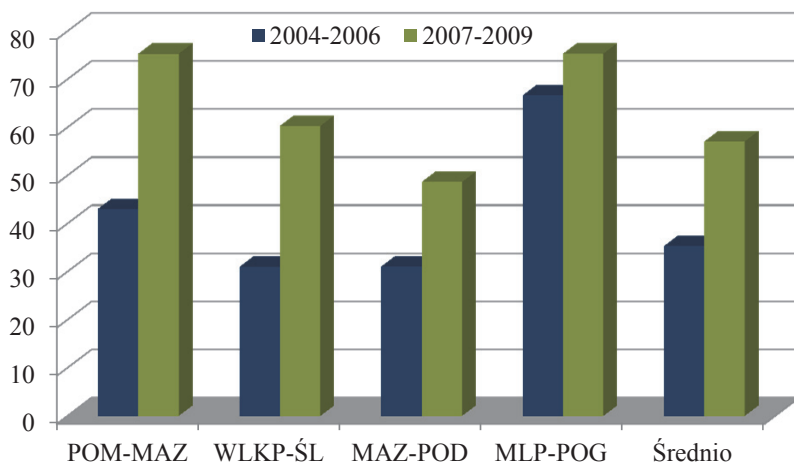


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Wsparcia zewnętrzne odgrywało istotną rolę w kreowaniu dochodów rolników utrzymujących zwierzęta trawożerne, co więcej skala tego zjawiska, w analizowanym okresie, istotnie się zwiększyła. Przeciętny udział dopłat w dochodzie tej grupy gospodarstw wynosił blisko 47%. Wyższe od przeciętnej wartości tego wskaźnika notowano w regionach z północy i południa Polski, zaś nieco niższe na pozostałym obszarze kraju. W ujęciu dynamicznym udział dopłat w dochodzie rolników utrzymujących zwierzęta trawożerne zwiększył się

najbardziej w Polsce północno-wschodniej (średnio o 30 p.p.). Dużo niższy wzrost (o ok. 9 p.p.) udziału dopłat w dochodzie z gospodarstwa rolnego odnotowano natomiast w regionie Małopolska i Pogórze (rys. 4. 22).

Rysunek 4.22. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne

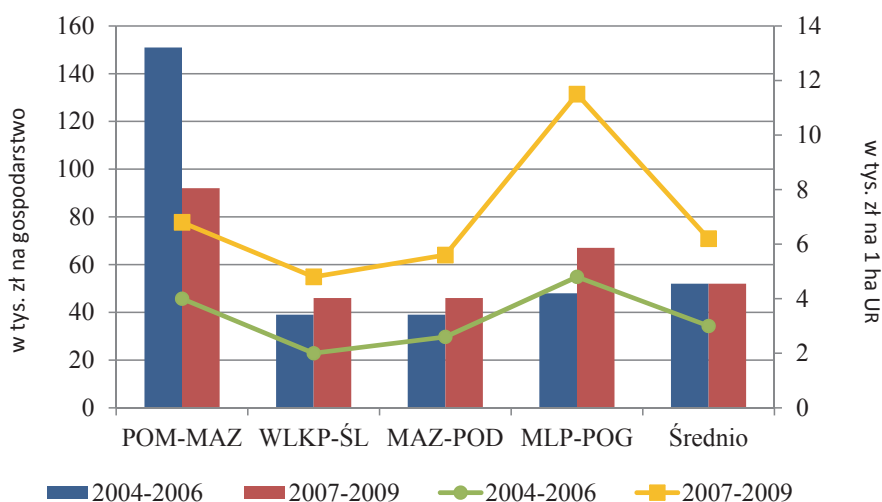
Rolnicy specjalizujący się w chowie zwierząt ziarnożernych uzyskiwali najwyższe dochody spośród wszystkich badanych grup wyodrębnionych pod względem kierunku produkcji. Ich wartość wynosiła średnio ok. 52 tys. zł na gospodarstwo rocznie. Dochody znacznie powyżej (blisko 2,5-krotnie) przeciętnego poziomu uzyskiwali rolnicy z Pomorza i Mazur. Dobrą sytuacją ekonomiczną odznaczały się także gospodarstwa z południa Polski, gdzie średni dochód wyniósł blisko 58 tys. zł. Na pozostałym obszarze kraju wartość dochodu była niższa od przeciętnej o 18-21%. W latach 2007-2009, w porównaniu z pierwszymi latami integracji, wskaźnik relacji przeciętnego dochodu gospodarstwa z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się w większości regionów, w tym najbardziej (o 37 p.p.) w Małopolsce i Pogórze. Odmierna tendencja wystąpiła w regionie Pomorze i Mazury, gdzie jego wartość uległa pogorszeniu (o 13 p.p.)

W ujęciu dynamicznym wartość przeciętnego dochodu wzrosła jedynie w trzech regionach FADN. Najbardziej o 40% zwiększyła się ona w Małopolsce i Pogórze. W Wielkopolsce i Śląsku oraz Mazowszu i Podlasiu dynamika wzro-

stu dochodu wyniosła odpowiednio 18% i 9%, podczas gdy w Polsce północnej przeciętny poziom dochodu z gospodarstwa obniżył się o 39%.

Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne, na tle pozostałych grup produkcyjnych, charakteryzowały się relatywnie wysoką dochodowością ziemi. W analizowanym okresie średni poziom dochodu przeliczony na 1 ha UR wyniósł 3,1 tys. zł. Był to wynik porównywalny do notowanego w gospodarstwach z przewagą upraw trwałych. Najwyższą dochodowość ziemi odnotowano w Małopolsce i Pogórzu (5,6 tys. zł na 1 ha UR). Wyższy od przeciętnego poziomu tej kategorii dochodu uzyskiwali także rolnicy z Pomorza i Mazur. Na pozostałym obszarze kraju dochodowość ziemi kształtowała się poniżej średniej dla badanej zbiorowości, w tym najmniejszą odznaczały się gospodarstwa z zachodniej części kraju (rys. 4.23).

Rysunek 4.23. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne według regionów



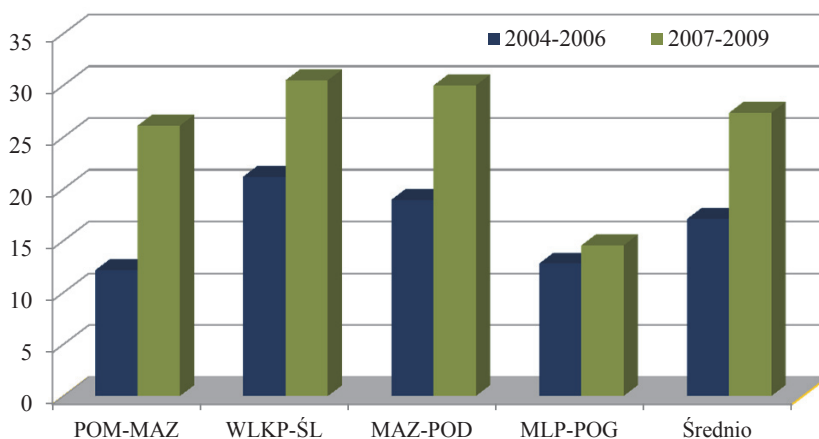
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Kierunek oraz skala zmian dochodowości ziemi w poszczególnych regionach były niejednolite. O ponad połowę jej wartość zwiększyła się w gospodarstwach z Małopolski i Pogórza. W Wielkopolsce i Śląsku oraz Mazowszu i Podlasiu, w latach 2007-2009, dochodowość ziemi była odpowiednio o 26% i 17% wyższa niż miało to miejsce w pierwszych latach integracji. Tymczasem na północy Polski poziom dochodu przeliczonego na 1 ha UR znacząco się obniżył.

Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne, podobnie jak gospodarstwa sadownicze i ogrodnicze, charakteryzowały się relatywnie niewielkim

udziałem wsparcia w dochodach rolników. W całym analizowanym okresie najmniejszą dochodotwórczą rolę dopłaty odgrywały w gospodarstwach z regionu Małopolska i Pogórze, gdzie stanowiły średnio 14% dochodu. Na Pomorzu i Mazurach udział dopłat w dochodach rolników wyniósł przeciętnie 19%, zaś w pozostałych dwóch regionach FADN 25-26%. W ujęciu dynamicznym wzrost znaczenia wsparcia zewnętrznego dało się zaobserwować we wszystkich częściach kraju. Najszybciej proces ten przebiegał w Polsce północno-wschodniej, zaś najwolniej na południu kraju (rys. 4.23).

Rysunek 4.24. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne według regionów (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

### Gospodarstwa z przewagą produkcji mieszanej

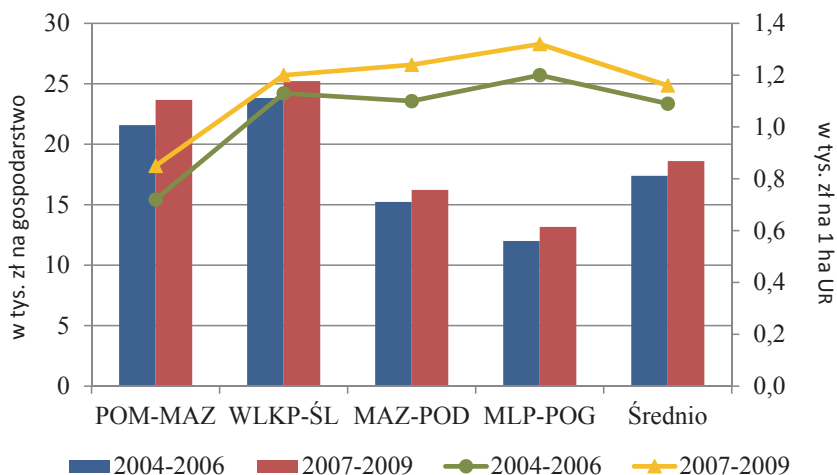
W pierwszych latach integracji w grupie gospodarstw z przewagą produkcji mieszanej najwyższe dochody uzyskiwali rolnicy z Wielkopolski i Śląska oraz Pomorza i Mazur. Kształtowały się one na poziomie 23-24 tys. zł, tym samym były przeciętnie o 30% wyższe od średniej dla całej badanej zbiorowości. Dochody poniżej przeciętnego poziomu odnotowano na pozostałym obszarze kraju, przy tym zdecydowanie w najgorszej sytuacji dochodowej były podmioty z Polski południowej, gdzie średnia wartość dochodu nie przekraczała 13 tys. zł. W ujęciu dynamicznym, w porównywanych okresach, najszybciej wzrastały (o 10%) dochody w gospodarstwach z Pomorza i Mazur oraz Małopolski i Pogórze. Na pozostałym obszarze kraju dynamika wzrostu dochodów była nieco niższa i wyniosła 6-7%. Wskaźnik relacji przeciętnego dochodu go-



spodarstw z danego regionu do średniej z pola obserwacji FADN poprawił się nieznacznie (o 1-2 p.p.) w Wielkopolsce i Śląsku oraz na Mazowszu i Podlasiu, podczas gdy w pozostałych dwóch regionach uległ pogorszeniu (o 2-3 p.p.).

Dochodowość ziemi gospodarstw z przewagą produkcji mieszanej, na tle pozostałych grup produkcyjnych, była umiarkowanie zróżnicowana i wyniosła średnio ok. 1,1 tys. zł. W Polsce południowej jej wartość była (o 12%) wyższa od przeciętnej, zaś w Wielkopolsce i Śląsku oraz Mazowszu i Podlasiu przewyższała ją jedynie o 4%. Najniższą dochodowością ziemi (782 zł.) odznaczały się natomiast podmioty z północnej części kraju. We wszystkich regionach FADN w gospodarstwach z przewagą produkcji mieszanej wartość dochodu przeliczona na 1 ha UR wzrosła. W porównywanych okresach największy wzrost dochodowość ziemi odnotowano w Polsce północno-wschodniej, zaś najniższy na zachodzie kraju (rys. 4.25).

Rysunek 4.25. Średnia wysokość dochodu w gospodarstwach z przewagą produkcji mieszanej według regionów

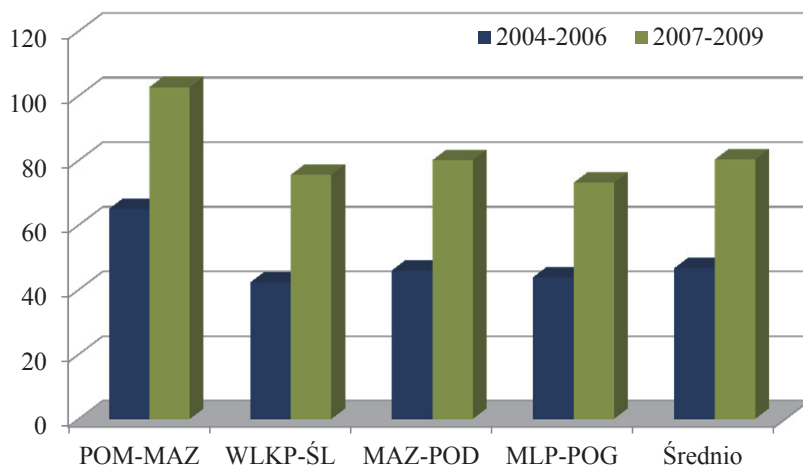


Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W gospodarstwach z przewagą produkcji mieszanej dochodotwórcza rola wsparcia zewnętrznego była większa niż w pozostałych grupach produkcyjnych. Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodach wyniósł przeciętnie 64%. Wsparcie zewnętrzne odgrywało zdecydowaną największą rolę w gospodarstwach z regionu Pomorze i Mazury, gdzie stanowiło ponad 80% dochodów rolników. W Polsce wschodniej udział dopłat w dochodach był zbliżony do przeciętnego poziomu. Natomiast na pozostałym obszarze kraju wartość tego wskaźnika wynosiła około 59%. Skala wzrostu udziału dopłat w tworzeniu dochodu z gospodarstw z przewagą produkcji mieszanej w większości regionów

FADN była porównywalna i wyniosła ok. 30-34 p.p. Nieco szybciej proces ten przebiegał jedynie w północnej części Polski (rys. 3.26).

Rysunek 4.26. Wskaźnik relacji dopłat do dochodu w gospodarstwach z przewagą upraw mieszanych (w %)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

## 5. Podsumowanie i wnioski

W latach 2004-2009 średnia wysokość świadczeń przypadająca na jedno gospodarstwo rolne w poszczególnych regionach FADN była silnie zróżnicowana. Był to efekt przede wszystkim odmiennej struktury agrarnej występującej w poszczególnych częściach kraju, a także różnorodnego potencjału produkcyjno-ekonomicznego cechującego gospodarstwa z danego regionu. W regionach FADN dysponujących korzystniejszą strukturą agrarną oraz silnymi ekonomicznie gospodarstwami, średnie stawki dopłat były wyraźnie wyższe niż w pozostałych częściach kraju. Z tego powodu skala wpływu płatności na rolnictwo w poszczególnych regionach była inna, a zmiany jakie zaszły w poszczególnych częściach kraju przebiegały w różnych kierunkach.

Uwidoczniła się wyraźna linia podziału będąca odzwierciedleniem struktury agrarnej polskich gospodarstw rolnych. W analizowanym okresie najwyższe dopłaty otrzymywali beneficjenci z regionów Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk, natomiast najniższe z regionów Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze. Różnica w wysokości uzyskiwanego wsparcia pomiędzy regionem Pomorze i Mazury, a Małopolską i Pogórzem była blisko

trzykrotna. Wysokość dopłat w przeliczeniu na gospodarstwo była odwrotnie skorelowana z ich wysokością przeliczoną na 1 ha użytków rolnych. Pod tym względem najwyższe stawki dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w regionie Małopolska i Pogórze, zaś w regionie Pomorze i Mazury ich poziom był najniższy. Analizując zmiany relatywnej wysokości dopłat w ujęciu dynamicznym można zaobserwować pogłębiające się rozwarstwienie pomiędzy regionami o niższym od średniej dla całej zbiorowości poziomie dopłat, a regionami plasującymi się pod tym względem powyżej przeciętnej, w tym szczególnie Pomorzem i Mazurami.

Regionalne zróżnicowanie wysokości dopłat oraz dynamiki ich zmian dało się zaobserwować także przy podziale gospodarstw zarówno na poszczególne klasy wielkości ekonomicznej, jak i typy produkcyjne. We wszystkich klasach ekonomicznych najwyższy poziom wsparcia, odnotowały gospodarstwa z Pomorza i Mazur. Jego przeciętna wartość odbiegała w górę, zarówno od wysokości dopłat notowanych w pozostałych regionach, jak i od średniej z pola obserwacji FADN. Tak wysokie wpływy wynikały przede wszystkim z największego areалу użytków rolnych oraz relatywnie dużej siły ekonomicznej gospodarstw z tej części Polski. Pomimo to podmioty te w całym analizowanym okresie odznaczały się najwolniejszym tempem wzrostu wartości dopłat na gospodarstwo. W regionie Wielkopolska i Śląsk wysokość wsparcia oraz tempo jego wzrostu było najbardziej zbliżone do przeciętnego. Natomiast w południowo-wschodnich regionach kraju wysokość świadczeń kształtowała się poniżej średniej dla badanej zbiorowości, w szczególności w regionie Małopolska i Pogórze. Tym niemniej, w ujęciu dynamicznym to właśnie we wschodniej części Polski dynamika wzrostu zewnętrznego wsparcia była najwyższa, zarówno w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, jak i na 1 ha UR.

Spośród wszystkich gospodarstw grupowanych wg typów produkcyjnych, analogicznie jak przy podziale na klasy wielkości ekonomicznej, najwyższe stawki dopłaty do działalności operacyjnej otrzymywali beneficjenci z Pomorza i Mazur, zaś najniższe z Małopolski i Pogórza. Świadczy to o relatywnie niewielkiej zależności pomiędzy wysokością uzyskiwanego wsparcia a dominującym kierunkiem produkcji. Zdecydowanie większy wpływ na wysokość dopłat miała wielkość ekonomiczna oraz liczba hektarów UR jaką dysponują gospodarstwa z poszczególnych regionów FADN. Wyjątek stanowiły gospodarstwa ogrodnicze, których właściciele najwyższe świadczenia uzyskiwali na Mazowszu i Podlasiu, tj. regionu na którego obszarze znajdowała się największa ilość podmiotów o tym typie produkcyjnym.

W ujęciu dynamicznym wzrost poziomu wsparcia odnotowano we wszystkich analizowanych regionach, jednakże skala tego zjawiska w obrębie

poszczególnych typów produkcyjnych była niejednolita i silnie zróżnicowana. We wszystkich grupach gospodarstw, za wyjątkiem podmiotów ukierunkowanych na produkcję mleka, najniższą dynamiką wzrostu wysokości dopłat odnotowano w gospodarstwach z Małopolski i Pogórza. W pozostałych regionach dynamika ta w większości przypadków kształtowała się powyżej średniej z pola obserwacji FADN.

Wysokość stawek przysługująca do 1 ha UR przedstawiała się odmiennie niż wysokość płatności na 1 gospodarstwo. Pod tym względem najwyższe kwoty wsparcia uzyskiwali rolnicy z Małopolski i Pogórza, zaś najniższe z Pomorza i Mazur, co wynikało przede wszystkim z dużych różnic w przeciętnym areale UR jakim dysponowały gospodarstwa z tych dwóch regionów.

Zaobserwowano znaczące regionalne zróżnicowanie dystrybucji płatności pomiędzy gospodarstwa wyodrębnione zarówno pod względem wielkości ekonomicznej, jak i profilu produkcyjnego. W tym ujęciu, przeważająca większość łącznej kwoty dopłat skierowana była do gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie oraz w nieco mniejszym zakresie do podmiotów z Wielkopolski i Śląska. Natomiast zdecydowanie najmniejszą część wszystkich świadczeń uzyskiwały gospodarstwa z Polski południowej. Podział ten wynikał przede wszystkim z nierównomiernego rozkładu liczebności gospodarstw pomiędzy regiony FADN, a także z dysproporcji w wielkości poszczególnych gospodarstw oraz ich areale.

Analizując podział dopłat pomiędzy gospodarstwa rolne z poszczególnych regionów FADN można stwierdzić, że funkcjonujący w obecnej formie system dopłat bezpośrednich wspiera głównie małych producentów rolnych. Zdecydowana większość łącznej kwoty dopłat trafiała do dużej liczby małych gospodarstw, słabych ekonomicznie, tj. podmiotów pozbawionych szans rozwojowych i inwestycyjnych. Ta grupa podmiotów nie wykazuje większych zmian produkcyjnych, a co się z tym wiąże nie dostosowuje prowadzonej przez siebie działalności do zmieniających się uwarunkowań rynkowych lub robi to w bardzo ograniczonym zakresie. W rezultacie dostęp do wsparcia zewnętrznego nie poprawia ich słabej pozycji w łańcuchu żywnościowym. Odmienna sytuacja dotyczy stosunkowo niewielkiej liczby największych gospodarstw rolnych. Otrzymują one bardzo wysokie świadczenia, jednakże udział tych świadczeń w łącznej sumie wsparcia kierowanego do sektora jest relatywnie niewielki. Podmioty te w coraz większym zakresie decydować będą o podaży rynkowej zarówno podstawowych produktów rolnictwa, jak i żywności i to one w przyszłości będą wyznaczały pozycję polskiego rolnictwa na rynku międzynarodowym<sup>20</sup>.

---

<sup>20</sup> A. Judzińska, W. Łopaciuk, *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na zmiany w rolnictwie*, seria Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 38, IERiGŻ-PiB, Warszawa 2012, s. 103-104.

Z analizy dystrybucji dopłat pomiędzy gospodarstwa o danym typie produkcyjnym wynika, że unijny system wsparcia, w tym w szczególności dostęp do płatności uzupełniających, faworyzuje gospodarstwa, które prowadzą intensywną produkcję roślinną, uzyskują wysokie plony zbóż oraz prowadzą intensywny chów zwierząt trawożernych<sup>21</sup>.

Mając na uwadze, że jednym z głównych celów WPR jest systematyczna poprawa konkurencyjności sektora rolnego, wskazane jest stworzenie takiego systemu wsparcia, aby środki finansowe kierowane były przede wszystkim do gospodarstw rozwojowych, wyróżniających się m.in.: wysoką skalą produkcji towarowej, efektywnością gospodarowania, zdolnością kredytową, a także aktywnością inwestycyjną<sup>22</sup>.

Uważa się, że aktualny system wsparcia bezpośredniego ma w dużej części charakter socjalny, zwłaszcza w odniesieniu do małych gospodarstw rolnych, co przyczynia się do utrwalania niekorzystnej struktury agrarnej polskiej wsi. Ewentualnemu wyłączeniu najsłabszych ekonomicznie podmiotów z systemu wsparcia bezpośredniego powinno towarzyszyć stworzenie alternatywnych instrumentów z zakresu polityki rolnej i społecznej, które będą odpowiednio dopasowane do potrzeb oraz znaczenia tych gospodarstw w krajowym rolnictwie<sup>23</sup>.

Istotną kwestię stanowi również sprawiedliwy podział środków finansowych przeznaczanych na wsparcie gospodarstw rolnych. Powinien on wyrównywać ich szanse konkurowania zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym. Rozwiązanie proponowane na kolejny okres programowania powinny być także w większym stopniu dopasowane do specyfiki poszczególnych regionów kraju. Zmiany w systemie wsparcia bezpośredniego powinny uwzględniać różnice pomiędzy regionami, jak również cechy charakterystyczne, takie jak: poziom infrastruktury, uwarunkowania przyrodnicze, główne kierunki produkcji, czy też ogólny poziom rozwoju gospodarczego.

W pierwszych latach integracji na obszarze całego kraju odnotowano wyraźny wzrost dochodów producentów rolnych. Czynnikiem przestrzeni miał istotny wpływ na kształtowanie sytuacji dochodowej gospodarstwa, o czym świadczą widoczne różnice pomiędzy wysokością dochodów uzyskiwanych przez rolników z poszczególnych regionów FADN. Możliwość tworzenia dochodu uzależniona była przede wszystkim od struktury agrarnej charakterystycznej dla danego obszaru Polski. Determinowała ona kierunki produkcji rolniczej odpowiadające istniejącym w poszczególnych regionach uwarunkowaniom ekonomicznym.

---

<sup>21</sup> K. Babuchowska, R. Kisiel, R. Marks-Bielska, *Gospodarstwa rolne Polski wschodniej...*, op. cit., s.133.

<sup>22</sup> Ibidem, s. 168.

<sup>23</sup> A. Wrutniak., *Równo znaczy sprawiedliwe*, Rolnik Dzierżawca, Bydgoszcz 2010, nr 6, s. 18.

nym, przyrodniczym, infrastrukturalnym oraz społecznym. Pośrednio struktura ta warunkowała także możliwość uzyskania przez producentów rolnych odpowiednio dużego wsparcia do działalności operacyjnej.

Przeprowadzona analiza wykazała istotny wpływ instrumentów WPR na kształtowanie się sytuacji dochodowej poszczególnych gospodarstw rolnych. Wśród wszystkich instrumentów wsparcia rolnictwa stosowanych w Unii Europejskiej kluczową rolę w kreowaniu dochodów rolników, ich stabilizacji oraz w łagodzeniu różnicowania opłacalności produkcji rolnej odgrywają płatności bezpośrednie. Ważne miejsce zajmują także płatności uzupełniające. Zwiększają one poziom dochodów nie tylko w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję roślinną, ale również pośrednio na podmioty specjalizujące się w chowie zwierząt.

Analiza poziomu dochodów gospodarstwa z poszczególnych regionów FADN uwidoczniła duże różnicowanie ich wysokości między zachodnią a wschodnią częścią kraju. Zdecydowanie wyższe dochody osiągały gospodarstwa z Pomorza i Mazur oraz Wielkopolski i Śląska, co wynikało z lepszego potencjału produkcyjnego, niższych kosztów stałych oraz korzystniejszej struktury agrarnej tych gospodarstw. Wyraźnie niższe dochody uzyskiwali natomiast rolnicy z Polski południowo-wschodniej. Obszary te w porównaniu z pozostałymi regionami FADN odznaczają się większym rozdrobnieniem agrarnym, mniejszą siłą ekonomiczną gospodarstw oraz niższym udziałem kapitału w produkcji.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że nastąpiła konwergencja dochodów producentów rolnych w postaci zmniejszenia różnicowania w ich wysokości pomiędzy poszczególnymi regionami. Jednocześnie zauważono, że w porównywanych okresach gospodarstwa rolne z obszarów charakteryzujących się najniższym poziomem dochodów (Małopolska i Pogórze) notowały najwyższy wzrost tego wskaźnika, podczas gdy w regionach o znacznie korzystniejszej sytuacji ekonomicznej (Pomorze i Mazury) wzrost dochodów przebiegał najwolniej.

W omawianym okresie zaobserwowano także znaczny wzrost dochodotwórczej roli wsparcia zewnętrznego. Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa rolnego był najniższy na obszarze Małopolska i Pogórze, zaś najwyższy w regionie Pomorze i Mazury. W tej części kraju odnotowano również najwyższą dynamikę wzrostu dochodotwórczej roli wsparcia zewnętrznego.

Analiza sytuacji dochodowej gospodarstw w poszczególnych regionach FADN, grupowanych wg klas ekonomicznych wykazała, że spośród podmiotów najmniejszych i największych, najwyższe dochody osiągnęli rolnicy z Pomorza i Mazur, zaś w przypadku gospodarstw średnich producenci z Małopolski i Po-

górza. Zdecydowanie gorszą sytuacją dochodową, we wszystkich klasach ekonomicznych, cechowały się natomiast podmioty z Wielkopolski i Śląska. W ujęciu dynamicznym najszybciej wzrastały dochody rolników z regionu Wielkopolska i Śląsk (gospodarstwa najmniejsze) i Pomorza i Mazur (podmioty średnio-duże). Spadek dochodów, we wszystkich regionach FADN, odnotowano jedynie w grupie gospodarstw największych.

W podziale na typy produkcyjne najlepszą sytuacją ekonomiczną cechowały się gospodarstwa ogrodnicze, mieszane oraz utrzymujące zwierzęta trawożerne z Wielkopolski i Śląska, zaś w przypadku pozostałych grup gospodarstwa z regionu Pomorze i Mazury. W innych regionach kraju wysokość uzyskiwanych przez rolników dochodów, we wszystkich typach produkcyjnych, była zdecydowanie niższa, w tym w szczególności na obszarze Małopolski i Pogórza. W ujęciu dynamicznym, wzrostem dochodu powyżej przeciętnej odznaczały się gospodarstwa zorientowane na produkcję roślinną (w tym sadowniczą i ogrodniczą) z Pomorza i Mazur. W przypadku gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt wzrost dochodów przewyższających średnią z pola obserwacji FADN odnotowano na obszarze Małopolski i Pogórza.

Głównym czynnikiem różnicującym dochodowość ziemi był areal jakim dysponowały gospodarstwa w poszczególnych regionach FADN. Wyższe wartości tego wskaźnika notowano w regionach, w których dominowały małe obszary gospodarstwa. Z tego względu zarówno przy podziale na klasy ekonomiczne, jak i profile produkcyjne najniższą dochodowością ziemi cechowały się podmioty z Polski północnej, zaś najwyższą gospodarstwa z Małopolski i Pogórza. W ujęciu dynamicznym wartość tego wskaźnika wzrastała najszybciej na obszarze Pomorza i Mazur, natomiast najmniejszy jej wzrost miał miejsce na Mazowszu i Podlasiu (uwzględniając klasy wielkości) oraz w Wielkopolsce i Śląsku (uwzględniając kierunki produkcji).

Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z gospodarstwa w ujęciu regionalnym był silnie zróżnicowany. W całym analizowanym okresie największe znaczenie dopłat do działalności operacyjnej odnotowały gospodarstwa z Pomorza i Mazur. W centralnych regionach kraju wartość tego wskaźnika była umiarkowana, zaś najniższa na obszarze Małopolski i Pogórza. We wszystkich badanych regionach dało się zaobserwować systematyczny wzrost dochodotwórczej roli wsparcia zewnętrznego. Proces ten przebiegał najszybciej na Pomorzu i Mazurach. W pozostałych częściach kraju tempo wzrostu znaczenia dopłat w dochodach rolników było wyraźnie niższe, w tym zwłaszcza w regionie Małopolska i Pogórza. W analogiczny sposób kształtowała się skala oraz dynamika zmian udziału dopłat w dochodach gospodarstw grupowanych według klas ekonomicznych.



Biorąc pod uwagę profile produkcyjne gospodarstw stwierdzono, że udział pozarynkowego wsparcia w dochodach rolników był największy w regionach z przewagą gospodarstw, których produkcja oparta była przede wszystkim na posiadanych zasobach ziem oraz co do której przyznawane były płatności uzupełniające. Zjawisko to dotyczyło w szczególności podmiotów o mieszanym typie produkcji, z przewagą upraw polowych oraz dla podmiotów specjalizujących się w chowie zwierząt w systemie wypasowym. Natomiast w wyraźnie mniejszym zakresie wysokość dopłat determinowała poziom dochodów rolników w regionach z przewagą gospodarstw ogrodniczych, jak również zorientowanych na produkcję zwierzęcą. W tym przypadku działalność gospodarstwa niezwiązana była z wykorzystaniem ziemi jako głównego czynnika produkcji. Podmioty te były w stanie wypracować znacznie wyższy zysk w relacji do innych typów gospodarstw, m.in. z uwagi na bardziej wydajną i intensywną produkcję oraz wyższy stopień zorientowania na rynek.

Poprawa sytuacji ekonomicznej polskiego rolnictwa, notowana w pierwszych latach integracji, nie oznacza, że wszystkie gospodarstwa rolne są w stanie wypracować dochody gwarantujące podstawowy fundusz konsumpcji, czy też wystarczające do podjęcia działań inwestycyjnych. W gospodarstwach małych, słabych ekonomicznie, dysponujących niewielką powierzchnią użytków rolnych, (tj. jest w zdecydowanej większości ogółu gospodarstw rolnych) ograniczona skala produkcji nie pozwala na realizację konsumpcji na poziomie parytetowym, tym bardziej na działalność inwestycyjną. Możliwość taką posiadają jedynie podmioty silne ekonomicznie o dużym potencjale produkcyjnym. Oznacza to, że wsparcie unijne nigdy nie będzie w stanie całkowicie zniwelować skutków niskiego potencjału produkcyjnego, czy też niewystarczającej efektywności i produktywności nakładów produkcyjnych<sup>24</sup>.

---

<sup>24</sup> W. Poczta, *Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych* [w:] Raport o stanie wsi, Polska wieś 2012, FDPA, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 57-60.



## Literatura

1. Alston J.M., Hurd B.H., *Some Neglected Social Costs of Government Spending in Farm Programs*, Amer. J. Agr. Econ., nr 70, 1990: s. 149-156.
2. Babuchowska K., Kisiel R., Marks-Bielska R., *Gospodarstwa rolne Polski wschodniej i skłonność ich właścicieli do inwestowania z wykorzystaniem instrumentów WPR*, PTE Oddział w Toruniu, Toruń 2012.
3. Bhaskar A., Beghin J.C., *How coupled are decoupled farm payments? A review of the evidence*, Iowa State University, Department of Economics Working Paper Series, working paper nr 07021, Ames, Iowa 2009.
4. Brady M., Ekman S., Rabinowicz E., *Impact of decoupling and Modulation In the European Union: A Sectoral and Farm Level Assessment*, synteza badań prowadzonych w ramach projektu IDEMA (SSPE-CT-2003-5021171) prezentowana na warsztatach OECD, Paryż, 10-11 marca 2010 r.
5. Cahill S., *Calculating the rate of decoupling for crops under cap/oilseeds reform*, Journal of Agricultural Economics 48(3), s. 349-378.
6. Cole K., Miller J., Hudson M., *Decoupled farm payments and expectations for base updating*, Review of Agricultural Economics 30(1), 2007, s. 27-42
7. Czubak W., Sadowski A., Poczta W., *Wpływ reformy systemu dopłat bezpośrednich na dochody polskich gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN [w:] Dopłaty bezpośrednio i dotacje budżetowe a finansowanie oraz funkcjonowanie gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, seria Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 20, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 60-80.
8. Floriańczyk Z., *Wpływ instrumentów wspólnej polityki rolnej a poziom dochodów rolników w Polsce*, Studia i Monografie, z. 137, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 48.
9. Goodwin B., Mishra A., *Are „decoupled” farm program payments really decoupled?, An empirical evaluation*, American Journal of Agricultural Economics 88(1), 2006, s. 73-89.
10. Henessy D., *The production effects of agricultural income policies under uncertainty*, American Journal of Agricultural Economics 80(1), s. 46-57.
11. Judzińska A., Łopaciuk W., *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na zmiany w rolnictwie*, seria Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 38, IERiGŻ-PiB, Warszawa 2012.
12. Key N., Roberts R., *Nonpecuniary benefits to farming: Implications for supply response to decoupled payments*, American Journal of Agricultural Economics 91(1), s. 1-18.

13. Leszczyńska M., *Zróżnicowanie dochodów ludności rolniczej i ich uwarunkowania*, Monografie i Opracowania, nr 2, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2007.
14. Musiał W., Mikołajczyk J., *Inwestycje produkcyjne jako czynnik wzrostu dochodu rolniczego* [w:] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 185.
15. Niezgodą D., *Zróżnicowanie dochodu w gospodarstwach rolnych oraz jego przyczyny*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, nr 1, s. 26.
16. Poczta W., *Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych* [w:] *Raport o stanie wsi, Polska wieś 2012*, FDPA, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 65-100.
17. Puślecki Z.W., *Uwarunkowania finansowania WPR po 2013 roku*. [w:] *Polityka rolna Unii Europejskiej po 2013 roku*, UKIE, Departament Polityki Integracyjnej. Warszawa 2008, s. 73-113.
18. Peckham J., Kropp J., *Decoupled Direct Payments Under Base and Yield Updating Uncertainty: An Investigation of Agro Chemical Use*, referat prezentowany na rocznym spotkaniu Agricultural and Applied Economics Association, Denver, Colorado, 2010.
19. Rude J. *Production Effects of the EU's Single Farm Payment*, CATPRN, Edmonton, wrzesień 2007.
20. Serra T., Zilberman D., Goodwin B., Featherhouse A., *Decoupling farm policies. How this affect production?*, referat wygłoszony na spotkaniu American Agricultural Economics Association, Providence, 2005.
21. Wrutniak A., *Równo znaczy sprawiedliwe*, Rolnik Dzierżawca, Bydgoszcz 2010, nr 6, s. 18-19.
22. Zawajska A., *Spoleczno-ekonomiczne aspekty dopłat bezpośrednich w UE*, Roczniki Naukowe SERiA, t.VII, z. 4, Poznań 2006, s. 400-404.
23. Zegar J.St., *Przesłanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2001.



# ANEKS



Tabela 1. Zmiany **udziału zbóż** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	4,29	-3,45	0,41	0,83	0,00
M	0,10	-1,16	-0,90	0,37	-0,25
SM	-2,25	-0,74	0,74	-1,84	-0,49
SD	-4,12	-2,23	-1,39	-0,17	-2,39
D	-4,52	-5,19	-7,90	-4,21	-5,52
BD	-3,31	-4,52	-7,90	.	-4,81

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 2. Zmiany udziału **pozostałych upraw polowych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-2,33	-2,39	-1,33	-0,12	-1,32
M	0,18	-0,98	-1,12	1,41	-0,55
SM	-0,33	-1,03	-0,89	0,31	-0,77
SD	0,02	1,68	-0,52	2,60	0,71
D	1,87	5,86	0,14	2,64	3,12
BD	1,62	2,69	6,54	.	1,37

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 3. Zmiany udziału **warzyw i kwiatów** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	0,62	3,43	0,65	1,64	1,30
<b>M</b>	0,19	1,03	0,34	1,67	0,60
<b>SM</b>	0,35	0,75	-0,50	0,33	0,08
<b>SD</b>	0,21	-0,03	-0,60	-2,20	-0,20
<b>D</b>	-0,46	-0,98	-1,52	-1,15	-0,86
<b>BD</b>	-0,84	-0,35	1,75	.	-0,40

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 4. Zmiany udziału **upraw trwałych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-0,04	0,23	-0,52	0,27	-0,16
<b>M</b>	-0,29	0,23	-0,10	1,39	0,01
<b>SM</b>	-0,03	0,02	0,15	-0,23	0,10
<b>SD</b>	0,05	-0,16	0,06	-1,39	-0,06
<b>D</b>	0,74	-0,17	-0,32	0,65	0,25
<b>BD</b>	0,11	-0,05	2,24	.	0,28

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 5. Zmiany udziału **upraw pastewnych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-1,47	2,16	2,65	0,20	1,89
M	2,62	2,62	3,73	-2,86	2,10
SM	4,48	2,09	2,50	3,67	2,90
SD	4,86	1,44	4,13	2,82	3,07
D	4,06	1,07	10,83	2,00	4,07
BD	2,87	2,39	12,26	.	3,93

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 6. Zmiany udziału **odlogów** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-0,63	-0,39	-1,36	-2,12	-1,29
M	-2,11	-1,15	-1,73	-1,91	-1,68
SM	-1,81	-1,03	-1,78	-1,44	-1,53
SD	-1,08	-0,62	-1,31	-0,52	-0,92
D	-0,24	-0,36	-0,80	.	-0,37
BD	-0,02	-0,14	.	.	-0,07

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 7. Zmiany udziału **uogorów** w strukturze UR  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-0,30	0,33	-0,38	-0,40	-0,29
M	0,30	-0,57	0,02	0,47	0,01
SM	-0,10	0,05	0,04	-0,30	-0,02
SD	0,14	-0,06	-0,20	-1,11	-0,11
D	-1,33	-0,24	-0,35	0,28	-0,62
BD	-0,37	-0,16	-1,57	.	-0,34

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 8. Zmiany **udziału zbóż** w strukturze UR  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-1,38	-4,75	1,76	-0,55	-1,64
O	16,10	4,18	-3,44	-0,91	-0,91
UT	-4,28	3,91	4,40	-2,67	3,18
KML	-1,36	2,67	1,79	-4,55	1,92
ZTR	-4,68	0,17	0,18	0,57	-0,80
ZZR	0,58	0,09	2,71	-1,46	0,84
MIE	-2,08	-0,67	-0,88	-3,00	-1,13

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 9. Zmiany udziału **pozostałych upraw polowych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	2,16	4,13	0,03	0,76	2,24
O	2,25	-7,25	0,35	-2,05	-2,05
UT	8,02	2,09	0,18	-0,03	0,78
KML	-0,74	0,04	-1,07	-1,47	-0,93
ZTR	0,31	1,65	-1,27	-0,08	-0,30
ZZR	1,96	1,08	-0,83	1,26	0,65
MIE	-1,92	-0,91	-1,35	-0,46	-1,19

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 10. Zmiany udziału **warzyw i kwiatów** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,25	0,71	-0,34	0,91	0,18
O	10,54	6,42	5,96	7,44	7,44
UT	0,46	0,17	0,22	0,82	0,33
KML	0,03	0,07	0,04	0,08	0,03
ZTR	0,06	0,15	-0,06	-0,02	0,00
ZZR	-0,04	0,27	0,20	0,15	0,18
MIE	-0,09	0,08	0,05	0,01	0,02

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 11. Zmiany udziału **upraw trwałych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,06	0,09	0,00	0,77	0,09
O	-0,77	0,83	2,19	1,01	1,01
UT	-0,38	-6,85	-3,37	2,40	-3,05
KML	0,00	0,01	-0,02	0,08	-0,01
ZTR	0,01	-0,03	0,01	-0,05	-0,01
ZZR	-0,02	0,00	-0,08	-0,01	-0,01
MIE	0,05	0,05	-0,18	0,15	-0,05

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 12. Zmiany udziału **upraw pastewnych** w strukturze UR w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,26	0,00	-0,56	-0,83	-0,37
O	-23,64	-1,87	-1,61	-1,78	-1,78
UT	-1,07	1,34	-1,53	0,26	-0,97
KML	7,93	-0,43	3,44	10,49	3,46
ZTR	7,91	0,61	4,46	2,07	4,23
ZZR	-1,74	-0,76	-1,86	0,09	-1,12
MIE	5,67	2,52	4,11	5,65	3,95

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 13. Zmiany udziału **odlogów** w strukturze UR  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,14	-0,26	-0,64	-0,74	-0,38
O	0,25	0,27	-0,07	0,11	0,11
UT	0,00	0,35	0,04	0,26	0,08
KML	-5,01	-2,28	-3,55	-2,87	-3,71
ZTR	-3,02	-2,01	-2,77	-1,49	-2,54
ZZR	0,76	0,33	0,00	0,00	0,00
MIE	-1,34	-0,96	-1,67	-2,20	-1,46

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 14. Zmiany udziału **ugorów** w strukturze UR  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,16	-0,04	-0,17	-0,22	-0,12
O	-4,71	-2,76	-3,82	-4,25	-4,25
UT	-2,86	-1,11	0,01	-0,84	-0,28
KML	-0,43	0,27	0,06	-0,39	-0,14
ZTR	0,01	-0,38	-0,21	-0,01	-0,15
ZZR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MIE	0,08	0,00	0,09	0,16	0,06

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 15. Zmiany udziału **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-18,64	2,29	-4,18	4,54	-2,19
<b>M</b>	0,38	-1,59	1,96	6,70	2,06
<b>SM</b>	5,32	0,84	-0,10	-3,11	0,62
<b>SD</b>	4,69	1,87	-5,00	0,97	-0,06
<b>D</b>	10,21	5,75	-0,58	5,42	2,27
<b>BD</b>	13,10	4,71	-0,51	.	6,78

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 16. Zmiany udziału **zbóż** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	5,78	-10,48	3,34	-3,19	-1,42
<b>M</b>	3,28	-1,26	2,45	-3,68	1,14
<b>SM</b>	-0,58	2,48	5,14	1,98	3,44
<b>SD</b>	-0,98	4,50	10,40	14,76	7,18
<b>D</b>	1,24	2,63	15,23	15,34	9,00
<b>BD</b>	1,68	5,36	9,28	.	3,74

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 17. Zmiany udziału **ziemniaków** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-4,11	-5,31	-1,05	-3,43	-2,66
M	-0,99	-3,09	-3,04	-3,23	-2,95
SM	-0,80	-1,92	-2,21	0,13	-1,64
SD	-0,85	-0,39	-0,16	4,63	0,12
D	-1,66	-0,82	0,08	1,71	-0,13
BD	1,02	1,29	2,50	.	1,05

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 18. Zmiany udziału **buraków cukrowych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
BM	-1,19	-2,81	-2,85	-0,67	-2,16
M	-0,32	-2,38	-3,85	-1,20	-2,70
SM	-2,22	-4,97	-3,48	-3,14	-3,74
SD	-2,82	-4,11	-3,12	-1,71	-3,25
D	-1,94	-1,87	-0,90	0,35	-1,04
BD	-7,10	-9,12	-1,85	.	-7,52

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 19. Zmiany udziału **oleistych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-2,23	-1,54	0,17	-0,10	-0,42
<b>M</b>	0,05	0,22	0,44	0,30	0,53
<b>SM</b>	0,75	1,13	0,64	0,38	0,84
<b>SD</b>	2,05	3,75	2,03	3,01	3,24
<b>D</b>	4,42	6,36	3,00	4,31	5,79
<b>BD</b>	7,09	5,07	5,04	.	5,19

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 20. Zmiany udziału **roślin przemysłowych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	0,31	-1,36	-0,70	-2,29	-1,18
<b>M</b>	-0,05	0,13	0,16	0,52	0,18
<b>SM</b>	-0,12	-0,05	0,75	0,26	0,43
<b>SD</b>	0,09	0,23	0,42	0,81	0,29
<b>D</b>	-0,08	0,04	0,08	0,00	0,02
<b>BD</b>	-0,07	0,48	0,00	.	0,23

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 21. Zmiany udziału **warzyw i kwiatów** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	2,98	19,22	2,41	7,23	7,39
<b>M</b>	-0,66	6,13	2,52	4,44	3,12
<b>SM</b>	0,12	1,06	-3,87	-2,06	-1,83
<b>SD</b>	-1,07	-3,91	-17,84	-20,72	-9,97
<b>D</b>	-2,74	-8,55	-21,12	-24,76	-15,55
<b>BD</b>	-2,68	-3,21	-18,73	.	-3,07

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 22. Zmiany udziału **owoców** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-1,19	-0,18	-4,62	-1,74	-2,63
<b>M</b>	-2,87	-1,00	-2,09	0,10	-1,97
<b>SM</b>	0,57	-0,88	-0,22	-1,04	-0,50
<b>SD</b>	0,38	-1,04	4,28	-1,51	0,24
<b>D</b>	0,29	-1,04	3,39	0,37	0,05
<b>BD</b>	0,11	-0,31	3,43	.	0,05

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 23. Zmiany udziału **upraw pastewnych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-0,71	-0,49	2,75	1,20	1,41
<b>M</b>	1,72	0,63	1,73	0,88	1,35
<b>SM</b>	2,09	1,47	2,30	0,73	1,83
<b>SD</b>	1,59	1,17	2,61	0,87	1,60
<b>D</b>	0,46	0,64	1,67	0,54	0,84
<b>BD</b>	-0,65	-0,83	-0,15	.	-0,68

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 24. Zmiany udziału **pozostałych produktów roślinnych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-0,10	2,75	0,99	2,30	1,63
<b>M</b>	-0,97	0,74	1,65	1,79	1,25
<b>SM</b>	0,11	1,54	0,84	1,29	1,03
<b>SD</b>	1,63	-0,40	1,24	-0,92	0,35
<b>D</b>	0,00	2,40	-1,68	1,88	0,81
<b>BD</b>	0,37	0,38	0,41	.	0,41

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 25. Zmiany udziału **produkcji roślinnej**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-2,09	0,75	0,61	3,61	0,60
O	-2,06	0,04	-0,69	-0,33	-0,33
UT	-0,11	0,03	-0,37	-0,18	-0,29
KML	0,46	2,25	1,98	-2,59	1,41
ZTR	3,00	2,19	-0,42	-1,38	0,54
ZZR	1,64	-0,35	-0,11	-0,92	0,37
MIE	-0,67	2,33	2,57	1,27	1,88

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 26. Zmiany udziału **zbóż w produkcji roślinnej**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,44	-2,51	3,03	-0,85	0,38
O	1,34	0,41	1,20	0,61	0,61
UT	1,05	1,09	1,26	-0,15	1,04
KML	-1,15	-0,34	0,71	-4,83	0,81
ZTR	-2,32	1,95	3,48	3,20	1,72
ZZR	0,61	1,70	4,57	4,30	2,36
MIE	3,26	4,86	4,03	2,60	3,99

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 27. Zmiany udziału **ziemniaków** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,09	-0,10	0,14	2,56	0,24
O	0,30	-0,75	0,19	-0,22	-0,22
UT	0,02	-0,01	-0,06	-0,09	-0,05
KML	-9,22	-6,51	-8,14	-11,63	-9,93
ZTR	-4,45	-6,42	-9,57	-17,56	-9,22
ZZR	-1,60	-2,88	-3,30	-5,58	-2,95
MIE	-1,73	-3,50	-5,16	-4,33	-4,07

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 28. Zmiany udziału **buraków cukrowych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-3,65	-5,23	-5,33	-3,20	-4,59
O	0,13	-0,03	-0,07	-0,03	-0,03
UT	0,00	0,04	-0,19	-0,08	-0,14
KML	-0,38	-5,69	-3,67	0,33	-2,67
ZTR	-3,46	-9,06	-4,32	-2,92	-4,27
ZZR	-1,79	-4,50	-2,25	-3,20	-3,33
MIE	-5,38	-7,38	-5,27	-3,35	-5,70

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 29. Zmiany udziału **oleistych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	4,83	3,02	1,21	-0,15	2,91
O	-0,03	-0,02	0,12	0,04	0,04
UT	1,45	0,71	0,21	-0,03	0,29
KML	0,56	3,36	0,07	-0,04	0,67
ZTR	-0,04	10,28	0,75	5,52	3,18
ZZR	2,27	4,09	1,03	2,53	2,83
MIE	1,72	3,09	1,37	1,10	2,04

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 30. Zmiany udziału **roślin przemysłowych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,13	0,08	0,20	-0,51	-0,18
O	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00
UT	0,00	0,05	0,36	0,00	0,24
KML	0,05	-0,18	0,04	-0,23	-0,02
ZTR	0,32	-0,15	-0,11	0,00	0,04
ZZR	0,32	0,05	0,04	0,02	0,02
MIE	0,03	0,24	0,06	0,03	0,08

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 31. Zmiany udziału **warzyw i kwiatów** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-1,48	3,75	-1,96	-0,26	0,07
O	0,14	1,39	-2,37	-0,03	-0,03
UT	1,11	-0,59	0,31	-0,33	0,18
KML	0,17	-0,12	1,54	1,16	1,08
ZTR	0,38	0,99	-0,37	-0,30	-0,05
ZZR	-0,09	0,71	0,00	1,09	0,46
MIE	-0,02	0,93	0,66	0,65	0,70

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 32. Zmiany udziału **owoców** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-0,44	-0,09	0,90	-0,37	-0,18
O	-0,01	0,05	1,03	0,39	0,39
UT	-6,11	-12,65	-3,08	-5,33	-4,82
KML	-0,04	0,09	-0,50	0,87	-0,25
ZTR	-0,01	-0,08	0,17	-0,44	0,02
ZZR	-0,01	-0,01	-0,54	-0,64	-0,18
MIE	0,15	-0,09	-0,01	-0,30	-0,05

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 33. Zmiany udziału **upraw pastewnych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,08	-0,19	0,24	0,20	0,03
O	-0,13	0,04	-0,09	-0,03	-0,03
UT	0,16	0,01	-0,50	-0,30	-0,38
KML	8,91	9,07	9,16	13,45	9,50
ZTR	7,39	2,33	8,70	11,88	7,54
ZZR	-0,19	0,12	-0,37	0,23	-0,04
MIE	0,80	0,99	3,39	2,40	2,02

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 34. Zmiany udziału **innych produktów roślinnych** w **produkcji roślinnej** w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,16	0,96	1,69	2,66	1,17
O	-1,82	-1,07	-0,06	-0,75	-0,75
UT	2,34	11,44	1,65	6,29	3,61
KML	0,87	0,18	0,87	0,89	0,83
ZTR	1,17	0,02	1,20	0,21	0,87
ZZR	0,38	0,64	1,18	0,39	0,72
MIE	0,88	0,64	0,99	0,15	0,75

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 35. Zmiany stanu zwierząt gospodarskich ogółem\*  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	13,00	6,56	2,39	-4,62	1,97
<b>M</b>	-0,07	11,67	2,42	-11,64	1,08
<b>SM</b>	-12,83	-4,65	-5,01	-5,01	-5,47
<b>SD</b>	-10,96	-6,40	-1,91	-8,91	-5,95
<b>D</b>	-21,54	-14,37	-4,96	-24,33	-14,79
<b>BD</b>	-15,85	-10,69	-5,73	.	-11,54

\*) w sztukach dużych

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 36. Zmiany stanu krów mlecznych  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-34,43	-10,06	-2,93	-2,01	-4,18
<b>M</b>	-16,06	-10,29	-7,08	-13,06	-10,66
<b>SM</b>	-15,03	-17,73	-7,83	-7,83	-10,10
<b>SD</b>	3,61	-2,92	12,61	16,75	6,26
<b>D</b>	45,57	25,88	62,38	158,69	49,43
<b>BD</b>	1,06	41,66	248,95	.	42,46

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 37. Zmiany stanu **pozostalego bydła**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	32,39	47,92	56,74	25,96	42,86
<b>M</b>	61,26	58,05	52,27	21,89	50,42
<b>SM</b>	14,47	20,75	20,81	20,81	19,78
<b>SD</b>	16,68	22,51	31,25	31,97	24,83
<b>D</b>	47,85	46,11	85,39	51,55	56,68
<b>BD</b>	26,76	36,32	174,86	.	43,85

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 38. Zmiany stanu **owiec i kóz**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-10,46	-6,90	-18,69	-28,39	-19,50
<b>M</b>	-6,24	-5,67	-10,84	-10,27	-8,62
<b>SM</b>	-19,49	-11,82	-19,01	-19,01	-15,66
<b>SD</b>	-20,44	-12,25	-21,93	-0,89	-15,29
<b>D</b>	-18,76	-20,09	-25,26	-28,06	-21,63
<b>BD</b>	-25,51	-30,03	-35,03	.	-30,08

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 39. Zmiany stanu **trzody chlewnej**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-5,77	450,00	-66,67	-25,68	-30,56
<b>M</b>	7,94	25,00	69,23	-53,45	3,85
<b>SM</b>	47,06	18,75	146,15	146,15	86,67
<b>SD</b>	700,00	-26,32	72,73	.	38,46
<b>D</b>	71,43	105,88	-24,00	.	76,92
<b>BD</b>	.	-3,82	.	.	32,54

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 40. Zmiany stanu **drobiu**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	59,05	14,46	43,86	73,53	47,17
<b>M</b>	17,61	69,19	15,84	35,12	-5,56
<b>SM</b>	36,79	11,32	4,53	4,53	2,28
<b>SD</b>	29,46	18,13	20,88	45,41	27,01
<b>D</b>	57,17	51,48	4,93	39,96	50,99
<b>BD</b>	38,38	39,81	8,59	.	-1,18

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 41. Zmiany **stanu zwierząt gospodarskich ogółem\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	10,89	5,35	-8,43	-23,11	-3,97
O	129,17	-2,50	97,64	41,94	41,94
UT	-45,83	264,71	49,18	82,35	55,56
KML	11,68	13,35	5,56	10,75	12,88
ZTR	-5,97	8,66	9,28	-0,32	6,46
ZZR	-8,84	-5,92	-5,54	-2,76	-7,76
MIE	-10,26	-5,27	-11,77	-13,20	-9,51

\*) w sztukach dużych

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 42. Zmiany **stanu krów mlecznych**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-5,24	13,14	26,10	10,37	10,48
O	.	90,00	113,33	30,00	30,00
UT	.	.	18,18	70,59	10,00
KML	10,83	7,10	4,63	14,90	11,14
ZTR	18,47	0,22	1,83	17,35	-0,64
ZZR	20,63	28,74	35,40	0,00	24,44
MIE	25,35	13,33	19,75	3,42	15,96

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 43. Zmiany stanu **pozostalego bydła**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	18,75	38,37	41,44	4,68	29,17
O	.	0,00	150,00	127,27	127,27
UT	-20,00	362,50	92,31	75,00	109,09
KML	21,59	39,15	19,68	10,83	29,80
ZTR	6,82	22,96	28,72	16,58	24,17
ZZR	89,19	19,39	22,64	2,63	24,49
MIE	18,49	16,85	26,26	21,82	21,00

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 44. Zmiany stanu **owiec i kóz**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	64,00	0,00	-63,89	-30,43	-27,59
O	L	L	L	L	L
UT	L	L	B	160,00	-50,00
KML	B	B	B	-59,32	-81,82
ZTR	1328,57	197,14	22,22	-41,73	5,94
ZZR	L	8,33	-16,67	-10,00	0,00
MIE	-49,21	6,67	68,75	23,33	22,73

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 45. Zmiany stanu **trzody chlewnej**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	2,71	-14,44	-14,86	-36,62	-15,75
O	16,67	38,30	68,42	35,71	35,71
UT	L	87,50	33,33	500,00	36,36
KML	-27,64	-12,11	-47,45	-70,15	-35,71
ZTR	-30,91	-30,79	-46,03	-72,63	-42,12
ZZR	-9,30	-9,31	-6,02	-12,02	-9,92
MIE	-18,18	-11,80	-25,64	-29,32	-19,86

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 46. Zmiany stanu **drobiu**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	42,06	8,96	0,00	0,00	12,70
O	B	58,33	B	33,33	33,33
UT	33,33	B	84,21	-100,00	80,00
KML	50,00	46,43	28,57	-100,00	30,00
ZTR	27,59	22,73	71,43	13,79	31,58
ZZR	-9,01	10,33	-3,94	4,98	-2,51
MIE	25,00	6,91	13,40	16,67	10,48

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela. 47. Zmiany udziału **krów mlecznych w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-8,37	-2,75	-1,63	0,89	-1,74
<b>M</b>	-3,49	-3,39	-3,17	-0,45	-3,33
<b>SM</b>	-0,69	-2,38	-1,12	-1,57	-1,38
<b>SD</b>	3,46	0,56	4,80	3,03	2,74
<b>D</b>	6,65	3,19	9,58	8,09	6,16
<b>BD</b>	2,10	8,58	10,93	.	6,99

\* w przeliczeniu na sztuki duże

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 48. Zmiany udziału **pozostałego bydła w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	3,56	5,82	8,69	4,82	6,50
<b>M</b>	9,83	6,28	8,50	5,24	7,87
<b>SM</b>	6,40	4,60	5,03	1,44	4,80
<b>SD</b>	4,75	4,24	5,34	2,90	4,68
<b>D</b>	6,00	4,74	6,80	3,37	5,48
<b>BD</b>	3,92	6,66	9,04	.	6,11

\* w przeliczeniu na sztuki duże

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 49. Zmiany udziału **trzody chlewnej w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-5,94	-5,91	-7,80	-8,49	-7,88
<b>M</b>	-1,89	-8,75	-5,12	0,59	-3,95
<b>SM</b>	-2,97	-4,15	-5,36	-7,23	-4,73
<b>SD</b>	-4,73	-4,09	-8,88	4,72	-5,43
<b>D</b>	1,87	-5,32	-16,46	-2,35	-5,66
<b>BD</b>	-8,95	-14,26	-25,21	.	-15,29

\* w przeliczeniu na sztuki duże

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 50. Zmiany udziału **drobiu w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	9,38	1,28	2,12	6,03	4,03
<b>M</b>	-4,50	4,83	-0,84	-3,65	-0,64
<b>SM</b>	-3,38	1,60	0,64	6,92	0,72
<b>SD</b>	-3,86	-0,67	-1,51	-11,57	2,12
<b>D</b>	-14,65	-2,85	0,00	-9,43	-6,15
<b>BD</b>	2,47	2,00	-0,31	.	0,64

\* w przeliczeniu na sztuki duże

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 51. Zmiany udziału **owiec i kóz w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-0,63	0,87	-1,68	-1,18	-0,99
<b>M</b>	0,18	0,10	0,39	-1,12	0,03
<b>SM</b>	0,20	0,08	0,43	0,44	0,29
<b>SD</b>	0,14	-0,04	0,09	0,69	0,06
<b>D</b>	0,06	0,21	-0,03	0,24	0,12
<b>BD</b>	0,14	0,02	0,00	.	0,06

\* w przeliczeniu na sztuki duże

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 52. Zmiany udziału **krów mlecznych w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>UP</b>	-2,16	1,24	-4,82	4,18	-1,42
<b>O</b>	0,00	-11,22	2,81	-2,71	-2,71
<b>UT</b>	15,38	3,23	-8,14	-3,23	-5,42
<b>KML</b>	-0,54	-4,05	-0,67	2,91	-1,16
<b>ZTR</b>	-7,07	-4,15	-4,19	7,69	-3,81
<b>ZZR</b>	0,06	-0,17	-0,33	0,02	-0,11
<b>MIE</b>	-3,66	-1,70	-2,72	4,66	-1,76

\* w przeliczeniu na sztuki duże

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 53. Zmiany udziału **pozostalego bydła w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	1,62	7,40	9,90	5,78	6,99
O	0,00	0,22	4,59	7,11	7,11
UT	9,94	12,62	6,16	-0,47	7,01
KML	2,20	5,01	2,67	0,01	3,10
ZTR	5,40	5,16	5,63	4,42	5,59
ZZR	0,36	0,42	0,29	0,03	0,36
MIE	6,27	4,55	7,46	5,87	6,10

\* w przeliczeniu na sztuki duże

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 54. Zmiany udziału **trzody chlewnej w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-3,71	-9,73	-2,99	-8,67	-5,86
O	-36,82	24,58	-6,63	-1,98	-1,98
UT	-70,83	-22,87	-2,09	6,74	-2,51
KML	-0,78	-0,82	-1,56	-1,63	-1,24
ZTR	-1,22	-2,16	-2,47	-3,70	-2,28
ZZR	-0,33	-2,95	-0,38	-4,28	-1,70
MIE	-4,59	-3,88	-7,31	-10,16	-5,91

\* w przeliczeniu na sztuki duże

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 55. Zmiany udziału **drobiu w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	2,30	0,16	0,53	0,87	0,92
O	38,18	-8,59	0,00	-0,20	-0,20
UT	41,35	1,61	7,31	-5,88	4,37
KML	-0,10	-0,28	-0,05	-0,33	-0,09
ZTR	-0,19	-0,08	-0,10	-0,11	-0,12
ZZR	-0,06	2,71	0,39	4,27	1,46
MIE	1,62	0,42	0,86	-0,06	0,69

\* w przeliczeniu na sztuki duże

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 56. Zmiany udziału **owiec i kóz w strukturze stada\***  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,78	-0,09	-2,19	-0,21	-0,60
O	3,64	-3,75	-0,79	4,30	4,30
UT	0,00	0,00	-3,28	6,26	2,51
KML	0,00	0,00	0,00	1,24	0,21
ZTR	2,76	0,81	0,02	6,95	0,01
ZZR	0,01	0,01	-0,01	0,01	0,00
MIE	0,47	0,03	0,45	0,48	0,20

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne,  
ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 57. Zmiany udziału **produkcji zwierzęcej**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	20,74	-3,13	-3,13	4,14	2,04
<b>M</b>	-1,12	1,91	1,91	-1,77	-1,94
<b>SM</b>	-5,40	-1,10	-1,10	-0,12	-0,80
<b>SD</b>	-5,19	-1,99	-1,99	5,15	-0,06
<b>D</b>	-10,94	-6,08	-6,08	10,43	-2,61
<b>BD</b>	-13,09	-4,37	-4,37		-6,41

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 58. Zmiany **udziału mleka i jego przetworów w produkcji zwierzęcej**  
w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-12,02	-2,80	-5,11	0,24	-4,46
<b>M</b>	-2,97	-4,62	-2,30	-0,01	-3,15
<b>SM</b>	2,12	-2,80	-3,21	-3,68	-2,32
<b>SD</b>	5,55	1,59	4,99	7,23	4,44
<b>D</b>	11,60	7,22	16,93	12,74	12,30
<b>BD</b>	10,75	16,84	24,77	.	17,97

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 59. Zmiany udziału żywca wołowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-5,81	2,42	2,27	2,03	0,94
<b>M</b>	2,53	2,33	5,31	2,60	3,64
<b>SM</b>	4,49	2,47	3,31	0,16	2,93
<b>SD</b>	3,02	2,81	2,51	2,04	2,81
<b>D</b>	2,82	2,54	1,89	1,95	2,41
<b>BD</b>	2,97	1,94	3,68	.	2,73

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 60. Zmiany udziału żywca wieprzowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-13,25	-8,12	-11,29	-9,35	-11,44
<b>M</b>	-1,98	-12,78	-3,61	-0,66	-3,86
<b>SM</b>	-0,84	-4,13	-5,40	-9,79	-4,65
<b>SD</b>	-3,34	-5,72	-8,51	11,03	-5,58
<b>D</b>	3,24	-7,14	-17,49	-1,51	-5,77
<b>BD</b>	-11,58	-16,26	-32,11	.	-20,80

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 61. Zmiany udziału żywca drobiowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	33,60	10,58	11,44	8,22	14,62
<b>M</b>	2,57	18,25	3,75	0,84	6,12
<b>SM</b>	-9,07	3,96	3,41	9,33	2,27
<b>SD</b>	-7,11	1,67	1,83	-14,02	-1,16
<b>D</b>	-18,76	-2,56	-3,31	-8,31	-8,19
<b>BD</b>	3,66	-0,88	-10,05	.	-0,07

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 62. Zmiany jaj w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg klas ekonomicznych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-4,79	-1,80	-3,46	1,05	-1,78
<b>M</b>	0,40	-0,77	-3,42	-3,33	-2,27
<b>SM</b>	1,01	-0,06	0,95	3,23	0,81
<b>SD</b>	1,51	-0,60	-1,75	-6,50	-1,02
<b>D</b>	-2,29	-0,39	1,82	-5,13	-1,58
<b>BD</b>	-0,57	-2,13	3,37	.	0,14

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 63. Zmiany udziału **produkcji zwierzęcej**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	2,67	-1,01	-0,90	-3,43	-0,62
O	0,12	-0,07	0,81	0,24	0,24
UT	-0,08	0,00	0,67	-0,13	0,44
KML	0,40	-2,48	-1,68	0,33	-1,21
ZTR	-4,22	-1,55	0,57	1,51	-0,54
ZZR	-1,94	0,20	0,45	0,80	-0,45
MIE	0,34	-2,42	-2,61	-1,93	-2,04

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 64. Zmiany **udziału mleka i jego przetworów w produkcji zwierzęcej**  
w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych  
w ujęciu wartościowym  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-2,50	11,96	-4,76	5,86	2,67
O	0,00	-5,90	3,70	1,12	1,12
UT	12,82	4,62	-13,60	15,79	-7,15
KML	-0,31	-0,31	0,35	5,17	0,85
ZTR	-4,79	0,16	-9,70	7,72	-6,03
ZZR	0,03	-0,19	-0,24	-0,04	-0,10
MIE	-3,94	0,84	-2,35	7,91	-0,17

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 65. Zmiany udziału żywca wołowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-3,40	3,87	6,63	7,65	3,48
O	0,00	-0,67	2,82	4,09	4,09
UT	13,93	6,67	16,32	1,64	13,69
KML	1,81	0,82	0,52	-2,51	0,23
ZTR	2,54	1,17	0,79	2,18	1,28
ZZR	0,07	0,04	0,04	-0,05	0,06
MIE	3,87	2,99	5,13	4,69	4,09

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 66. Zmiany udziału żywca wieprzowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-17,49	-13,51	-5,20	-7,16	-10,73
O	-61,66	33,63	-6,54	-0,20	-0,20
UT	-79,61	6,06	-10,57	6,89	-5,60
KML	-0,77	-0,53	-1,03	-1,32	-0,91
ZTR	-1,10	-1,91	-1,81	-4,35	-1,89
ZZR	-8,55	-8,86	-5,50	-4,46	-6,87
MIE	-5,49	-5,20	-7,18	-12,14	-6,75

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 67. Zmiany udziału żywca drobiowego w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	11,23	2,98	9,60	-4,35	5,97
O	10,66	5,21	0,02	1,15	1,15
UT	-1,88	0,26	6,45	-0,14	11,52
KML	-0,38	-0,04	-0,04	-0,03	-0,10
ZTR	1,17	0,02	-0,04	-0,16	0,10
ZZR	9,87	10,96	9,92	6,70	9,22
MIE	6,45	0,34	2,83	-1,55	1,88

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 68. Zmiany jaj w produkcji zwierzęcej w poszczególnych regionach FADN wg typów produkcyjnych w ujęciu wartościowym (średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, pkt. proc.)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-1,11	-4,42	-3,13	0,21	-2,48
O	12,68	-13,58	-0,05	-3,90	-3,90
UT	55,37	1,78	5,47	-0,79	4,88
KML	0,05	-0,07	0,01	-0,27	-0,02
ZTR	-0,16	-0,26	0,00	-0,17	-0,07
ZZR	0,37	-1,37	-5,57	-2,73	-2,00
MIE	0,14	0,38	0,86	0,31	0,52

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 69. Zmiany wartości **produkcji ogółem**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	54,40	33,49	15,47	23,50	24,43
<b>M</b>	11,83	29,79	14,10	12,75	16,08
<b>SM</b>	-4,02	6,57	4,58	17,02	4,84
<b>SD</b>	2,89	7,95	1,58	-10,44	3,53
<b>D</b>	5,62	9,45	-14,31	-7,56	-1,56
<b>BD</b>	-100,00	31,62	33,71	.	21,59

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 70. Zmiany wartości **produkcji roślinnej**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	0,00	38,59	17,66	35,34	19,58
<b>M</b>	12,92	25,98	18,27	29,06	20,82
<b>SM</b>	8,17	18,55	4,35	10,70	16,24
<b>SD</b>	14,72	12,26	-9,88	-9,01	3,39
<b>D</b>	18,28	21,51	-28,85	1,70	2,53
<b>BD</b>	32,47	42,65	32,41	.	36,94

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 71. Zmiany wartości **produkcji roślinnej na 1 ha**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	8,26	31,28	2,92	29,64	13,52
<b>M</b>	-8,88	8,25	5,83	31,25	7,87
<b>SM</b>	9,09	-3,59	-6,37	18,74	-2,43
<b>SD</b>	3,47	4,50	-45,59	-46,39	-21,33
<b>D</b>	22,26	-7,11	-65,79	-60,44	-33,47
<b>BD</b>	6,90	28,10	21,67	.	24,39

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 72. Zmiany **plonów pszenicy**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-13,47	-0,82	-0,53	0,71	-2,37
<b>M</b>	-9,22	2,81	1,50	-0,63	0,63
<b>SM</b>	-2,62	-0,15	1,68	0,75	-0,23
<b>SD</b>	-0,92	1,35	4,22	1,56	1,18
<b>D</b>	5,56	0,90	-0,49	0,58	2,19
<b>BD</b>	-2,74	3,57	-2,08	.	0,77

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 73. Zmiany wartości **produkcji zwierzęcej**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	131,12	22,32	28,68	11,06	30,61
<b>M</b>	9,73	35,41	9,59	-1,57	11,38
<b>SM</b>	-13,20	4,40	4,35	4,35	3,24
<b>SD</b>	-6,25	3,87	11,13	-13,77	3,42
<b>D</b>	-23,39	-4,60	9,72	-18,85	-7,28
<b>BD</b>	-24,13	17,79	39,74	.	3,98

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 74. Zmiany wartości **produkcji zwierzęcej na 1 SD\***  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	84,92	11,45	47,17	9,95	29,70
<b>M</b>	-0,26	13,09	2,94	13,37	4,14
<b>SM</b>	-0,04	10,05	6,73	6,73	7,94
<b>SD</b>	5,79	9,48	12,84	-6,82	9,47
<b>D</b>	-3,72	11,24	15,48	11,60	8,71
<b>BD</b>	-0,16	37,61	30,69	.	27,88

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 75. Zmiany **obsady zwierząt na 1 ha**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	36,62	25,78	24,48	11,78	21,46
<b>M</b>	19,16	24,75	5,82	20,60	12,88
<b>SM</b>	3,43	4,64	4,42	4,42	4,32
<b>SD</b>	3,85	4,96	7,69	4,24	5,48
<b>D</b>	59,43	25,48	-1,46	35,93	25,59
<b>BD</b>	-2,87	4,37	39,19	.	4,58

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 76. Zmiany **wydajności mlecznej krów**  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	-13,63	0,26	-0,82	-0,37	-1,03
<b>M</b>	-2,79	-4,78	1,65	1,01	0,42
<b>SM</b>	3,58	-2,33	-0,35	-0,35	0,08
<b>SD</b>	2,99	4,57	4,64	3,73	4,48
<b>D</b>	-0,99	7,74	4,05	-11,37	4,12
<b>BD</b>	9,08	19,35	23,52		17,55

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 77. Zmiany wartości **produkcji ogółem**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	16,19	35,62	8,68	-2,02	17,50
O	-8,83	9,77	-17,20	-6,74	-6,74
UT	42,99	6,85	-10,78	-5,06	-7,60
KML	28,65	27,69	14,58	22,55	25,46
ZTR	0,63	33,41	30,68	24,66	26,32
ZZR	3,55	18,87	13,78	17,57	11,45
MIE	-2,23	7,54	1,10	-0,55	2,65

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 78. Zmiany wartości **produkcji roślinnej**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	13,40	36,79	9,47	2,36	18,32
O	-10,73	9,81	-17,77	-7,05	-7,05
UT	42,82	6,88	-11,11	-5,23	-7,87
KML	32,00	43,82	27,13	6,22	35,18
ZTR	13,70	46,80	27,87	16,72	29,60
ZZR	19,95	16,77	12,98	4,72	14,23
MIE	-3,62	13,38	7,11	2,45	7,09

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 79. Zmiany **produkcji roślinnej na 1 ha**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	-20,60	28,43	20,75	-0,67	14,09
O	-37,84	20,23	86,13	36,09	36,09
UT	27,67	-9,52	-14,23	-11,08	-13,07
KML	-43,26	161,02	-49,92	317,02	-27,69
ZTR	-52,29	-49,31	78,21	-11,97	34,87
ZZR	-16,45	9,19	-28,08	-53,55	-23,46
MIE	127,18	-0,27	6,59	-5,39	3,61

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 80. Zmiany **plonów pszenicy**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	0,56	2,08	0,14	0,59	0,90
O	-24,52	6,16	-1,98	-4,19	-4,19
UT	16,47	0,44	5,74	-9,35	5,08
KML	4,58	12,08	2,23	4,05	7,73
ZTR	6,82	11,92	2,99	8,79	8,40
ZZR	3,58	7,77	4,63	3,37	5,53
MIE	-7,48	3,07	3,10	0,45	0,35

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 81. Zmiany wartości **produkcji zwierzęcej**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	49,08	24,00	1,95	-22,11	11,81
O	49,03	-9,20	120,41	45,96	45,96
UT	-39,88	6,32	88,45	-17,80	59,12
KML	29,29	23,80	12,19	23,06	23,59
ZTR	-5,03	30,69	31,62	27,19	25,44
ZZR	1,30	19,17	14,39	18,60	10,85
MIE	-1,57	2,85	-3,69	-4,00	-1,17

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 82. Zmiany wartości **produkcji zwierzęcej na 1 SD\***  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	87,23	19,27	6,11	7,16	21,45
O	85,96	-26,17	11,90	-5,80	-5,80
UT	18,12	-22,64	24,04	-61,89	11,66
KML	12,38	6,05	5,88	0,77	7,72
ZTR	-17,98	-0,62	252,24	26,91	129,07
ZZR	43,44	42,32	43,43	33,58	41,83
MIE	10,41	6,84	3,93	3,68	4,63

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 83. Zmiany **obsady zwierząt na 1 ha**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	94,68	60,00	42,98	55,30	61,62
O	.	43,33	400,00	382,69	382,69
UT	2560,00	2271,43	406,06	415,00	525,81
KML	2,82	6,40	6,10	-2,06	7,42
ZTR	-8,75	1,73	-2,24	12,96	-0,90
ZZR	391,23	80,66	83,67	102,22	113,50
MIE	-6,31	-1,10	-3,27	8,38	-1,16

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 84. Zmiany **wydajności mlecznej krów**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	6,75	41,95	0,50	-5,25	17,40
O	.	48,82	3,85	11,15	11,15
UT	.	.	-10,23	2,92	-11,88
KML	5,97	4,61	2,76	3,06	4,61
ZTR	-0,14	15,20	6,19	5,75	6,85
ZZR	1,45	5,52	6,73	4,04	4,72
MIE	5,82	10,26	1,77	6,31	5,37

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 85. Zmiany kosztów produkcji rolniczej  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	60,89	26,48	20,91	20,32	25,46
<b>M</b>	21,30	35,44	22,87	14,32	23,52
<b>SM</b>	1,34	14,41	14,67	25,40	13,22
<b>SD</b>	9,93	16,04	9,58	-6,81	11,09
<b>D</b>	-1,03	16,61	-11,52	-8,29	2,12
<b>BD</b>	30,04	45,90	58,12	.	40,54

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 86. Zmiany kosztów bezpośrednich produkcji rolniczej  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	100,50	28,50	30,03	27,16	36,08
<b>M</b>	24,02	45,51	25,44	11,06	26,77
<b>SM</b>	-2,69	17,40	18,39	32,80	15,65
<b>SD</b>	4,52	17,52	13,63	-6,68	12,02
<b>D</b>	-9,03	13,31	-2,24	-9,20	1,41
<b>BD</b>	28,07	29,58	34,18	.	28,65

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



Tabela 87. Zmiany kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	9,93	21,03	6,66	30,23	13,10
<b>M</b>	-13,44	11,19	5,65	34,55	8,74
<b>SM</b>	7,61	2,83	1,92	17,82	3,17
<b>SD</b>	7,69	12,74	-38,83	-40,90	-13,01
<b>D</b>	14,54	1,72	-57,04	-53,84	-23,25
<b>BD</b>	17,67	24,15	17,98	.	28,85

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 88. Zmiany kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU  
wg klas ekonomicznych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
<b>BM</b>	103,19	17,38	41,82	17,82	31,59
<b>M</b>	14,70	29,33	21,42	20,17	19,76
<b>SM</b>	10,03	25,43	25,84	51,49	23,75
<b>SD</b>	11,66	22,02	23,48	-4,28	18,76
<b>D</b>	-9,38	20,09	6,52	3,75	6,08
<b>BD</b>	18,81	42,40	16,32	.	30,03

BM – bardzo małe, M – małe, ŚR-M – średnio-małe, Ś-D – średnio-duże, D – duże, BD – bardzo duże.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 89. Zmiany kosztów produkcji rolniczej  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	24,19	43,58	14,03	0,73	24,28
O	-18,19	13,38	-17,90	-6,95	-6,95
UT	49,75	16,15	-5,34	-1,55	-2,16
KML	39,42	41,49	27,82	31,40	38,58
ZTR	18,79	57,07	51,03	27,50	45,58
ZZR	20,83	23,60	20,38	14,53	18,58
MIE	7,44	18,57	14,03	7,55	13,78

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 90. Zmiany kosztów bezpośrednich produkcji rolniczej  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	23,54	38,08	18,53	-2,64	23,64
O	-16,03	7,78	-13,49	-7,37	-7,37
UT	66,81	16,30	-5,73	1,75	-1,20
KML	39,24	49,02	33,01	34,20	44,72
ZTR	17,71	56,40	47,29	24,72	43,38
ZZR	26,13	28,00	22,47	18,64	22,51
MIE	7,80	17,08	14,22	6,93	13,41

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 91. Zmiany **kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha UR**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	21,22	41,63	14,09	27,28	25,88
O	-69,65	25,21	-18,87	-8,32	-8,32
UT	57,54	5,61	-22,95	21,23	-19,46
KML	5,45	41,66	9,55	-6,53	20,97
ZTR	-1,43	27,23	1,94	34,60	5,88
ZZR	17,52	26,99	15,44	16,69	19,59
MIE	0,63	4,88	8,63	17,48	6,96

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 92. Zmiany **kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU**  
wg typów produkcyjnych  
(średnia 2007-2009 do średniej 2004-2006, %)

	POM-MZ	WLKP-ŚL	MAZ-POD	MLP-POG	SR
UP	102,05	43,89	39,63	7,31	40,68
O	-32,56	165,12	32,71	66,52	66,52
UT	35,87	52,01	70,31	-46,27	57,82
KML	38,68	30,49	34,39	7,98	35,76
ZTR	26,87	45,21	147,35	9,80	81,21
ZZR	54,80	52,69	54,57	30,96	49,01
MIE	40,31	21,98	25,04	13,71	22,65

UP – uprawy polowe, O – uprawy ogrodnicze, UT – uprawy trwałe, KML – krowy mleczne, ZTR – zwierzęta trawożerne, ZZR – zwierzęta ziarnożerne, MIE – mieszane.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.



**EGZEMPLARZ BEZPŁATNY**

*Nakład 500 egz., ark. wyd. 6,21  
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*